

ECONOMISCH TIJDSCHRIFT

Jaargang 8
IV-2002

Nationale Bank
van België

Copyright Nationale Bank van België NV

Iedere openbaarmaking en verveelvoudiging voor
niet-commerciële doeleinden is toegestaan, mits de bron wordt vermeld.

ISSN 1371-1229

INHOUD

De sociale balans 2001	9
De Phillips-curve: een bewogen geschiedenis	51
De aanpassing van de prijzen aan de overgang op de euro	61
Resultaten van de niet-financiële vennootschappen in 2001	69
Summaries of articles	101
Abstracts of the Working paper series	105

LIJST VAN AFKORTINGEN

ABD	Arbeidsovereenkomst voor bepaalde duur
ABO	Arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur
BBP	Bruto binnenlands product
BTW	Belasting over de toegevoegde waarde
CA	Centraal akkoord
CPI	Consumptieprijsindex
CVTS	Continuing vocational training survey
DBRIS	Databank van statistische informatieplichtigen
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
EU	Europese Unie
FED	Federal Reserve System
HICP	Geharmoniseerde consumptieprijsindex
IMF	Internationaal Monetair Fonds
INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen
MEZ	Federaal Ministerie van Economische Zaken
MTA	Federaal Ministerie voor Tewerkstelling en Arbeid
NACE	Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne (activiteitennomenclatuur in de EG)
NACE-Bel	Belgische versie van de activiteitennomenclatuur
NBB	Nationale Bank van België
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
VTE	Voltijdse equivalenten
VZW	Vereniging zonder winstoogmerk

CONVENTIONELE TEKENS

–	het gegeven bestaat niet of heeft geen zin
n.	niet beschikbaar
pct.	procent
p.m.	pro memorie
r	raming
v	voorlopig

SOCIALE BALANS 2001

INLEIDING

Sedert haar invoering in het boekjaar 1996 bevat de sociale balans¹ een coherent geheel aan gegevens betreffende diverse aspecten van de werkgelegenheid in de ondernemingen. Dit artikel bevat de voorlopige resultaten van de sociale balans over 2001, die zijn verkregen door vroege afsluiting, op 9 september 2002, van de ontvangstperiode van de jaarrekeningen. Wanneer het mogelijk en opportuun is, worden die voorlopige resultaten vergeleken met de definitieve resultaten voor de boekjaren 1997 tot 2000.

De gegevens voor de boekjaren 1997 tot 2000 hebben betrekking op de totale populatie van de ondernemingen die op 31 december een boekjaar met een standaardlengte van 12 maanden hadden afgesloten en waarvan de afzonderlijke sociale balansen voldoen aan de criteria inzake homogeniteit, kwaliteit en coherentie zoals die zijn vastgelegd in bijlage 1². Dit betekent dat de gegevens in dit artikel kunnen verschillen van de vroeger gepubliceerde gegevens wegens strengere kwaliteitscriteria. Tevens verschillen zij van de geglobaliseerde gegevens van de Balanscentrale. Deze laatste bron gebruikt immers alle in één kalenderjaar afgesloten jaarrekeningen, ongeacht de datum van afsluiting en de lengte van het boekjaar.

De tussen 2000 en 2001 vastgestelde wijzigingen zijn berekend op basis van een beperkte, voor de beide boekjaren identieke populatie van ondernemingen. De in deze populatie in aanmerking genomen ondernemingen moeten een sociale balans hebben neergelegd die, zowel voor het boekjaar 2000 als voor het boekjaar 2001, aan dezelfde kwaliteitscriteria voldeed als die van de totale populatie. Het gebruik van een constante populatie maakt het mogelijk het verloop van een reeks variabelen tussen de beide boek-

jaren te analyseren, terwijl een vergelijking met de volledige gegevens betreffende het boekjaar 2000, die een veel grotere populatie dekken, de conclusies ongetwijfeld zou vertekenen. Het gebruik van een constante populatie heeft echter ook beperkingen wat de interpretatie van de vastgestelde ontwikkelingen betreft. De ondernemingen die in deze populatie zijn vertegenwoordigd, moeten immers per definitie sociale balansen hebben ingediend die betrekking hebben op 12 maanden en die voor de beide opeenvolgende boekjaren afgesloten zijn op 31 december. Nieuw opgerichte vennootschappen en gefailleerde vennootschappen worden dus ambtshalve niet geanalyseerd, waardoor uiteraard een kloof kan ontstaan tussen de

¹ Er zij aan herinnerd dat de verplichting om een sociale balans in te dienen, geldt voor alle ondernemingen die genormaliseerde jaarrekeningen moeten neerleggen bij de Balanscentrale, alsook voor de interbedrijfsgeneeskundige diensten, de verzekeringsondernemingen, de kredietinstellingen, de ziekenhuizen, de ondernemingen naar buitenlands recht die in België een bijkantoor of een bedrijfszetel hebben (voor het op het Belgische grondgebied uitgeoefende deel van hun activiteit), en de andere privaatrechtelijke rechtspersonen (vzw's, instellingen van openbaar nut, ziekenfondsen) die op jaarbasis ten minste 20 werknemers, uitgedrukt in voltijdse equivalenten (VTE), in dienst hebben. De artikelen betreffende de sociale balansen 1996 en 1997, die respectievelijk in het Economisch Tijdschrift van november 1997 en mei 1999 zijn verschenen, bevatten een gedetailleerde beschrijving van de oorsprong, de inhoud en de toepassingsfeer van de sociale balans. Er zij enkel op gewezen dat de sociale balans, net als de jaarrekeningen waar zij een bijlage van vormt, in een volledige of een verkorte versie bestaat. Welke versie van de sociale balans de ondernemingen moeten invullen, wordt uitgesteld op basis van de criteria die ook worden gehanteerd om te bepalen welke versie van de jaarrekeningen ze moeten neerleggen. Voor de boekjaren die worden afgesloten na 31 december 1999, moet bijgevolg een volledige sociale balans worden ingevuld door de ondernemingen die gemiddeld méér dan 100 voltijdse equivalenten in dienst hebben of die aan ten minste twee van de onderstaande drie criteria voldoen:

- gemiddeld méér dan 50 werknemers, uitgedrukt in voltijdse equivalenten;
- een jaaromzet exclusief btw van méér dan 6.250.000 euro;
- een balanstotaal van méér dan 3.125.000 euro.

² Ondanks deze vereisten, worden de geaggregeerde gegevens soms vertekend door eenmalige gebeurtenissen of door juridische wijzigingen in sommige grote ondernemingen. Deze anomalieën zijn niet gecorrigeerd.

wijzigingen die worden vastgesteld in de beperkte populatie en die in de totale populatie. Het feit dat het té lang duurt vooraleer men over informatie betreffende het geheel van de ondernemingen beschikt en de garanties die worden geboden door de representativiteit van de beperkte populatie, rechtvaardigen evenwel een dergelijke aanpak.

In het eerste deel van dit artikel wordt de klemtoon gelegd op het verloop, tussen 2000 en 2001, van de werkgelegenheid en het arbeidsvolume (met andere woorden de gewerkte uren) in de ondernemingen van de beperkte populatie alsook op bepaalde kenmerken van de werknemers in die ondernemingen, zoals het arbeidsstelsel of het arbeidscontract dat hen aan hun werkgever bindt. Het verloop van de loonkosten wordt summier besproken in het tweede deel van dit artikel. De opleidingsinspanningen van de werkgevers ten voordele van hun personeel, ten slotte, worden toegelicht in het derde en laatste deel.

Deze thema's worden vanuit verschillende invalshoeken behandeld, aangezien de ondernemingen, naar gelang van de behoeften, opgesplitst worden naar bedrijfstak, omvang van hun personeelsbestand, of stijging van de personeelskosten per uur. Net als de andere jaren, zijn de gedetailleerde gegevens per bedrijfstak opgenomen in de tabellen die als bijlagen 2 tot 8 gaan.

Evenmin als voor de twee voorgaande boekjaren, kon een analyse worden gemaakt van de toepassing van de maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid. De informatie die vervat zit in staat III van de sociale balans is immers sterk achterhaald: sommige maatregelen bestaan niet meer of zijn vervangen door andere, terwijl er nieuwe mogelijkheden ter bevordering van de werkgelegenheid zijn gecreëerd. De door de wetgever besliste bijwerking van de lijst van maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid die de ondernemingen kunnen toepassen, geldt slechts voor de boekjaren die een aanvang hebben genomen na 31 december 2001.

1. WERKGELEGENHEID

1.1 VERLOOP VAN HET AANTAL WERKNEMERS TUSSEN 2000 EN 2001

Ondanks de sinds eind 2000 opgetekende economische vertraging bleef de arbeidsmarkt het in 2001 relatief goed doen. De gesalarieerde werkgelegenheid zoals deze wordt geraamd in de nationale rekeningen is nog met 1,9 pct. gestegen (tegen 2,4 pct. in 2000), wat overeenstemt

TABEL 1 – WERKGELEGENHEIDSVOLTOEGANG TUSSEN 2000 EN 2001 IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE

	In aantal personen			In voltijdse equivalenten	Arbeidsvolume in uren
	Voltijdwerkers	Deeltijdwerkers	Totaal		
Gemiddeld ¹					
– eenheden	17.145	13.039	30.185	26.474	–
– veranderingspercentages	1,9	5,9	2,6	2,5	1,5
Aan het einde van het boekjaar ²					
– eenheden	–10	6.593	6.583	6.185	–
– veranderingspercentages	0,0	2,9	0,6	0,6	–

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ Rubrieken 1001, 1002, 1003, 1013.

² Rubrieken 1051, 1052, 1053.

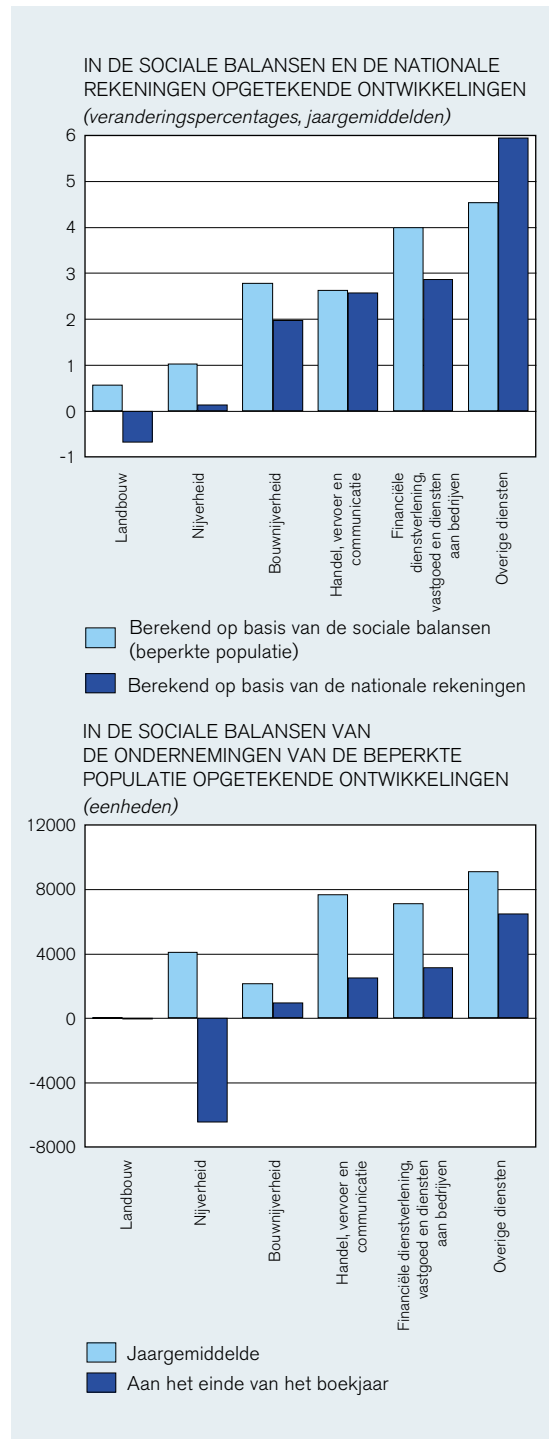
met een netto-indienstneming van meer dan 65.000 nieuwe werknemers. De vertraging van de werkgelegenheidsgroei, die in de eerste zes maanden van het jaar nauwelijks zichtbaar was, deed zich sterker gevoelen in het tweede semester, zodat die groei op jaarbasis in het vierde kwartaal beperkt bleef tot 1,0 pct., tegen 2,5 pct. een jaar eerder.

Het in dit deel vermelde werkgelegenheidsverloop weerspiegelt de verandering, tussen 2000 en 2001, van het aantal werknemers in een beperkte ondernemingspopulatie die werd samengesteld volgens het principe van een constant staal. Het gaat bijgevolg niet om een alomvattend beeld van de situatie die voor alle werknemers samen blijkt uit de nationale rekeningen. Per definitie zijn de werknemers van de in de jaren 2000 en 2001 opgerichte ondernemingen immers niet opgenomen in de beperkte populatie, aangezien die vennootschappen geen sociale balans hebben ingediend voor de twee opeenvolgende boekjaren. Evenzo kon geen rekening worden gehouden met het banenverlies als gevolg van de verdwijning van ondernemingen in diezelfde periode. Dit neemt niet weg dat de voornaamste in de nationale rekeningen vastgestelde ontwikkelingen ook worden opgetekend in de sociale balansen van de ondernemingen die tot de beperkte populatie behoren.

Zo is het aantal werknemers in de ondernemingen van de beperkte populatie tussen 2000 en 2001 met gemiddeld 2,6 pct. gestegen. De geringere toename van het arbeidsvolume in uren, namelijk 1,5 pct., en de nog zwakkere stijging van de werkgelegenheid aan het einde van het boekjaar, die amper 0,6 pct. bedroeg, tonen aan dat de ondernemingen van de beperkte populatie in de loop van het jaar het arbeidsvolume dienden aan te passen aan de verdere vertraging van de activiteit waarmee ze te kampen hadden. Gemiddeld namen de ondernemingen in 2001 zowat 30.000 extra werknemers in dienst ten opzichte van het voorgaande jaar, waarvan 17.145 voltijds en 13.039 deeltijds. De aanpassing die in de loop van het jaar

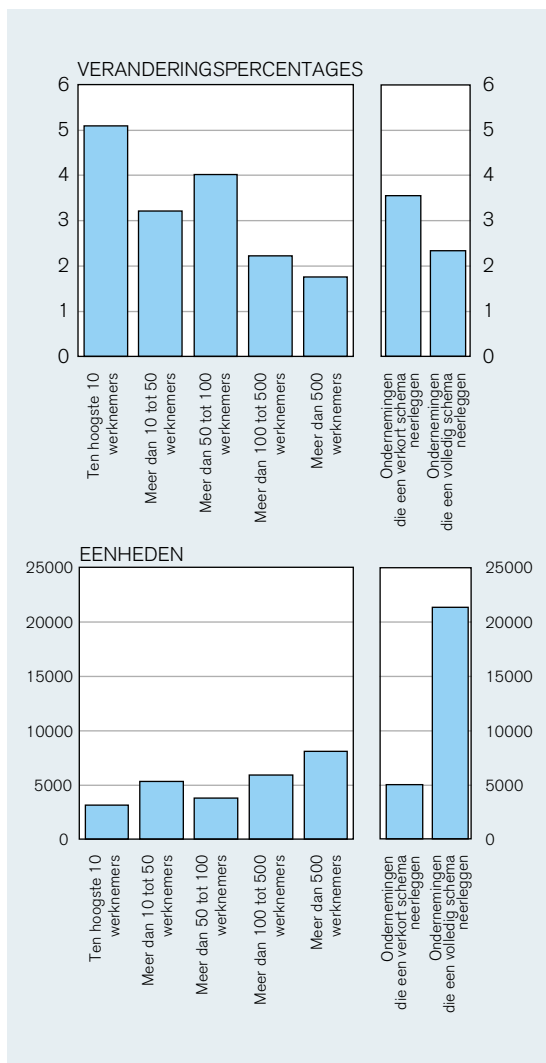
plaatsvond, trof vooral de voltijdwerkers. In totaal werkten er op 31 december 2001 slechts 6.583

GRAFIEK 1 – VERLOOP VAN HET AANTAL TEWERKGESTELDE WERKNEMERS TUSSEN 2000 EN 2001

Bronnen: INR, NBB, sociale balansen.

GRAFIEK 2 – VERLOOP VAN DE WERKGELEGENHEID IN VOLTijdSE EQUIVALENTEN (VTE) TUSSEN 2000 EN 2001 IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE: OPSPLITSING VAN DE ONDERNEMINGEN VOLGENS HET BELANG VAN DE WERKGELEGENHEID IN VTE IN 2000

Bron: NBB, sociale balans.

extra werknemers ten opzichte van het jaar voordien. Het ging uitsluitend om deeltijdwerkers.

Voor de belangrijkste bedrijfstakken geeft de sociale balans eveneens een beeld te zien dat relatief goed strookt met de situatie die blijkt uit de nationale rekeningen, hoewel het gunstiger is. De voornaamste reden hiervoor is dat in de sociale balans geen gefailleerde ondernemingen voorkomen. Het in aanmerking nemen van

die faillissementen remt immers, samen met het tragere tempo waarin nieuwe ondernemingen worden opgericht, de werkgelegenheidsgroei in de nationale rekeningen af. Terwijl uit de sociale balans derhalve een groei van de gemiddelde werkgelegenheid in elk van de zes voornaamste bedrijfstakken blijkt, is volgens de nationale rekeningen de personeelsbezetting in de landbouw teruggelopen. De in de nationale rekeningen opgetekende werkgelegenheidsgroei is eveneens beperkter dan in de sociale balans voor de andere bedrijfstakken, behalve voor de tak van de overige diensten

Volgens de gegevens uit de sociale balans was de stijging van de gemiddelde werkgelegenheid vooral te danken aan de tertiaire sector (zie bijlage 2): ongeveer 80 pct. van de extra werknemers, of 23.924 personen, werd aangeworven in een van de takken van de dienstensector. De werkgelegenheid in de landbouw bleef stabiel, terwijl in de nijverheid en de bouw respectievelijk circa 4.000 en 2.000 extra werknemers in dienst werden genomen. Hoewel alle bedrijfstakken af te rekenen kregen met de invloed van de economische vertraging, diende de nijverheid de zwaarste tol te betalen voor de conjunctuurverslechtering: aan het einde van het boekjaar gingen in deze bedrijfstak zowat 6.500 banen verloren ten opzichte van twaalf maanden voordien.

De kleine ondernemingen bleken opnieuw de meest dynamische in het vlak van werkgelegenheidscreatie. In de ondernemingen met minder dan 10 werknemers, uitgedrukt in voltijdse equivalenten (VTE), is de in VTE uitgedrukte werkgelegenheid met 5,1 pct. gestegen. In de ondernemingen met 10 tot 100 werknemers nam de werkgelegenheid met gemiddeld 3,5 pct. toe, terwijl de groei in de bedrijven met meer dan 100 VTE beperkt bleef tot iets minder dan 2 pct.

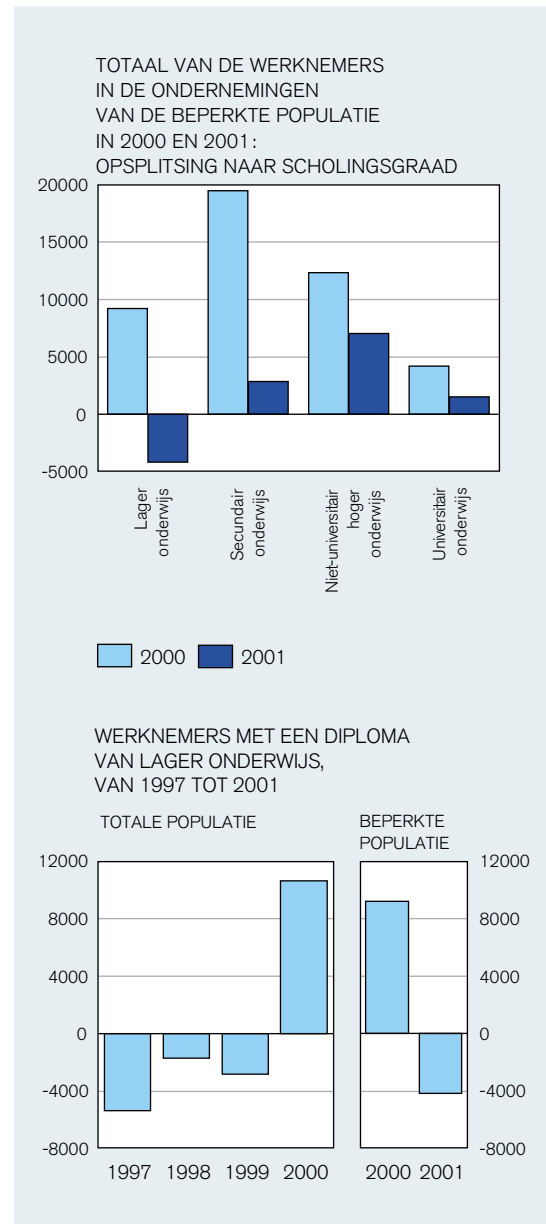
Hoewel hun personeelsbestand sterker toeneemt dan in de grote ondernemingen, dragen de kleine ondernemingen slechts in beperkte

mate bij tot de totale banengroei. In 2001 creëerden ze aldus iets minder dan 3.200 van de 26.474 in VTE uitgedrukte banen, dat is 12 pct. van het totaal. Aangezien die kleine bedrijven slechts 7 pct. van de totale werkgelegenheid vertegenwoordigen, verdient hun bijdrage een bijzondere vermelding. Daartegenover hebben de zeer grote ondernemingen, die 44 pct. van de werknemers in dienst hebben, 8.122 extra werknemers aangesteld, dat is bijna een derde van de extra indienstnemeningen in de ondernemingen van de beperkte populatie.

De ondernemingen die een volledig schema moeten neerleggen wegens de grootte van hun omzet, hun balanstotaal, of het aantal personen dat zij in dienst hebben, konden gemiddeld 21.400 banen, uitgedrukt in VTE, creëren. Aan de hand van de details betreffende het personeelsverloop die ze via de sociale balans moeten meedelen, kunnen de werknemers die in de loop van 2001 werden aangeworven of de onderneming verlieten, worden opgesplitst volgens opleidingsniveau. In totaal werden zowat 257.000 personen ingeschreven in het personeelsregister van de ondernemingen die in 2001 een volledig schema hebben neergelegd. Terzelfder tijd werden ongeveer 250.000 werknemers geschrapt. In totaal vonden in die ondernemingen 7.278 netto-indienstnemeningen plaats. Deze groei betekent een gevoelige verslechtering ten opzichte van het boekjaar 2000, toen in diezelfde ondernemingenpopulatie een netto-instroom van 45.322 werknemers werd opgetekend. Bijna twee derde van die indienstnemeningen betrof laaggeschoolde werknemers met ten hoogste een diploma van secundair onderwijs. Tijdens het beschouwde boekjaar gaven de ondernemingen daarentegen verhoudingsgewijs de voorkeur aan werknemers met een diploma van hoger, al dan niet universitair onderwijs. Tegelijkertijd hebben méér werknemers met ten hoogste een diploma lager onderwijs de ondernemingen van de beperkte populatie verlaten dan er werden aangeworven, wat tot uiting kwam in een netto-uitstroom van zeer laaggeschoolde werknemers.

GRAFIEK 3 – NETTO PERSONEELSVEROORLOP IN DE ONDERNEMINGEN DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN

(eenheden, aantal personen)

Bron: NBB, sociale balansen.

Dat verloop sluit nauwer aan bij de in het verleden vastgestelde personeelsbewegingen van zeer laaggeschoolden. Tussen 1997 en 1999 werden voor dit soort van werknemers inderdaad gecumuleerde netto-uitredingen van zowat 10.000 personen

opgetekend. De uitstekende conjunctuur, die door de schaarste aan werknemers wellicht heeft bijgedragen tot de afoming van het arbeidsaanbod, maakte in 2000, samen met de verschillende maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid voor laaggeschoolde werknemers, voor het eerst in de door de sociale balans beschouwde periode een netto-indienstneming mogelijk van zowat tienduizend werknemers met een diploma van het basisonderwijs. In 2001 versperde de conjunctuuromslag opnieuw een groot aantal ongeschoolde werknemers de toegang tot de arbeidsmarkt: de indienstnemingen van personen met een diploma lager onderwijs vertoonden een scherpe daling met meer dan 40 pct., namelijk van 68.000 tot 39.000 eenheden, terwijl de uittredingen met slechts 26 pct. verminderden. De nijverheid ging in 2001 net als de bouw, die in 2000 een nettoverstrekker van laaggeschoolde arbeid was geweest, over tot een netto-afstoting van dat soort van werknemers. Een belangrijk deel van die kentering lijkt toe te schrijven te zijn aan de automobiellindustrie, waar omvangrijke netto-uittredingen van werknemers met een diploma van zowel het lager als het secundair onderwijs werden opgetekend.

De ondernemingen die een volledig schema neerleggen, delen tevens mee om welke reden werknemers uit het personeelsregister worden geschrapt. In 2001 hadden 10.446 van de zowat 250.000 opgetekende uittredingen, dat is 4,2 pct. van het

totaal, betrekking op werknemers die met pensioen of brugpensioen gingen, een relatief aandeel dat vergelijkbaar is met dat van het jaar voordien. Daarentegen werd 18,7 pct. van de werknemers uit het personeelsregister van de ondernemingen van de beperkte populatie uitgeschreven wegens ontslag, tegen 15,8 pct. een jaar eerder. In absolute cijfers werden in 2001 46.834 werknemers ontslagen, dat is ongeveer 8.000 meer dan in het voorgaande jaar. De groei van het relatieve aandeel van de ontslagen is een indicator van de broosheid van de werkgelegenheid ten gevolge van de conjunctuurinzinking. De daaruit voortvloeiende personeelsafvloeiingen namen veeleer de vorm aan van ontslagen dan van afvloeiingen via pensioen en brugpensioen. Deze ontslagen omvatten echter ongetwijfeld ook een aantal begeleide uittredingen, zoals vervroegde pensioneringen of de als "Canada-dry" bekend staande regeling waarbij het ontslag gepaard gaat met een aanvullende uitkering door de onderneming. Ten slotte werden meer dan 190.000 werknemers om andere redenen uit het personeelsregister verwijderd. Voor meer dan 60 pct. van hen nam de tijdelijke arbeidsovereenkomst een einde.

1.2 VERLOOP VAN DE ARBEIDSDUUR TUSSEN 2000 EN 2001

Het verloop van het aantal door de werknemers van de ondernemingen van de beperkte populatie

TABEL 2 – UITTREDINGEN UIT DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN: OPSPLITSING VOLGENS OORZAAK

	Procenten van het totaal		Eenheden
	2000	2001	2001
Pensioen	1,7	1,5	3.756
Brugpensioen	2,5	2,7	6.690
Ontslag	15,8	18,7	46.834
Andere oorzaak	80,0	77,1	192.518
waarvan beëindiging van een tijdelijke arbeidsovereenkomst	46,9	47,0	117.396
Totaal	100,0	100,0	249.798

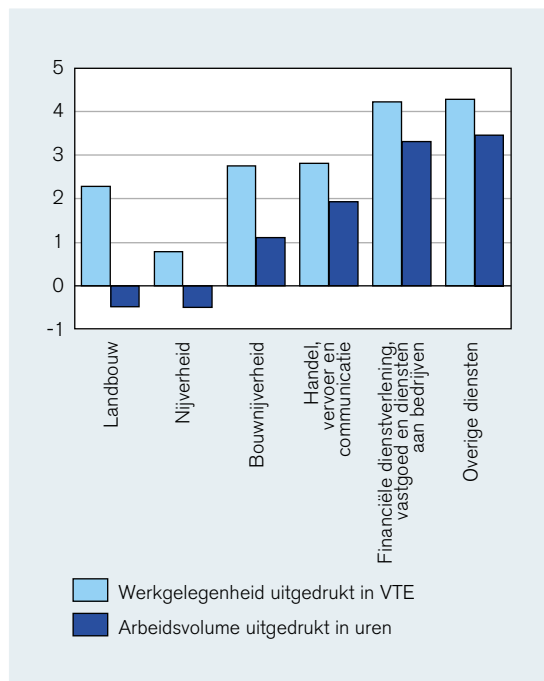
Bron: NBB. sociale balansen.

gewerkte uren geeft een indicatie van het gepresteerde arbeidsvolume. Tussen 2000 en 2001 is het totale aantal arbeidsuren met 1,5 pct. gestegen. Tegelijkertijd is de in VTE uitgedrukte werkgelegenheid met 2,5 pct. toegenomen.

De geringe groei van het arbeidsvolume is gedeeltelijk toe te schrijven aan de daling van het aantal gewerkte uren in de primaire en de secundaire sector. In de nijverheid liep het aantal uren zeer sterk terug in de bedrijfstak energie en water, namelijk met bijna 6 pct. Daarnaast werd een daling van het totale arbeidsvolume met 1,8 pct. opgetekend in de tak financiële dienstverlening en verzekeringen. In de andere bedrijfstakken nam het arbeidsvolume doorgaans toe, alhoewel in een trager tempo dan de werkgelegenheid uitgedrukt in VTE. De belangrijkste stijging deed zich voor in de tak vastgoed en diensten aan bedrijven.

GRAFIEK 4 - VERGELIJKING VAN HET VERLOOP VAN DE IN VTE UITGEDRUKTE WERKGELEGENHEID EN HET AANTAL GEWERKTE UREN TUSSEN 2000 EN 2001 : OPSPLITSING VAN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE PER BEDRIJFSTAK

(veranderingspercentages)

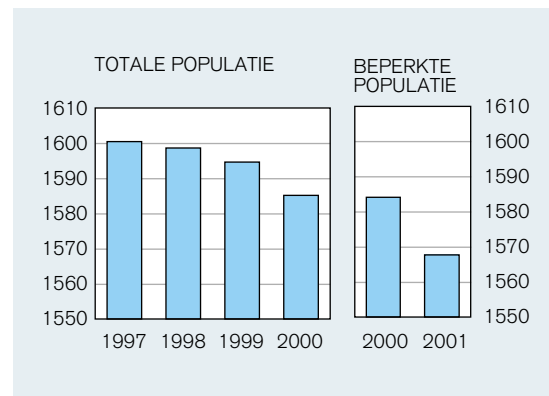

Bron : NBB, sociale balansen.

Dat het arbeidsvolume minder sterk groeide dan de werkgelegenheid, komt doordat de gemiddelde arbeidsduur voor zowel voltijdwerkers als deeltijdwerkers is gedaald. Zo is de gemiddelde arbeidsduur tussen 2000 en 2001 op jaarbasis afgenomen van 1.584 tot 1.568 uur per VTE, dat is een daling met 1 pct. Hoewel het effect dat het jaar 2000 een schrikkeljaar was, moeilijk

GRAFIEK 5 - GEMIDDELDE ARBEIDSDUUR VAN EEN VTE-WERKNEMER

(uren per jaar)

Bron : NBB, sociale balansen.

kwantificeerbaar is, heeft het de omvang van die ontwikkeling wellicht wel in de hand gewerkt. Die nieuwe daling versterkt de algemene vermindering van de gemiddelde arbeidsduur die sinds 1998 wordt opgetekend ondanks de sterkere groei van de economische activiteit aan het einde van de jaren negentig. In 1997 bedroeg de arbeidsduur gemiddeld nog 1.600 uur in alle ondernemingen samen. Het in 2001 in de beperkte populatie opgetekende peil ligt 2 pct. lager, wat overeenstemt met zowat 33 uur of iets minder dan een werkdag van een week!

Tussen 2000 en 2001 gold die daling van de arbeidsduur voor zowel voltijdwerkers als deeltijdwerkers, maar de vermindering was veel sterker voor de eerstgenoemde categorie. De voltijdwerkers in de ondernemingen van de beperkte populatie hebben in 2001 gemiddeld 1.562 uur gewerkt, tegen 1.578 uur het jaar voordien, terwijl een deeltijdwerker in 2001 gemiddeld 956 uur

werkte, dat is ongeveer 61 pct. van de arbeidsduur van zijn voltijds werkende collega, tegen 958 uur in 2000.

In elk van de bestudeerde bedrijfstakken liep de gemiddelde arbeidsduur terug vanaf soms zeer verschillende niveaus (zie bijlage 3). De grootste dalingen deden zich voor in de landbouw, de bouw en de nijverheid (vooral in de extractieve nijverheid, waar de arbeidsduur met 2,6 pct. afnam). In de diensten bleef de inkrimping doorgaans beperkter, hoewel de geaggregeerde gegevens soms vrij uiteenlopende situaties verhullen, zoals in de horeca, waar de gemiddelde arbeidsduur met 3,3 pct. daalde en in de bedrijfstak vastgoed en diensten aan bedrijven, waar de inkrimping amper 0,1 pct. bedroeg.

1.3 ENKELE STRUCTURELE KENMERKEN VAN DE WERKGELEGENHEID

In 2001 is het gebruik van de verschillende mogelijkheden inzake personeelsflexibiliteit door de ondernemingen toegenomen. Tegen de achtergrond van het conjunctuurverloop tijdens het verslagjaar, werd het personeelsbestand neerwaarts aangepast. Ten opzichte van 2000 werd immers minder vaak een beroep gedaan op uitzendkrachten en daalde het aantal werknemers

met een arbeidsovereenkomst van bepaalde duur, wellicht als gevolg van het deels niet vernieuwen van dergelijke contracten. Het aandeel van de deeltijdarbeid steeg licht. Al deze vaststellingen doen vermoeden dat de ondernemingen zich hebben trachten aan te passen in de loop van 2001 aan de neerwaartse ontwikkeling van hun activiteit en afzetmogelijkheden, zonder tot grote aantallen ontslagen te besluiten.

*Uitzendarbeid*¹

Volgens de voor de beperkte populatie beschikbare gegevens heeft 96,6 pct. van de loontrekkenden in de ondernemingen die een volledig schema neerlegden, in 2001 een activiteit uitgeoefend als in het personeelsregister ingeschreven werknemer. Dat is een stijging met 0,3 procentpunt ten opzichte van het voorgaande jaar, ten koste van het aandeel van de uitzendkrachten dat in dezelfde mate is gekrompen, zodat die werknemerscategorie bijna 10 pct. prijsgeeft. Het uitzendpersoneel vertegenwoordigde aldus in 2001 nog slechts 2,8 pct. van de in VTE uitgedrukte werkgelegenheid, tegen 3,1 pct. in

¹ Enkel de ondernemingen die een volledig schema hebben neergelegd, verstrekken informatie over het uitzendpersoneel en de personen die ter beschikking van de onderneming zijn gesteld. Volgens de beroepsfederatie van uitzendkantoren werkte ongeveer 40 pct. van de uitzendkrachten in 2000 in ondernemingen met ten hoogste 50 werknemers. Het aandeel van die werknemers is in de analyse bijgevolg onderschat.

TABEL 3 – STATUUT VAN DE WERKNEMERS TE WERKGESTELD IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA HEBBEN NEERGELEGD

(procenten van de in VTE uitgedrukte gemiddelde werkgelegenheid)

	1997	1998	1999	2000	2000	2001
	(totale populatie)			(beperkte populatie)		
In het personeelsregister ingeschreven werknemers	96,8	96,4	96,5	96,3	96,3	96,6
Uitzendkrachten	2,4	2,7	2,7	3,0	3,1	2,8
Ter beschikking van de onderneming gestelde personen ¹ . .	0,8	0,9	0,7	0,7	0,6	0,6

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ Werknemers die aan een onderneming verbonden zijn via een inschrijving in het personeelsregister van dat bedrijf en die ter beschikking worden gesteld van een andere onderneming die een sociale balans moet indienen, worden tweemaal geboekt.

2000, wat wees op een breuk in de regelmatige groei die tussen 1997 en 2000 werd opgetekend. De weliswaar bijzonder conjunctuurgevoelige inkrimping van het beroep op dit arbeidsstelsel past in een periode waarin de activiteit ten opzichte van 2000 terugliep en weerspiegelt de aanpassing van de productie van de ondernemingen aan de veranderingen in hun omzet.

Het volume van de door uitzendkrachten gewerkte uren en de voor hen gemaakte personeelskosten zijn in 2001 eveneens gedaald ten opzichte van 2000, namelijk met respectievelijk 3,4 en 2,4 pct. Daarentegen is het gemiddeld aantal jaarlijks door een uitzendkracht gewerkte uren licht gestegen, net als de kosten per uur en per VTE. Een en ander is te verklaren door de vermindering van het beroep op uitzendarbeid in de takken van de nijverheid die vooral arbeiders tewerkstellen. Het relatieve aandeel van arbeiders in het uitzendpersoneel is dus ten opzichte van 2000 gedaald, maar hun loonshalen zijn lager dan die voor bedienden, wat bijdraagt tot de toename van de gemiddelde kosten per eenheid.

Het beroep op uitzendkrachten varieert naar gelang van de bedrijfstak (zie bijlage 4). Het schommelt tussen 6 pct. van de in VTE uitge-

drukte werkgelegenheid in de horeca en 0,5 pct. in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening. Tijdens het beschouwde boekjaar is de uitzendarbeid blijven groeien in twee wellicht minder conjunctuurgevoelige bedrijfstakken die er reeds ruimschoots gebruik van maakten, namelijk de landbouw en de collectieve, sociale en persoonlijke diensten. De tewerkstelling van uitzendkrachten is eveneens toegenomen in de bouwnijverheid waar de uitzendarbeid zich de komende jaren nog zal uitbreiden als gevolg van een recente wijziging in de wetgeving waarbij de verbodsbepalingen terzake werden opgeheven. Daarentegen verliest het aandeel van de uitzendarbeid veel terrein in de horeca, waar het met bijna 20 pct. terugliep, in de verwerkende nijverheid (ongeveer -13 pct.), in de tak vastgoed en diensten aan bedrijven (-7 pct.) en in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, waar dat aandeel tussen 2000 en 2001 daalde van 0,8 tot 0,5 pct., een weliswaar spectaculaire teruggang die echter op een beperkt aantal werknemers van toepassing is.

Het beroep op uitzendkrachten is verhoudingsgewijs het grootst in de middelgrote ondernemingen. Het is daarentegen beperkter in de kleinere ondernemingen (waarvan slechts weinige een volledig schema neerleggen) en, vooral, in de bedrijven met meer dan 500 VTE, waar in 2001 amper 1,6 pct. van het personeelsbestand uit uitzendkrachten bestond. Daartegenover ligt het percentage van de in het personeelsregister ingeschreven personen het hoogst (98 pct.) in de grootste ondernemingen en neemt het af naarmate de ondernemingen kleiner worden, tot iets minder dan 92 pct. in de bedrijven met ten hoogste 10 VTE. In 2001 is het aandeel van de uitzendkrachten in alle bedrijven gedaald, behalve in de kleinste, waar het stabiel bleef. Het is evenwel bekend dat de sociale balans de situatie van de uitzendarbeid niet goed weergeeft in kleine ondernemingen; de meeste ervan dienen immers een verkorte sociale balans in en delen derhalve niets mee over het gebruik van uitzendkrachten.

TABEL 4 – UITZENDARBEID IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA HEBBEN NEERGELEGD

	2000	2001
In procenten van het totaal		
Aantal werknemers uitgedrukt in VTE	3,1	2,8
Gewerkte uren	3,7	3,4
Personeelskosten	2,6	2,4
In eenheden		
Gewerkte uren per VTE	1.841	1.850
Kosten per gewerkt uur (in euro)	20,4	21,0
Kosten per VTE (in euro)	37.577	38.876

Bron : NBB, sociale balansen.

TABEL 5 – STATUUT VAN HET PERSONEEL IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA HEBBEN NEERGELEGD: OPSPLITSING VOLGENS HET BELANG VAN HET IN 2000 IN VTE UITGEDRUKT ARBEIDSVOLUME

	In het personeelsregister ingeschreven werknemers		Uitzendkrachten		Ter beschikking van de onderneming gesteld personeel	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Ten hoogste 10 werknemers	91,4	91,8	3,3	3,3	5,4	4,9
Meer dan 10 tot 50 werknemers	94,2	94,3	4,7	4,6	1,1	1,1
Meer dan 50 tot 100 werknemers	94,2	94,5	4,9	4,4	1,0	1,1
Meer dan 100 tot 500 werknemers	95,3	96,0	4,1	3,5	0,6	0,6
Meer dan 500 werknemers	97,9	98,0	1,7	1,6	0,4	0,3

Bron: NBB, sociale balansen.

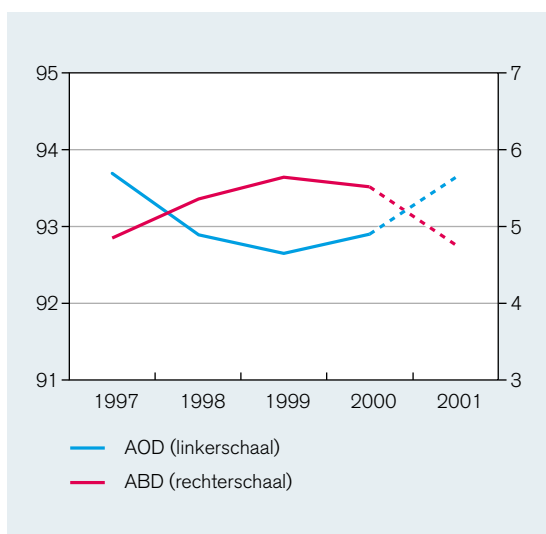
De arbeidsovereenkomsten voor bepaalde duur

Een min of meer belangrijke aanwending van arbeidsovereenkomsten voor bepaalde duur (ABD) vormt een tweede mogelijkheid om het arbeidsvolume aan de productievereisten aan te passen. Er mag immers van worden uitge-

gaan dat in een periode van laagconjunctuur de werkgevers minder hun toevlucht nemen tot uitzendarbeid en dat zij minder geneigd zijn arbeidsovereenkomsten voor bepaalde duur te verlengen. Het jaar 2001 geeft inderdaad een inkrimping van het aantal overeenkomsten voor bepaalde duur te zien ten opzichte van 2000 (-11 pct.), terwijl het aandeel van de arbeidsovereenkomsten voor onbepaalde duur (AOD) toeneemt tot 93,6 pct. van het totaal (tegen 92,9 pct. in 2000). Het aandeel van de vervangingsovereenkomsten bleef onveranderd op 1,4 pct. en dat van de overeenkomsten die worden afgesloten voor een duidelijk omschreven werk kromp van 0,4 tot 0,2 pct.

GRAFIEK 6 – VERLOOP VAN HET AANDEEL VAN DE ARBEIDSOVEREENKOMSTEN VOOR ONBEPAALEDUUR (AOD) EN VAN DAT VAN DE ARBEIDSOVEREENKOMSTEN VOOR BEPAALDE DUUR (ABD) TUSSEN 1997 EN 2001¹

(procenten)

Bron: NBB, sociale balansen.

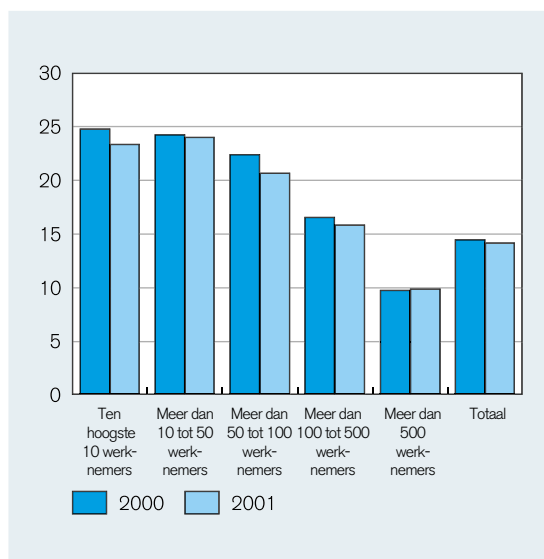
¹ Van 1997 tot 2000 hebben de gegevens betrekking op de totale populatie. Het verloop tussen 2000 en 2001 wordt geraamd aan de hand van de opgetekende verandering in de beperkte populatie.

De stijging van het aandeel van de AOD en de daarmee gelijklopende daling van dat van de ABD tussen 1999 en 2001 zou derhalve kunnen voortvloeien uit het samengaan van twee verschillende verschijnselen. In 2000, een jaar met een gunstige conjunctuur, bleek uit de toename van de AOD dat de ondernemingen een bepaald type van werknemers wilden aantrekken of behouden en dat de werknemers bij hun aanwerving een betere onderhandelingspositie innamen. Daartegenover zou in 2001, een jaar waarin de conjunctuur verslechterde, de groei van het AOD-aandeel ten opzichte van 2000 toe te schrijven zijn aan het niet-vernieuwen van sommige ABD door de werkgevers, die te kampen hadden met een vertraging van de economische activiteit.

Op basis van het personeelsverloop kan de rotatiesnelheid van het personeel worden geanalyseerd. De rotatiegraad voor de AOD (d.i. het resultaat van de vergelijking van het aantal uitredingen in 2001 t.o.v. de personeelssterkte aan het begin van het jaar), met name 14 pct., sloot gemiddeld beschouwd vrij nauw aan bij het peil van het voorgaande boekjaar. De rotatiegraad vermindert naarmate de omvang van de onderneming toeneemt, wat betekent dat het personeelsbestand van de werknemers met een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur sneller wordt vernieuwd in de kleine ondernemingen dan in de grote. Vergeleken met het jaar 2000 nam de rotatiegraad gemiddeld beschouwd af in de ondernemingen met minder dan 500 VTE; in de grootste bedrijven steeg hij daarentegen in lichte mate.

GRAFIEK 7 – ROTATIE¹ VAN DE WERKNEMERS MET EEN OVEREENKOMST VOOR ONBEPAALEDUUR IN 2000 EN 2001 IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA HEBBEN NEERGELEGD: OPSPLITSING VAN DE ONDERNEMINGEN VOLGENS HET BELANG VAN DE WERKGELEGENHEID IN VTE IN 2000

(procenten)

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ De rotatiegraad wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal in 2001 geregistreerde uitredingen en het personeelsbestand aan het einde van het boekjaar 2000. Dit personeelsbestand wordt berekend op basis van de werkgelegenheid aan het einde van het boekjaar 2001 verminderd met de in de loop van het boekjaar 2001 geregistreerde intredingen en vermeerderd met de uitredingen tijdens dat jaar.

Net als bij de uitzendarbeid, verschilt het gebruik van overeenkomsten voor bepaalde duur van de ene bedrijfstak tot de andere (zie bijlage 5). Vergeleken met 2000 loopt het in 2001 nagenoeg overal terug, met uitzondering van de collectieve, sociale en persoonlijke diensten en vervoer en communicatie¹. De daling komt vooral tot uiting in de bedrijfstakken van de verwerkende nijverheid (-22 pct.) en de bouwnijverheid (-46 pct.). Het aandeel van de overeenkomsten voor bepaalde duur daalt eveneens in de bedrijfstakken van de horeca (-7 pct.) en de landbouw (-30 pct.), twee bedrijfstakken waar dergelijke overeenkomsten traditiegetrouw vaak voorkomen, omdat er veel met seizoenarbeiders wordt gewerkt.

Het aantal overeenkomsten voor bepaalde duur neemt toe met de omvang van de onderneming: in 2001 beliep hun aandeel 2,9 pct. in de ondernemingen met ten hoogste 50 VTE en 5,8 pct. in de ondernemingen die meer dan 500 VTE tewerkstellen. Tussen 2000 en 2001 is dit aandeel totaal beschouwd in alle soorten van ondernemingen, ongeacht de omvang ervan, geslonken.

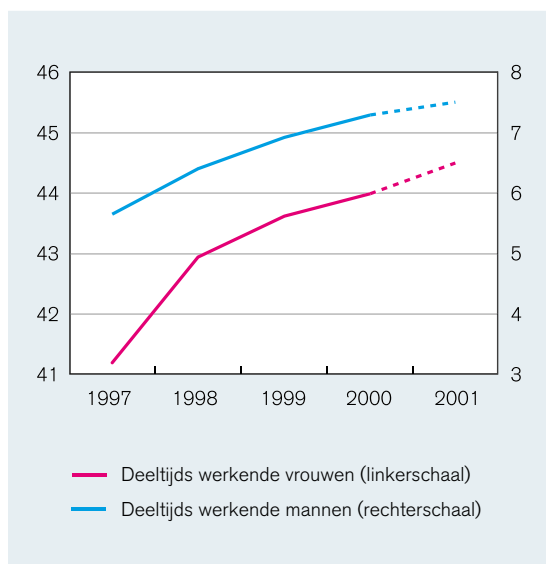
Deeltijdarbeid

Arbeidsovereenkomsten voor bepaalde duur betreffen vaker deeltijdbanen. In 2001 werden gemiddeld twee op tien overeenkomsten voor onbepaalde duur afgesloten voor deeltijdbanen. Voor contracten voor bepaalde duur bedroeg die verhouding 30 pct., voor overeenkomsten die worden afgesloten voor een duidelijk omschreven werk 35 pct. en voor de vervangingsovereenkomsten nagenoeg 60 pct. Deeltijdarbeid vormt een derde mogelijkheid om het arbeidsvolume op een flexibele manier aan te passen. In een periode van conjunctuurvertraging gaan werkgevers wellicht gemakkelijker in op vragen van hun werknemers naar deeltijdarbeid en stijgt derhalve het aandeel van de deeltijdarbeid.

¹ De toename van het aantal overeenkomsten voor bepaalde duur is uitsluitend toe te schrijven aan de stijging in de bedrijfstakdivisie van post en telecommunicatie (NACE-Bel 64).

GRAFIEK 8 – VERLOOP VAN HET AANDEEL VAN VROUWELIJKE EN MANNELIJKE DEELTIJDWERKERS TUSSEN 1997 EN 2001¹

(procenten)

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ De gegevens van 1997 tot 2000 hebben betrekking op de totale populatie. Het verloop tussen 2000 en 2001 wordt geraamd aan de hand van de opgetekende verandering in de beperkte populatie.

In de ondernemingen van de beperkte populatie is de deeltijdarbeid in 2001 dan ook licht toegenomen ten opzichte van 2000, namelijk met 1,2 pct. Bij de mannen werkte 6 pct. deeltijds, bij de vrouwen 43,7 pct. Dat is een stijging met 3,5 pct. voor de mannen (van 5,8 pct. tot 6,0 pct.) en 1,2 pct. voor de vrouwen (van 43,2 pct. tot 43,7 pct.). Sinds 1997 gaan deze verhoudingen langzaam maar bestendig omhoog en vertonen ze grotendeels hetzelfde verloop. Dankzij het gebruik van deeltijdbanen kunnen bovendien zowat 11 pct. meer mensen worden tewerkgesteld dan wanneer alle werknemers een voltijdbaan zouden hebben. Voor zover de werknemers er zelf voor kiezen, is deeltijdarbeid aan te moedigen, temeer daar hij werkgelegenheidsbevorderend is.

Bovendien neemt het aandeel van deeltijdarbeid (alle soorten contracten samen) toe met de omvang van de ondernemingen, net als de voorgaande jaren. Het bedraagt 15 pct. in de

TABEL 6 – DEELTIJDARBEID¹

(procenten)

	Aandeel deeltijdarbeid (einde periode)			Gemiddelde contractuele duur van een deeltijdbaan ten opzichte van een voltijdbaan ²	Gemiddelde effectieve duur van een deeltijdbaan ten opzichte van een voltijdbaan ³	Extra banen dankzij deeltijdarbeid (in procenten) ⁴
	Totaal	Mannen	Vrouwen			
In 2001, veranderingspercentages t.o.v. 2000	2,1	3,5	1,2	1,2	0,8	1,2
In 2000	20,8	7,3	44,0	56,2	57,8	10,0
In 1999	20,7	6,9	43,6	56,3	57,9	10,0
In 1998	20,0	6,4	42,9	55,8	57,4	9,6
In 1997	18,5	5,7	41,2	55,6	57,2	8,9
In 2001, in de ondernemingen volgens de in VTE uitgedrukte werkgelegenheid in 2000						
Ten hoogste 10 werknemers	25,5	12,4	49,0	48,8	49,9	14,8
Meer dan 10 tot 50 werknemers	15,0	5,0	36,0	55,2	55,4	7,4
Meer dan 50 tot 100 werknemers	14,2	4,0	35,1	59,2	58,6	6,1
Meer dan 100 tot 500 werknemers	17,3	4,2	39,4	60,5	61,2	7,4
Meer dan 500 werknemers	23,5	6,8	48,8	61,9	64,9	9,7

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ De cijfers voor 1997, 1998, 1999 en 2000 worden berekend op basis van de totale populatie. De gegevens voor 2001 worden berekend op basis van de beperkte ondernemingspopulatie.

² Berekend op basis van rubriek 100 «gemiddeld aantal werknemers».

³ Berekend op basis van rubriek 101 «effectief aantal gewerkte uren».

⁴ Verschil tussen het werkelijke aantal banen (som van voltijd- en deeltijdbanen) en het aantal banen dat nodig zou zijn geweest om hetzelfde arbeidsvolume te bereiken met alleen maar voltijdwerkers.

ondernemingen met 10 tot 50 VTE tot bijna 24 pct. in de ondernemingen met meer dan 500 VTE. Ook de zeer kleine bedrijven, met ten hoogste tien VTE, doen echter vaak een beroep op deeltijdwerkers, die er bijna 26 pct. van het personeelsbestand uitmaken. In de kleinste ondernemingen is de gemiddelde contractuele duur van deeltijdbanen ook het geringst. Een deeltijdwerker werkt er gemiddeld 49 pct. van een voltijdbaan, tegen 62 pct. in de grootste ondernemingen.

De positie van de vrouwen op de arbeidsmarkt

Aan de hand van de sociale balans kan, ten slotte, de relatieve positie van de vrouw op de arbeidsmarkt in zekere mate¹ worden beoordeeld. In 2001 maakten vrouwen 37 pct. van de werknemers uit in de ondernemingen van de beperkte populatie. Hun aandeel in het totale personeelsbestand is met 0,5 procentpunt gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar. Ze vormen de meerderheid van de werkne-

mers in de bedrijfstak van de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en zijn sterk vertegenwoordigd, nagenoeg even sterk als de mannen, in de horeca, de financiële dienstverlening en verzekeringen, de handel, de collectieve, sociale en persoonlijke diensten, het vastgoed en de diensten aan ondernemingen. Ze zijn sterk in de minderheid in de bouwnijverheid, de extractieve nijverheid en in de tak van energie en water. Daarenboven is deeltijdwerk, zowel voor mannen als voor vrouwen, het meest ontwikkeld in de bedrijfstakken waarin de vrouwen sterk actief zijn. Over het geheel van de bedrijfstakken zijn er nog altijd meer vrouwelijke dan mannelijke deeltijdwerkers. In de bouwnijverheid en in de verschillende industriële bedrijfstakken worden deeltijdbanen nagenoeg uitsluitend door vrouwen uitgeoefend.

¹ Met de informatie uit de sociale balans is het bijvoorbeeld niet mogelijk de gegevens inzake geslacht en het soort van arbeidsovereenkomst tegenover elkaar te plaatsen. Een dergelijke koppeling zou nochtans erg nuttig zijn voor de analyse van de gender gap op de arbeidsmarkt, zoals de Europese Commissie suggereert in de werkgelegenheidsrichtsnoeren.

TABEL 7 – OPSPLITSING VAN DE TOTALE WERKGELEGENHEID EN DE DEELTIJDARBEID VOLGENS GESLACHT EN BEDRIJFSTAK AAN HET EINDE VAN 2001

(procenten)

Bedrijfstakken	Relatief aandeel		Aandeel deeltijdarbeid	
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen
Landbouw	29,1	70,9	52,9	13,5
Extractieve nijverheid	7,2	92,8	27,0	1,0
Verwerkende nijverheid	20,9	79,1	22,4	2,6
Energie en water	16,6	83,4	24,0	1,0
Bouwnijverheid	5,8	94,2	32,5	1,1
Vervoer en communicatie	25,4	74,6	31,5	9,4
Handel en reparaties	43,8	56,2	50,1	6,4
Horeca	47,2	52,8	55,8	43,1
Financiële dienstverlening en verzekeringen	46,7	53,3	31,2	4,0
Vastgoed en diensten aan bedrijven	42,3	57,7	46,4	10,3
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	77,7	22,3	57,4	17,5
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	43,2	56,8	35,9	13,3
Totaal	37,0	63,0	43,7	6,0

Bron : NBB, sociale balansen.

2. PERSONEELSKOSTEN

De gegevens van de sociale balans kunnen niet rechtstreeks worden vergeleken met de informatie over de personeelskosten in de nationale rekeningen. Bepaalde kosten die in de nationale rekeningen in de loonsom worden geboekt, zijn immers niet terug te vinden in de sociale balans. Dat is onder meer het geval voor de stortingen van ondernemingen aan gepensioneerde personeelsleden, maar ook voor bepaalde duidelijk personeelsgebonden herstructureringskosten. Bovendien berust de sociale balans, zoals eerder reeds vermeld, voor de analyse van de situatie in 2001 op een beperkte groep van ondernemingen, waaruit onder meer de in de loop van 2000 en 2001 opgerichte of verdwenen ondernemingen werden geschrapt. De structuur van die beperkte populatie wijkt derhalve af van de voor de samenstelling van de nationale rekeningen gebruikte structuur. De personeelskosten voor het geheel van de in het personeelsregister van de ondernemingen uit de beperkte populatie ingeschreven werknemers zijn tussen 2000 en 2001 met 6 pct. gestegen. Met 11,2 pct. kwam de

verhoging veel sterker tot uiting bij de deeltijd- dan bij de voltijdwerkers, waar ze beperkt bleef tot 5,4 pct.

Die ontwikkeling kan gedeeltelijk worden toegeschreven aan de groei van de werkgelegenheid, die met 2,5 pct. in VTE is toegenomen (1,9 pct. voor de voltijdwerkers en 5,9 pct. voor de deeltijdwerkers). Voor het overige weerspiegelt ze de verhoging van de gemiddelde jaarlijkse kosten per werknemer, die 3,4 pct. per VTE bedroeg (3,5 pct. voor voltijdwerkers en 5,0 pct. voor deeltijdwerkers). Aangezien het in arbeidsuren uitgedrukte werkgelegenheidsvolume minder sterk groeide dan de werkgelegenheid, viel de stijging van de personeelskosten per uur hoger uit dan die van de kosten per werknemer.

In de ondernemingen van de beperkte populatie bedroegen de gemiddelde kosten per arbeidsuur in 2001 28,65 euro, tegen 27,41 euro in 2000, dit is een toename met 4,5 pct. De stijging kwam iets sterker tot uiting bij de deeltijdwerkers, een ontwikkeling die wellicht veeleer verband houdt met een verandering in de structuur van de deeltijds werkende populatie (bijvoorbeeld indien meer

TABEL 8 – PERSONEELSKOSTEN VOOR DE IN HET PERSONEELSREGISTER INGESCHREVEN WERKNEMERS

	Totale populatie				Beperkte populatie		Veranderingen tussen 2000 en 2001 in de beperkte populatie
	1997	1998	1999	2000	2000	2001	
Per werknemer, in euro							
per voltijdwerker	38.860	40.452	41.534	42.193	44.290	45.836	3,5
per deeltijdwerker	18.696	19.130	19.559	20.069	21.926	23.022	5,0
per voltijds equivalent	38.274	39.706	40.658	41.361	43.430	44.916	3,4
Per gewerkt uur, in euro							
per voltijdwerker	24,36	25,39	26,14	26,72	28,07	29,34	4,5
per deeltijdwerker	20,48	20,93	21,26	21,97	22,89	24,09	5,2
gemiddeld	23,91	24,84	25,49	26,09	27,41	28,65	4,5
Kostprijs per uur van een deeltijdwerker in procenten van een voltijdwerker	84,1	82,5	81,3	82,2	81,6	82,1	–

Bron: NBB, sociale balansen.

werknemers met een hoger dan gemiddeld loon overstappen van een voltijd- naar een deeltijd baan) dan met een echte kostenstijging voor deeltijdarbeid.

Interessant is dat 14 pct. van de werknemers tewerkgesteld is in een onderneming waar de uurloonkosten per VTE tussen 2000 en 2001 zijn teruggelopen. In die groep van ondernemingen is het budget voor personeelskosten met slechts 2,2 pct. gestegen, terwijl het personeelsbestand in VTE over dezelfde periode met meer dan 6 pct. toenam. Aan het andere uiterste werken bijna twee op drie werknemers van de beperkte populatie in een onderneming

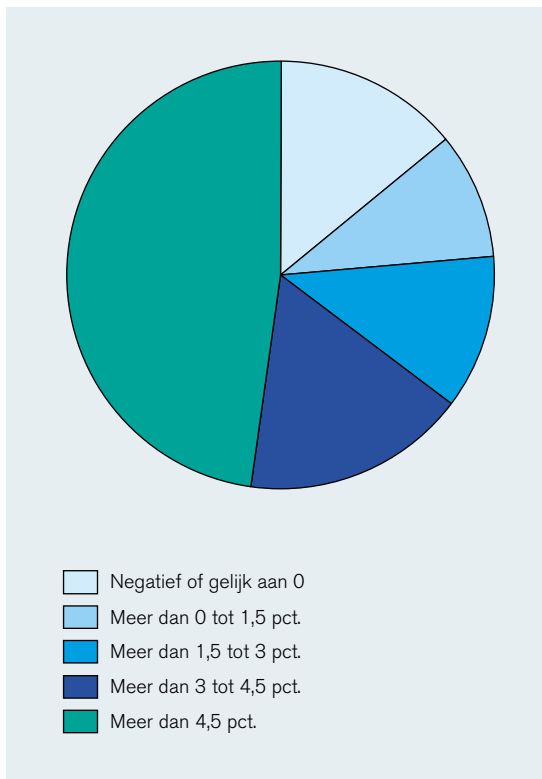
waar de stijging meer dan 3 pct. bedroeg. In de helft van de ondernemingen stegen de uurloonkosten méér dan het gemiddelde, met name met gemiddeld 8,8 pct. Ter herinnering, de loonsverhoging als gevolg van de automatische indexering beliep in 2001 gemiddeld 2,5 pct.

De relatieve niveaus van de uurloonkosten in de verschillende bedrijfstakken lopen sterk uiteen (zie bijlage 7). De hoogste uurloonkosten worden opgetekend in de bedrijfstak energie en water: met 53,25 euro per arbeidsuur liggen ze meer dan drie keer hoger dan de uurloonkosten in de horeca, de bedrijfstak met de laagste uurlonen. Ook de bedrijfstak van de financiële dienstverlening wordt gekenmerkt door hoge uurloonkosten van iets minder dan 43 euro. De verschillen tussen de overige bedrijfstakken zijn minder uitgesproken: onderaan bevinden zich de horeca en de landbouw, met gemiddelde uurloonkosten van respectievelijk 17,47 en 20,11 euro. Aan het andere uiteinde, in de verwerkende nijverheid, de vastgoedsector en de diensten aan bedrijven, bedragen de personeelskosten respectievelijk 31,08 en 30,15 euro per arbeidsuur.

Niet enkel de niveaus, maar ook de opgetekende veranderingen waren erg verschillend. Een bijzonder uitgesproken verhoging met ongeveer of met meer dan 7 pct. deed zich voor in de extractieve nijverheid, vervoer en communicatie en de landbouw. De kans bestaat echter dat de in de sociale balans opgetekende ontwikkeling niet de situatie in de volledige landbouwsector weerspiegelt, gelet op de geringe representativiteit van deze bedrijfstak in de beperkte populatie van de sociale balans. In de ondernemingen van de tak energie en water en de horeca werd een stijging met om en nabij 6 pct. opgetekend. Elders bleef de verhoging beperkt tot 4 à 5 pct., behalve in de financiële dienstverlening, de vastgoedsector en de diensten aan ondernemingen, alsook in de collectieve, sociale en persoonlijke diensten, waar de stijging met zowat 3,5 pct. nog geringer uitviel.

GRAFIEK 9 – TEWERKGESTELDE WERKNEMERS IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE: OPSPLITSING VOLGENS DE GEMIDDELTE STIJGING VAN DE PERSONEELSKOSTEN PER GEWERKT UUR IN HUN ONDERNEMING TUSSEN 2000 EN 2001

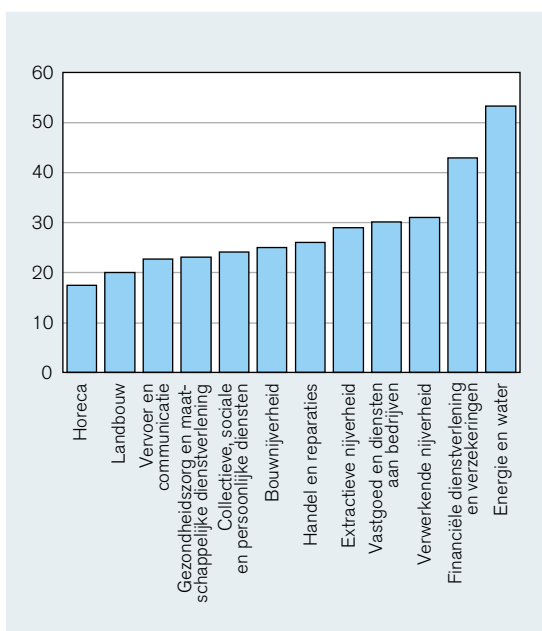
(procenten van het totaal)

Bron: NBB, sociale balansen.

GRAFIEK 10 – PERSONEELSKOSTEN PER GEWERKT UUR IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE IN 2001: OPSPLITSING VAN DE ONDERNEMINGEN PER BEDRIJFSTAK

(jaargemiddelden, in euro)

Bron: NBB, sociale balansen.

3. OPLEIDING EN VORMING VAN DE ARBEIDSKRACHTEN

In 2001 hebben de Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren de permanente vorming van de bevolking op arbeidsleeftijd een centrale plaats gegeven in de Europese werkgelegenheidsstrategie¹. De lidstaten werden verzocht de nodige voorzieningen te treffen opdat iedereen zich, na afloop van de schoolse basisopleiding, gedurende zijn hele loopbaan permanent zou kunnen bijscholen.

In het kader van een Europese economie die de ambitie heeft om uit te groeien tot de meest competitieve kenniseconomie ter wereld (Europese top van Lissabon, maart 2000), is de permanente vorming van de werknemers een belangrijke inzet geworden. Een kwalitatief sterke opleiding van de arbeidskrachten vormt een waarborg voor de efficiëntie en het succes

van de ondernemingen in een sterke competitieve omgeving. Studies² hebben aangetoond dat er een positief verband bestaat tussen opleiding en productiviteit en de arbeidskracht wordt overigens geacht daar baat bij te hebben voor zover zijn werkgelegenheidsvooruitzichten en zijn bezoldigingsniveau door opleiding en vorming worden beïnvloed.

Ten slotte wordt vorming ook beschouwd als een van de dimensies van de kwaliteit van de arbeid, wat een nieuw accent is in de Europese werkgelegenheidsstrategie, naast de eerder reeds vastgelegde kwantitatieve doelstellingen³. Een van de kwaliteitsindicatoren heeft meer bepaald betrekking op het percentage arbeidskrachten die een opleiding volgen. De mate waarin de ondernemingen hun activiteiten inzake beroepsopleiding ontplooiën, wordt dus zeer belangrijk.

Vóór de Europese richtsnoeren werden geformuleerd, hadden de sociale gesprekspartners in België, meer bepaald in het in 1998 ondertekende interprofessioneel akkoord, kwantitatieve doelstellingen inzake de beroepsopleiding van de werknemers vastgesteld teneinde initiatieven in dit domein aan te moedigen. Krachtens dat akkoord zouden de door de ondernemingen geleverde opleidingsinspanningen in 2004, in begrotingstermen, 1,9 pct.⁴ van de loonsom moeten belopen. Voor 2000 en voor 2002 zijn tussentijdse doelstellingen vastgelegd van respectievelijk 1,4 pct. en 1,6 pct. Het interprofessioneel akkoord van eind 2000 heeft de middellange-termijndoelstellingen inzake

¹ Europese Commissie (2001), *De richtsnoeren voor de werkgelegenheid 2001*, Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen van 24 januari 2001, Luxemburg.

² Dearden L., Reed H. and Van Reenen J. (2000), "Who gains when workers train? Training and corporate productivity in a panel of British industries", CEPR, Discussion paper n°2486, ou Goux D. and Maurin E. (2000), "Returns to firm-provided training evidence from French worker-firm matched data", *Labour economics*, n°71-19.

³ Raad van de Europese Unie (2001), *Verslag van het Comité voor de werkgelegenheid over de indicatoren voor de kwaliteit van de arbeid*, Brussel, november.

⁴ Deze doelstelling is vastgelegd op basis van het gemiddelde van de drie buurlanden (Frankrijk, Nederland en Duitsland), opgetekend in 1993 als resultaat van de eerste CVTS-enquête.

TABEL 9 – KENMERKEN VAN DE CVTS-ENQUETE EN VAN DE SOCIALE BALANS

	CVTS	Sociale balans
Gegevenstype	Enquête bij de werkgevers	Bijlage bij de jaarrekeningen
Betrokken ondernemingen	Meer dan 10 werknemers	Alle ¹
Referentieperiode	12 maanden	Boekjaar
Frequentie	1993, 1999	Jaarlijks (vanaf 1996)
Vergelijkbaarheid	Geharmoniseerd (EU)	–
Soort van opleiding	Gestructureerde opleidingsactiviteiten	Gestructureerde opleidingsactiviteiten
Uitgesloten sectoren (NACE ²)	A, B, L, M, N, P, Q	L, M, P, Q
Onderzochte variabelen	Grootte van de ondernemingen en bedrijfstak, soort, sociaal-economisch statuut, inhoud, duur en kostprijs van de opleiding, organisatie en beheer van de opleidingsactiviteiten	Grootte van de ondernemingen en bedrijfstak, soort, duur en kostprijs van de opleiding

¹ Voor een nauwkeurige definitie van de ondernemingen die verplicht zijn een sociale balans in te dienen, zie voetnoot 1.

² Lijst van de rubrieken en de subrubrieken van de NACE-Bel-nomenclatuur als bijlage 9.

opleiding hernieuwd en dringt aan op een beleid dat vooral op de oudere werknemers is gericht.

De ontwikkeling van acties inzake permanente vorming kan worden gevolgd aan de hand van verschillende gegevensbronnen. Naast de enquêtes bij individuen (de “Arbeidskrachtentelling”) of bij Belgische en Europese gezinnen (de “Panel Study on Belgian households” en de “European Community Household Panel”), zijn belangrijke informatiebronnen voor België ook nog de op Europees niveau gehouden enquête “Continuing vocational training” (CVTS), enerzijds, en de sociale balans van de ondernemingen, anderzijds.

Kenmerkend voor deze beide enquêtes is dat zij de werkgevers ondervragen, niet de begunstigen, en dat zij betrekking hebben op een referentieperiode van 12 maanden. De bedoeling ervan is de programma's voor gestructureerde opleiding¹ te inventariseren (zij zijn dus noch gericht op informele opleiding², noch op basisopleiding) en zij hebben enkel betrekking op de vorming die wordt gefinancierd door de werkgever. De CVTS-enquête is gericht op de loontrekkenden van de ondernemingen met ten minste 10 werknemers in dienst, terwijl de sociale balans betrekking heeft op de werknemers van alle ondernemingen – met uitzondering van de kleine vzw's met min-

der dan 20 VTE-werknemers – en exhaustiever is vanuit het oogpunt van de bedrijfstakken.

De eerste enquête van Eurostat naar de permanente beroepsopleiding in de ondernemingen van de Europese Unie (de CVTS) werd georganiseerd in 1994. Het is een geharmoniseerde enquête die betrouwbare internationale vergelijkingen mogelijk maakt en op basis waarvan voor het jaar 1993 een lijst kan worden opgesteld van de activiteiten inzake permanente vorming in de ondernemingen. Deze enquête werd herhaald in 2000 (met betrekking tot de cijfers voor 1999) en de eerste resultaten ervan werden gepubliceerd in 2002. De resultaten van de Europese enquête konden voor het eerst worden vergeleken met die van de sociale balans voor het jaar 1999.

De structuur van deze paragraaf ziet er als volgt uit: om te beginnen, worden de resultaten

¹ Het betreft opleidingsmaatregelen en -activiteiten die geheel of gedeeltelijk door de ondernemingen worden gefinancierd ten voordele van het personeel dat zij op basis van een arbeidscontract tewerkstellen; die opleiding wordt verstrekt in de vorm van cursussen of stages.

² Hier worden de andere vormen van opleiding bedoeld, zoals tutoraat, opleiding op de werkplaats of in de eigenlijke arbeidssituatie, rotatie van personen op de werkplek, uitwisselingen of “dubbel”werknemers, leer- of kwaliteitsclubs, zelfopleiding, schriftelijke opleiding, conferenties, ateliers en seminars.

van de CVTS-enquête geanalyseerd om, enerzijds, België's positie ten opzichte van zijn Europese buurlanden toe te lichten op het vlak van beroepsopleiding in de ondernemingen en, anderzijds, om het verloop van de indicatoren tussen 1993 en 1999 aan te tonen. Bovendien verstrekt de CVTS-enquête supplementaire informatie ten opzichte van de sociale-balansgegevens. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de toegang tot opleiding afhankelijk van de sociaal-economische categorie waartoe de werknemer behoort, een criterium op basis waarvan kan worden nagegaan in welke mate de toegang tot dit soort van opleiding democratischer wordt. Vervolgens worden de resultaten van de meest recente CVTS-enquête vergeleken met die van de sociale balans betreffende 1999. Op basis van deze vergelijking kan worden nagegaan in hoeverre de cijfers van de sociale balans relevant zijn ten opzichte van een internationale enquête die vrij betrouwbare resultaten oplevert. Tot slot volgt een bespreking van de resultaten inzake de in 2001 in de ondernemingen van de beperkte populatie verschaft beroepsopleiding, zoals die blijken uit de sociale balans.

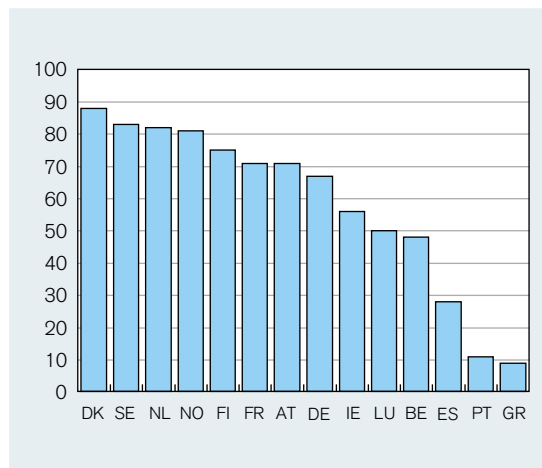
3.1 CVTS-ENQUETE

Vanuit Europees standpunt schommelde het percentage van de ondernemingen die cursussen in het kader van permanente beroepsopleiding hebben georganiseerd, in 1999 tussen 9 pct. in Griekenland en 88 pct. in Denemarken. In België lag dat cijfer (48 pct.) relatief laag vergeleken met de Scandinavische landen en de buurlanden Nederland (82 pct.), Frankrijk (71 pct.) en Duitsland (67 pct.).

De landenverschillen zijn minder groot wat de participatiegraad in de ondernemingen met gestructureerde opleidingsactiviteiten betreft: zij varieerden tussen 35 pct. in Oostenrijk en 63 pct. in Zweden. In België genoten 54 pct. van de werknemers in de ondernemingen met opleidingsactiviteiten een opleiding. In ons land blijkt dat percentage overigens afhankelijk te

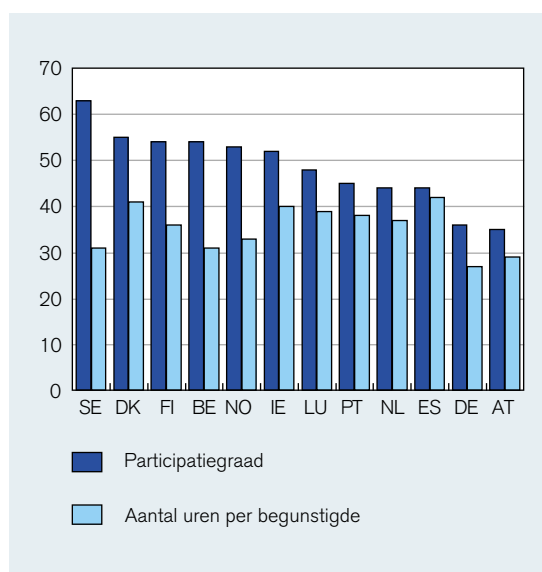
GRAFIEK 11 - AANDEEL VAN DE ONDERNEMINGEN MET GESTRUCTUREERDE OPLEIDINGSACTIVITEITEN IN DE EU EN IN NOORWEGEN IN 1999

(procenten van het totaal)

Bron: Eurostat, CVTS.

GRAFIEK 12 - PARTICIPATIEGRAAD EN AANTAL UREN OPLEIDING PER BEGUNSTIGDE IN DE ONDERNEMINGEN MET GESTRUCTUREERDE OPLEIDINGSACTIVITEITEN IN DE EU-LANDEN EN IN NOORWEGEN IN 1999

Bron: Eurostat, CVTS.

zijn van de grootte van de ondernemingen: om en nabij 45 pct. in de ondernemingen met 10 tot 249 loontrekkenden en bijna 60 pct. in de ondernemingen die ten minste 250 werknemers in dienst hebben. De duur van de opleiding per deelnemer, ten slotte, varieert van 27 uur in Duitsland tot 42 uur in Spanje. In 1999 bedroeg de opleidingsduur in België gemiddeld 31 uur.

In 1999, evenmin als in 1993, bestond er een verband tussen, enerzijds, het percentage bedrijven met opleidingsactiviteiten en, anderzijds, de mogelijkheden die de loontrekkenden worden geboden om een opleiding te volgen en de tijd die aan die opleiding wordt besteed in de verschillende Europese landen¹. Uit de gelijktijdige analyse van de participatiegraad en het aantal opleidingsuren per begunstigde blijkt evenwel dat de respectieve landen op het vlak van beroepsopleiding niet allemaal dezelfde strategie toepassen. Het feit dat er geen nauwer verband bestaat tussen de relatieve positie van een land wat het opleidingsvolume en het participeren aan die opleidingen betreft, zou kunnen wijzen op een keuze tussen een extensieve en een intensieve opvatting van het investeren in opleidingen². In een land met een gering opleidingsvolume en een groot aantal werknemers die opleiding volgen, overheerst de extensieve opvatting en ligt de participatiegraad doorgaans hoger dan het aantal uren opleiding. Dit scenario geldt voor de Scandinavische landen en voor België. Andere landen daarentegen geven de voorkeur aan de intensieve opvatting, waarbij een relatief langdurige opleiding wordt verschaft aan een gemiddeld of lager dan gemiddeld percentage werknemers. Tot deze landen behoren Spanje en Portugal.

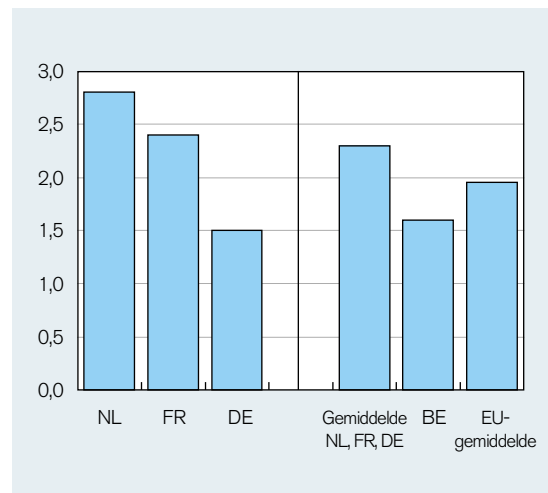
De opleidingsduur lijkt te verzwakken naarmate de deelname eraan toeneemt, waardoor de ongelijk-

¹ Nestler K. en Kailis E. (2002), "Continuing vocational training survey in enterprises in the European Union and in Norway (-CVTS2-)", *Statistics in focus*, 3/2002.

² Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) (1999), "Training of adult workers in OECD countries: Measurement and Analysis", *Employment Outlook*, June.

GRAFIEK 13 – KOSTEN VOOR GESTRUCTUREERDE OPLEIDING IN BELGIË, IN DE DRIE BUURLANDEN EN IN DE EU IN 1999

(procenten van de loonsom)

Bron: Eurostat, CVTS.

heden in de toegang tot de permanente vorming kleiner worden. De in 1993 en 1999 voor België verkregen cijfers zijn daar een voorbeeld van: het aantal uren per deelnemer vermindert van 38 tot 31, terwijl de participatiegraad duidelijk toeneemt van 16 tot 41 pct.

Wat het opleidingsbudget uitgedrukt in procenten van de loonsom betreft, bevindt België zich met 1,6 pct. onder het Europese gemiddelde van 2,0 pct. Het Belgische cijfer ligt veel lager dan dat van de Scandinavische landen (Denemarken, Zweden, Finland en Noorwegen) die, gemiddeld beschouwd, een opleidingsinspanning leveren van 2,5 pct. van de loonsom. Hoewel de Belgische ondernemingen het door de sociale gesprekspartners voor het jaar 2000 op 1,4 pct. vastgestelde streefcijfer overschrijden, blijven zij het minder goed doen dan die in de drie buurlanden, die als referentie werden gebruikt voor het vastleggen van de doelstelling op de middellange termijn: in Frankrijk, Duitsland en Nederland beliep het bewuste cijfer in 1999 gemiddeld 2,3 pct.

Wat de Belgische resultaten betreft, blijkt uit de CVTS-enquête dat de indicatoren tussen 1993

**TABEL 10 – GESTRUCTUREERDE
OPLEIDINGSACTIVITEITEN
IN DE BELGISCHE ONDERNEMINGEN**

	1993	1999
Aandeel van de ondernemingen met gestructureerde opleidingsactiviteiten (pct.)	42,0	48,1
Gemiddeld deelnemingspercentage van het personeel (pct.)	16,3	41,1
Gemiddelde opleidingskosten (pct. van de loonsom)	1,4	1,6
Gemiddelde opleidingsduur per begunstigde (uren)	38,1	31,1
Gemiddelde jaarlijkse opleidingsverwachting per werknemer (uren)	8,3	12,8

Bronnen: de Brier et Meuleman (1996)¹; de Brier et Legrain (2002)².

en 1999 een algemene opwaartse tendens lieten optekenen. Zowel het aandeel van de ondernemingen met gestructureerde opleidingsactiviteiten als de bestedingen voor opleidingen, in procenten van de loonsom, en het deelnemingspercentage zijn er tussen 1993 en 1999 op vooruitgegaan.

In 1999 is het deelnemingspercentage zeer sterk gestegen, nl. van 16 pct. in 1993 tot 41 pct. in 1999. Deze indicator is bijzonder belangrijk omdat de analyses die worden uitgevoerd inzake de opleiding voor volwassenen aantonen dat het diegenen zijn met de beste basisopleiding die het vaakst toegang hebben tot permanente vorming. Dat geldt eveneens voor de opleiding in de ondernemingen zelf³. Dat deze laatste fors is gestegen, bewijst dat steeds meer personen toegang krijgen tot permanente beroepsopleiding. Volgens de Brier en Legrain weerspiegelt deze indicator het best het verloop van de opleiding in de ondernemingen; het is immers de meest betrouwbare indica-

tor, rekening houdende met de methodologische problemen die gepaard gaan met het verzamelen van gegevens aangaande uren en kosten.

De gemiddelde opleidingskosten, uitgedrukt in procenten van de loonsom, zijn van 1,4 pct. in 1993 gestegen tot 1,6 pct. in 1999, dat is dus in een gematigd tempo. De waarde en het verloop van deze financiële indicator dienen echter omzichtig te worden geïnterpreteerd vanwege, enerzijds, het probleem om de gegevens inzake kosten te verzamelen en, anderzijds, het feit dat opleidingen plaats kunnen hebben zonder effectieve uitgaven, bijvoorbeeld als de ondernemingen een beroep doen op mensen die gratis opleiding verschaffen.

De gemiddelde opleidingsduur per deelnemer, d.i. het totale aantal opleidingsuren gedeeld door het aantal deelnemers, waarbij iedere deelnemer slechts eenmaal wordt geteld, werd in 1999 op 31 uur geraamd, dat is om en nabij vier opleidingsdagen per jaar. In 1993 was dat 38 uur. Deze daling van het aantal opleidingsuren, in combinatie met de stijging van de participatiegraad, betekent dat méér werknemers kortere opleidingen volgen en is het tweede bewijs dat de toegang tot opleiding democratischer wordt en dat de ongelijkheden tussen werknemers verkleinen. De gemiddelde jaarlijkse opleidingsverwachting (het totale aantal opleidingsuren gedeeld door het totale aantal werknemers) is overigens toegenomen, nl. van 8 uur in 1993 tot bijna 13 uur in 1999.

De opleidingsinspanningen variëren naar gelang van de grootte van de ondernemingen en de bedrijfstakken. De grootte van de onderneming blijft de doorslaggevende factor. Hoe kleiner bijvoorbeeld de onderneming, hoe lager het deelnemingspercentage: 19 pct. in de ondernemingen met 10 tot 19 werknemers en 21 pct. in die met 20 tot 49 werknemers. In de ondernemingen die 50 tot 249 werknemers in dienst hebben, bedraagt dat percentage 39 pct., dat is ongeveer het gemiddelde. In de grootste ondernemingen ligt het dicht bij of boven de 50 pct. Ook qua uitgaven zijn de verschillen duidelijk: de grote

¹ de Brier C. et Meuleman F. (1996), *La formation professionnelle continue en entreprise. Résultats finaux de l'enquête FORCE*, Bruxelles, ICHEC.

² de Brier C. et Legrain A. (2002), *Politiques de formation dans les entreprises. La situation belge en chiffres*, Bruxelles, ICHEC.

³ Conter B. et Maroy C. (1999), "Développement et régulation des politiques de formation professionnelle continue", in *Des idées et des hommes. Pour construire l'avenir de la Wallonie et de Bruxelles* (Ouvrage collectif), Louvain-la-Neuve, Academia Bruylant.

TABEL 11 – VERGELIJKING PER SOCIAAL-ECONOMISCHE CATEGORIE¹

(procenten)

	Kaderpersoneel	Intermediaire beroepen	Bedienden	Arbeiders
1993 (België)				
– Verdeling van het totale personeelsbestand	13	–	43	44
– Verdeling van de deelnemers aan opleidingen	22	–	54	24
– Deelnemingspercentage	45	–	41	15
1999 (Wallonië en Brussel)				
– Verdeling van het totale personeelsbestand	19	2	38	41
– Verdeling van de deelnemers aan opleidingen	24	2	42	32
– Deelnemingspercentage	58	47	50	36

Bronnen: de Brier et Meuleman (1996), de Brier et Legrain (2002).

¹ In 1999 zijn deze gegevens enkel verzameld bij de ondernemingen waarvan het hoofdkantoor in Wallonië of in Brussel is gevestigd. Zij hebben derhalve enkel betrekking op deze entiteiten en niet op heel België. Volgens de Brier, die verantwoordelijk is voor de CVTS-enquête in Wallonië en in Brussel, zijn de tendensen tussen 1993 en 1996 evenwel niet vertekend door het verschil in geografische dekking.

ondernemingen leveren, in verhouding tot de loonsom, een tweemaal grotere financiële inspanning dan de kleine ondernemingen (1 pct. voor de ondernemingen met 10 tot 19 werknemers, tegen 2 pct. voor die met méér dan 1.000 loontrekken- den in dienst).

Voor het overige bleven er in 1999 zichtbare verschillen bestaan naar gelang van de bedrijfstak, ofschoon die verschillen wel waren afgenomen ten opzichte van 1993: de bedrijfstakken met een groot aantal laaggeschoolde arbeidskrachten (bouw, vervoer en communicatie, handel, verwerkende nijverheid) boeken de minst goede resultaten. Het is tevens in die branches dat de informele opleidingen (tutoraat, opleiding in de eigenlijke arbeidssituatie, organisatie van conferenties, personeelsmobiliteit, enz.) het sterkst ontwikkeld zijn, wat het gebrek aan formele opleidingsactiviteit gedeeltelijk compenseert.

De deelnemingspercentages tot permanente opleiding variëren ten slotte ook naar gelang van de sociaal-economische categorie waar de werknemers toe behoren: 58 pct. van het kaderpersoneel, tegen 50 pct. van de bedienden en 36 pct. van de arbeiders. Het deelnemingspercentage is, tussen de twee enquêtes in, voor alle categorieën werknemers gestegen, nogmaals een bewijs van het

democratiseringsproces terzake. Totaal beschouwd, worden de verschillen tussen de sociale groepen kleiner en is het deelnemingspercentage voor de arbeiders, ook al blijft dat het laagst, tussen 1993 en 1999 fors gestegen, waardoor het in de buurt van het gemiddelde komt: 36 pct. van de arbeiders hebben in 1999 een opleiding gevolgd, tegen slechts 15 pct. in 1993. Onder hen die een opleiding volgen, blijft het kader- en bediendenpersoneel verhoudingsgewijs oververtegenwoordigd als men kijkt naar het aandeel van deze beide categorieën in het totale personeelsbestand van de ondernemingen. Deze oververtegenwoordiging lijkt evenwel af te zwakken.

3.2 VERGELIJKING TUSSEN DE CVTS-ENQUETE EN DE SOCIALE BALANS VOOR HET JAAR 1999

De resultaten van de CVTS-enquête voor het jaar 1999 zijn, zoals verwacht, gunstiger dan de gegevens uit de sociale balans van datzelfde jaar, wat het aandeel van de ondernemingen met opleidingsactiviteiten (respectievelijk 48 en 8 pct.) en de participatiegraad (respectievelijk 41 en 33 pct.) betreft. Een en ander kan worden verklaard door de geringere opleidingsinvesteringen van de kleine ondernemingen met

**TABEL 12 – OPLEIDING IN DE ONDERNEMINGEN IN 1999:
VERGELIJKING TUSSEN DE RESULTATEN VAN DE CVTS-ENQUETE EN DIE VAN DE SOCIALE BALANS**

	CVTS	Sociale balans (totale populatie) ¹	Sociale balans (identieke populatie als in de CVTS) ²
Ondernemingen met opleidingsactiviteiten (in pct.)	48,1	7,9	20,3
Participatiegraad	41,1	33,3	35,8
Opleidingsuren per begunstigde	31,1	31,1	34,7
Opleidingsuren (in pct. van het aantal gewerkte uren)	0,8	0,7	0,8
Jaarlijkse opleidingsverwachting per werknemer (uren)	12,8	10,4	12,4
Kostprijs (in pct. van de loonsom)	1,6	1,3	1,5

Bronnen: Eurostat, CVTS en NBB, sociale balansen.

¹ Met inbegrip van de uitzendkantoren.

² Ondernemingen met ten minste 10 arbeidskrachten uit de bedrijfstakken C, D, E, F, G, H, I, J, K, O en met inbegrip van de uitzendkantoren.

minder dan 10 werknemers, die wel in de analyse van de sociale balans, maar niet in de Europese enquête zijn opgenomen. Als die ondernemingen eveneens uit de databank van de sociale balans worden geweerd, benaderen de resultaten die van de CVTS-enquête (20 pct. voor het aantal ondernemingen met opleidingsactiviteiten en 36 pct. voor de participatiegraad). Het kleiner aantal ondernemingen met opleidingsactiviteiten in de sociale balans is wellicht toe te schrijven aan het feit dat een aantal (vooral kleinere) ondernemingen de rubrieken inzake opleiding in de sociale balans niet invullen, zelfs als ze opleidingen organiseren. Ook de participatiegraad ligt logischerwijze lager dan in de CVTS-enquête, aangezien niet alle deelnemers aan opleidingen worden geregistreerd. Inzake participatiegraad is het ecart echter kleiner dan inzake het aantal bedrijven met opleidingsactiviteiten; dit bevestigt de hypothese dat de opleidingsinspanningen minder vaak worden vermeld door de kleine ondernemingen, die traditiegetrouw een lagere participatiegraad en een geringer aantal opleidingsuren per begunstigde laten optekenen. Een ander gevolg daarvan is dat deze laatste indicator in de sociale balans hoger blijkt dan in de CVTS-enquête. De indicatoren voor de opleidingsduur, d.i. het aantal opleidingsuren in procenten van de gewerkte uren, en voor de opleidingsverwachting (opleidingsuren per aantal werknemers) liggen daar-

entegen in de twee bronnen dicht bij elkaar. Ze worden minder beïnvloed doordat de kleine ondernemingen minder bepalend zijn inzake gewerkte uren en aantal werknemers.

De bestedingen voor opleiding lijken iets hoger in de CVTS-enquête (1,6 pct. van de loonsom in 1999, tegen 1,3 pct. in de sociale balans voor het geheel van de ondernemingen, en 1,5 pct. zonder rekening te houden met de kleine ondernemingen). Dat kan worden verklaard doordat in de CVTS-enquête onder supervisie en toezicht van enquêteurs meer rekening wordt gehouden met het geheel van in aanmerking te nemen kosten.

Al met al bieden de gegevens uit de sociale balans een goede benadering van het vormingsbeleid voor het geheel van de ondernemingen.

3.3 RESULTATEN VAN DE SOCIALE BALANS 2001 (BEPERKTE POPULATIE)

Voor het boekjaar 2001 hebben iets meer dan 3.500 ondernemingen, of 13,2 pct. van de beperkte populatie, de rubrieken in de sociale balans inzake opleiding van de werknemers ingevuld in overeenstemming met de

kwaliteitscriteria voor de gegevens. Vergeleken met dezelfde populatie voor het voorgaande jaar, betekent dat een daling van het aantal ondernemingen met opleidingsactiviteiten met 5 pct. (in 2000 vertegenwoordigden ze 13,9 pct.). Hoewel deze bedrijven slechts een klein percentage van het totale aantal vormen, vertegenwoordigden ze in 2001 nagenoeg 70 pct. van de werknemers. Het gaat dus meestal om grote ondernemingen.

In de beperkte ondernemingenpopulatie volgde in 2001 gemiddeld 40,9 pct. van de werknemers een opleiding, die bijna 1.370 euro per opgeleid werknemer kostte. De opleiding duurde gemiddeld 31 uur per begunstigde, of ongeveer vier opleidingsdagen per jaar.

Alle indicatoren inzake opleiding daalden in de ondernemingen van de beperkte populatie ten opzichte van het voorgaande jaar. De opleidingskosten verminderden met 8,8 pct. (in de beperkte ondernemingspopulatie van 1,48 tot 1,35 pct. van de loonsom), de participatiegraad daalde licht (in 2000 volgde 41,4 pct. van de werknemers een opleiding, in 2001 40,9 pct.) en het aantal opleidingsuren, uitgedrukt in pct. van het aantal gewerkte uren, liep met 6,2 pct. terug (in 2000 bedroeg het aantal opleidingsuren 0,94 pct. van de gewerkte uren, tegen 0,88 pct. in 2001).

In 2001 lijken de beroepsopleidingsactiviteiten in de ondernemingen dan ook over de hele lijn te zijn teruggeschroefd. Die vaststelling is

TABEL 13 – OPLEIDING IN DE ONDERNEMINGEN IN 2001

	1997	1998	1999	2000	2000	2001
	(totale populatie)			(beperkte populatie)		
Ondernemingen met opleidingsactiviteiten, in procenten van het totale aantal ondernemingen die een sociale balans hebben ingediend	6,7	7,5	7,9	7,6	13,9	13,2
Opleidingskosten						
In procenten van de personeelskosten	1,22	1,34	1,30	1,41	1,48	1,35
Gemiddelde per begunstigde, in euro						
Totaal	1.454,1	1.455,7	1.372,5	1.505,2	1.430,6	1.369,3
Mannen	1.682,7	1.660,8	1.576,1	1.720,8	1.641,8	1.579,0
Vrouwen	1.064,3	1.107,0	1.029,6	1.118,2	1.055,5	1.032,3
Ratio vrouwen/mannen	0,63	0,67	0,65	0,65	0,64	0,65
Aantal personen die een opleiding volgen, in procenten van het personeelsbestand						
Totaal	29,6	33,4	35,0	35,1	41,4	40,9
Mannen	29,3	33,4	35,2	35,7	41,7	40,0
Vrouwen	30,2	33,3	34,6	34,1	40,9	42,3
Ratio vrouwen/mannen	1,03	1,00	0,98	0,96	0,98	1,06
Aantal uren opleiding						
In procenten van het totale aantal gewerkte uren	0,68	0,75	0,75	0,86	0,94	0,88
Gemiddelde per begunstigde, in aantal uren						
Totaal	34,0	32,9	31,1	35,2	33,2	31,0
Mannen	38,7	37,5	35,2	40,3	37,4	34,9
Vrouwen	25,8	25,2	24,2	26,2	25,6	24,7
Ratio vrouwen/mannen	0,67	0,67	0,69	0,65	0,68	0,71

Bron : NBB, sociale balansen.

des te waarschijnlijker aangezien grote ondernemingen in de beperkte populatie, die in de sociale balans 2001 wordt gebruikt voor de analyse van de opleidingsinspanningen, oververtegenwoordigd zijn in vergelijking met de totale populatie. Die ondernemingen bieden hun werknemers traditiegetrouw meer opleidingsmogelijkheden dan de kleine ondernemingen. De enige indicator die in 2001 voor alle variabelen positief was, is die voor de verhouding vrouwen/mannen. Wat de participatiegraad betreft, betekent een ratio van 1,06 dat vrouwen in verhouding tot hun aandeel in de werkgelegenheid iets vaker een opleiding volgen dan mannen¹. Een stijging van de ratio wijst op een verbetering van de situatie van de vrouwen ten opzichte van die van de mannen. Dat is voornamelijk het geval voor het aantal opleidingsuren

en de opleidingskosten, waarvoor de ratio ruimschoots onder de eenheid ligt.

In de grote ondernemingen worden doorgaans meer middelen besteed aan permanente vorming. Dat werd in 2001 nogmaals bevestigd. Het aantal ondernemingen met opleidingsactiviteiten bij de heel kleine ondernemingen is immers zeer beperkt (2,7 pct.) en stijgt geleidelijk met de grootte van de onderneming. Bij de ondernemingen met meer dan 500 werknemers bedraagt het bijna 94 pct. Hetzelfde geldt voor het opleidingsbudget: in de ondernemingen met minder dan 50 werknemers vertegenwoordigt het gemiddeld minder dan 0,3 pct. van de totale loonsom, terwijl het in de grotere ondernemingen meer dan 2 pct. bedraagt. De mogelijkheid om een opleiding te volgen, vergroot eveneens met de omvang van de onderneming, van twee kansen op honderd in de kleinste ondernemingen, tot meer dan zestig op

¹ Dat betekent dus niet dat er in absolute cijfers ongeveer evenveel vrouwen een opleiding volgen als mannen.

TABEL 14 – NIVEAU VAN DE OPLEIDINGSINDICATOREN IN 2001 VOLGENS ONDERNEMINGSGROOTTE EN VERANDERING TUSSEN 2000 EN 2001

(procenten)

	Ten hoogste 10 werk- nemers	Meer dan 10 tot 50 werk- nemers	Meer dan 50 tot 100 werk- nemers	Meer dan 100 tot 500 werk- nemers	Meer dan 500 werk- nemers	Totaal
Ondernemingen met opleidingsactiviteiten (in pct. van het totale aantal ondernemingen die een sociale balans hebben neergelegd)						
Niveau	2,7	17,4	49,1	71,8	93,7	13,2
Verandering	-12,9	-7,5	-3,0	-1,2	+3,3	-5,0
Opleidingskosten (in pct. van de loonsom)						
Niveau	0,07	0,31	0,63	1,05	2,06	1,35
Verandering	0,0	+3,3	-3,1	-7,1	-8,9	-8,8
Aantal personen die een opleiding volgen (in pct. van het personeelsbestand)						
Niveau	1,8	9,6	24,4	40,9	61,6	40,9
Verandering	-10,0	-4,0	-2,8	+3,8	+1,0	-1,2
Opleidingsuren (in pct. van het totale aantal gewerkte uren)						
Niveau	0,04	0,21	0,48	0,83	1,36	0,88
Verandering	-20,0	0,0	-2,0	-3,5	-7,5	-6,4

Bron : NBB, sociale balansen.

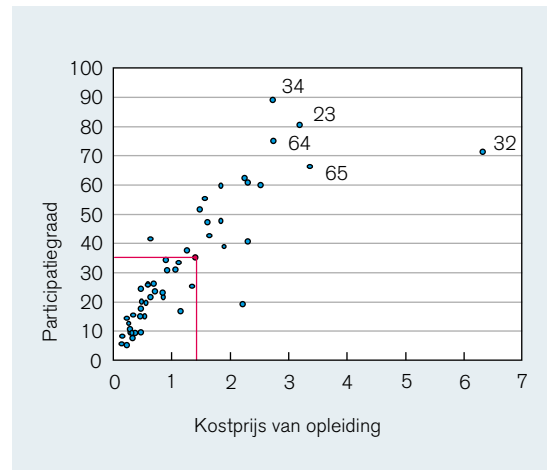
honderd in de grote ondernemingen. Tot slot stijgt ook het aantal opleidingsuren, uitgedrukt in procenten van de gewerkte uren, naarmate de onderneming groter is.

De daling tussen 2000 en 2001 kwam veel sterker tot uiting in de ondernemingen met ten hoogste 10 werknemers: ten opzichte van het voorgaande jaar verminderde het aantal bedrijven met opleidingsactiviteiten in 2001 met 13 pct., de participatiegraad met 10 pct. en de verhouding van het aantal opleidingsuren tot het totaal van de gewerkte uren met 20 pct. Het budget voor hun opleidingsinspanningen bleef daarentegen ongewijzigd, anders dan bij de ondernemingen met meer dan 50 werknemers, waar het duidelijk afnam. Bij de ondernemingen met meer dan 500 werknemers daalden de bestedingen voor opleiding relatief sterk (- 9 pct.), net als het aantal opleidingsuren (-7,5 pct.).

Net als de vorige jaren voeren bepaalde bedrijfstakken een dynamischer opleidingsbeleid dan andere (zie bijlage 8), zoals blijkt uit de verschillen in participatiegraad en de uitgaven voor opleiding. In de landbouw, de horeca en de bouwnijverheid¹ blijft de participatiegraad laag (minder dan 20 pct.) en benadert het voor opleiding bestemde deel van de loonsom 0,25 pct. In de bedrijfstakken energie en water, de financiële diensten en verzekeringen, als ook de verwerkende nijverheid wordt daarentegen beduidend meer aandacht aan opleiding besteed. In die sectoren bedraagt de participatiegraad ongeveer of meer dan 50 pct. en de budgettaire inspanning meer dan 1 pct. van de loonsom. De bedrijfstak vervoer en communicatie en de tak gezondheid en maatschappelijke dienstverlening nemen een tussenpositie in met een hoge participatiegraad (bijna 50 pct.) en een iets lagere budgettaire inspanning (ongeveer 0,7 pct. van de loonsom).

¹ In bepaalde bedrijfstakken, waaronder de bouwnijverheid, wordt de opleiding van werknemers gefinancierd uit een specifiek fonds dat wordt gespijsd door werkgeversbijdragen. Die bijdragen zijn niet terug te vinden in de sociale balans, waardoor de opleidingsinspanning in die bedrijfstakken wordt onderschat.

GRAFIEK 14 – PARTICIPATIE EN DE KOSTPRIJS VAN OPLEIDING IN PROCENTEN VAN DE LOONSOM OPGETEKEND IN DE TOTALE POPULATIE OPGESPLITST PER BEDRIJFSTAKDIVISIE¹ IN 2000

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ Het gemiddelde van de totale populatie is in rood weergegeven.

In de bedrijfstakdivisies (NACE-Bel code met twee cijfers, zie bijlage 9) staan de opleidingsvariabelen (participatiegraad, aandeel van de loonsom, aandeel van de aan opleiding bestede werkuren) in een negatief verband met het aandeel van de deeltijdarbeid. In bedrijfstakken met veel deeltijdarbeid worden dus minder opleidingsinspanningen geleverd.

De participatie-indicatoren (participatiegraad, aantal uren per begunstigde en aandeel van de opleiding in de gewerkte uren) zijn overigens sterk en positief gecorreleerd met de bestedingen voor opleiding (in pct. van de loonsom). Een en ander lijkt te bevestigen dat de toegang tot opleiding verbetert naarmate er meer middelen aan worden besteed: een verhoging van het aandeel van de loonsom voor beroepsopleiding leidt dus niet tot een stijging van de opleidingskosten voor een beperkt aantal werknemers, maar veeleer tot een toename van de participatie in aantal personen alsook van het aantal uren opleiding per begunstigde.

In de bedrijfstakdivisies lopen de opleidingsvariabelen sterk uiteen. In bepaalde divisies liggen de participatiegraad en de bestedingen voor opleiding

verhoudingsgewijs duidelijk boven het gemiddelde. Het betreft de vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen (NACE-Bel 23), de vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers (NACE-Bel 34), post en telecommunicatie (NACE-Bel 64), financiële instellingen (NACE-Bel 65), en de vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatie-apparatuur (NACE-Bel 32), die vooral in het oog springt door de bestedingen voor opleiding.

Samengevat, vormt het jaar 2001 een trendbreuk in de bestendige verbetering van de opleidingsindicatoren sinds de invoering van de sociale balans. Waarschijnlijk hebben de ondernemingen onder invloed van de zwakke conjunctuur hun bestedingen voor opleiding beperkt. Anderzijds blijven er opmerkelijke verschillen bestaan tussen de bedrijfstakken en naar gelang van de omvang van de ondernemingen, alsook tussen mannen en vrouwen.

Bijlage 1

METHODOLOGIE VOOR DE SAMENSTELLING VAN DE ONDERNEMINGSPOPULATIES VOOR DE BOEKJAREN 1997 TOT 2001 EN KENMERKEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE GEBRUIKT VOOR DE ANALYSE VAN 2001

De ondernemingspopulaties aan de hand waarvan de resultaten worden berekend die zijn opgenomen in de tabellen en grafieken van dit artikel, bestaan uit ondernemingen waarvan de sociale balansen met goed gevolg diverse homogeniteits-, coherentie- en kwaliteitscontroles hebben doorstaan. De methodologische principes die bepalen of de ondernemingen al dan niet worden opgenomen, zijn identiek, zowel voor de boekjaren waarvoor een definitieve afsluiting is betekend (nl. 1997, 1998, 1999 en 2000), als voor het boekjaar 2001, dat op 9 september 2002 vervroegd werd afgesloten.

1. METHODOLOGIE VOOR DE SAMENSTELLING VAN DE VOOR ANALYSE IN AANMERKING KOMENDE ONDERNEMINGSPOPULATIES

1.1 DUUR EN AFSLUITINGSDATUM VAN HET BOEKJAAR

Teneinde de interne coherentie van de sociale balansen en de homogeniteit van de periode waar de analyse betrekking op heeft, te garanderen, worden alleen de ondernemingen in aanmerking genomen die op 31 december een boekjaar van 12 maanden hebben afgesloten.

1.2 AFSCHAFFING VAN SOMMIGE CATEGORIEËN VAN ONDERNEMINGEN OF ACTIVITEITEN

In de analyse is geen rekening gehouden met de ondernemingen die volgens de natio-

nale boekhouding tot de overheidssector behoren en die hoofdzakelijk opgenomen zijn in de bedrijfstakken L "overheid" (in de sociale balans vooral de ziekenfondsen) en M "onderwijs", dit teneinde zo dicht mogelijk het concept van particuliere sector te benaderen, waarin de ondernemingen een veel homogener gedrag vertonen. De overheidsbedrijven zijn daarentegen in de referentiepopulatie opgenomen in de bedrijfstakken waarin zij hun activiteit uitoefenen.

De ondernemingen van de bedrijfstakdivisie NACE-Bel 80 "onderwijs", alsook de ondernemingen die geen zichtbare activiteit uitoefenen, waarvan de activiteit onvoldoende is gepreciseerd en de extraterritoriale organisaties die tot de particuliere sector behoren, zijn buiten beschouwing gelaten. Voorts zijn de uitzendkantoren, gezien het specifieke karakter van de bedrijfstak en de moeilijkheid om de anomalieën in hun sociale balans te onderkennen, evenmin opgenomen.

Tot slot zijn ook de ondernemingen die minder dan één VTE-werknemer in dienst hebben, uit de analyse geweerd vanwege de talrijke anomalieën in hun sociale balans.

1.3 COHERENTIE TUSSEN JAARREKENING EN SOCIALE BALANS

Om een vergelijking te kunnen maken tussen de jaarrekening en de sociale balans van de ondernemingen die deze beide documenten moeten neerleggen, worden enkel die ondernemingen in aanmerking genomen waarvoor deze twee documenten betrekking hebben op dezelfde

loontrekkende populatie, wat erop neerkomt dat de ondernemingen waarvan een gedeelte van de werknemers in het buitenland werkt of niet in het personeelsregister is ingeschreven (statutair personeel), worden uitgesloten. In de praktijk betekent dit dat de rubrieken die de tewerkgestelde werknemers registreren, namelijk 1003 in de sociale balans en 9087 in de jaarrekening, gelijk moeten zijn. Er wordt echter een klein verschil van minder dan 0,5 VTE geduld. Dankzij de invoering van een tolerantiedrempel kunnen heel wat ondernemingen worden gerecupereerd die in het verleden uit de analysepopulatie werden geweerd omdat toen een strikte overeenstemming tussen de rubrieken werd geëist.

1.4 KRITIEKE DREMPELWAARDEN VOOR ENKELE RATIO'S

Tal van ondernemingen geven voor een of ander jaar abnormale waarden op inzake personeelskosten per arbeidsuur of gewerkte uren per voltijds equivalent. Om die reden zijn, voor het eerst sinds dit onderzoek wordt gevoerd, kritische waarden voor deze ratio's vastgesteld. De ondernemingen die – voor een bepaald jaar – resultaten meedelen waarvan de ratio's buiten de gedefinieerde kritische waarden vallen, worden voor dat jaar uit de populatie geweerd. In sommige gevallen zijn de drempelwaarden versoepeld teneinde rekening te houden met specifieke, sectorgebonden situaties.

De criteria zijn toegepast op het totaal van de ondernemingen over de gehele analyseperiode, d.w.z. over de boekjaren 1997 tot 2001. Dit verklaart waarom de resultaten die voor de boekjaren 1997 tot 1999 (totale populatie) in deze studie worden gepubliceerd, verschillen van de in het verleden gepubliceerde resultaten.

De gemiddelde *kosten per uur*, die worden verkregen door rubriek 1023 te delen door rubriek 1013, moeten tussen 10 en 100 euro liggen. Voor restaurants en cafés, kapsalons, taxi's en beschutte werkplaatsen is de onderste grenswaarde teruggebracht tot 7 euro.

Het *aantal per jaar gewerkte uren per voltijds equivalent*, dat wordt verkregen door rubriek 1013 te delen door rubriek 1003, mag noch lager liggen dan 800 (behalve in de bouwnijverheid, waar deze grenswaarde tot 600 uur is teruggebracht), noch hoger dan 2.200 (behalve in het goederenvervoer over de weg, waar deze drempelwaarde tot 3.000 uur is opgetrokken).

1.5 CORRECTIES AAN DE OPLEIDINGSRUBRIEKEN

De sociale balans is momenteel het enige instrument om jaarlijks de opleidingsinspanning van de ondernemingen te meten; die inspanning wordt zowel door de sociale gesprekspartners als door de Europese overheidsinstanties als een essentiële factor beschouwd.

Ieder jaar opnieuw worden echter aanzienlijke – soms zelfs recurrente – anomalieën vastgesteld in de rubrieken met betrekking tot de opleiding (aantal opgeleide werknemers, opleidingsuren en -kosten). Om deze anomalieën weg te werken en toch de totaliteit van de sociale balansen te behouden van de ondernemingen waar de bewuste anomalieën worden vastgesteld, zijn de opleidingsgebonden rubrieken herleid tot nul, terwijl de rest van de sociale balans integraal is behouden. Bij het opsporen van anomalieën zijn twee ratio's cruciaal: het aantal opleidingsuren per opgeleid werknemer mag niet méér bedragen dan 15 pct. van het gemiddelde aantal uren dat een voltijds equivalent per jaar werkt, terwijl de gemiddelde opleidingskosten per uur hooguit vijf keer hoger mogen liggen dan de gemiddelde personeelskosten per uur.

De toepassing van deze strikte methodologische principes voor de samenstelling van de basispopulaties vermindert onvermijdelijk het aantal in de analyse opgenomen ondernemingen ten opzichte van de ondernemingspopulatie die oorspronkelijk een sociale balans had neergelegd voor elk van de desbetreffende boekjaren. Dit blijkt uit de

geglobaliseerde gegevens die zijn gepubliceerd op de CD-Rom's van de Balanscentrale.

De in deze studie gehanteerde rangschikking van de ondernemingen naar bedrijfstak verschilt ook licht van de door de Balanscentrale gehanteerde rangschikking, omdat de activiteitscode in het bedrijfsregister dat door het NIS werd uitgewerkt op basis van de DBRIS¹-databank, systematisch de voorkeur kreeg op de door de Balanscentrale toegekende code, teneinde de gegevens afkomstig van de jaarrekeningen te kunnen vergelijken met die van de nationale boekhouding. De wijzigingen die daar zijn uit voortgevloeid, hadden echter slechts betrekking op een beperkt aantal ondernemingen.

Ondanks de uitsluiting van een aantal ondernemingen, ingegeven door de bekommernis om zich te baseren op historische gegevens die betrouwbaar, coherent en stabiel in de tijd zijn, blijven de voor de jaren 1997 tot 2000 in aanmerking genomen bedrijfspopulaties ruimschoots representatief voor het totaal, zowel wat het aantal ondernemingen betreft, als wat het aantal tewerkgestelde werknemers betreft. De voor de boekjaren 1997 tot 2000 verkregen resultaten kunnen bijgevolg als representatief worden beschouwd voor de hele loontrekkende populatie. Het is evenwel niet uitgesloten dat de geaggregeerde gegevens worden vertekend door eenmalige gebeurtenissen of door juridische wijzigingen in sommige grote ondernemingen. Deze anomalieën zijn niet gecorrigeerd.

De resultaten van het boekjaar 2001 moeten daarentegen omzichtiger worden geïnterpreteerd. De in 2002 ingevoerde gewijzigde behandelingsprocedure voor de jaarrekeningen heeft er immers toe geleid dat bij de vervroegde

afsluiting op 9 september 2002 slechts met een beperkt aantal ondernemingen rekening werd gehouden. In totaal konden voor de analyse van 2001 ongeveer 27.000 ondernemingen in aanmerking worden genomen, tegenover bijna het dubbele tijdens het vorige onderzoek met betrekking tot het boekjaar 2000. Hoewel deze wijziging slechts een beperkte invloed heeft op het aantal beschouwde werknemers (omdat de Balanscentrale voorrang gaf aan de behandeling van de jaarrekeningen van de grote ondernemingen), zijn de op de beperkte populatie gebaseerde resultaten voor het jaar 2001 enigszins vertekend ten voordele van de grote ondernemingen. Het zou bijgevolg onvoorzichtig zijn de voor 2001 verkregen resultaten te vergelijken met die van de jaren voordien. Om die reden bevatten de tabellen van de bijlagen 2 tot 8 enkel historische gegevens voor de jaren 1997 tot 2000. De resultaten voor 2001 vertonen wezenlijke verschillen en weerspiegelen het verloop dat tussen 2000 en 2001 werd vastgesteld in de ondernemingen van de beperkte populatie. In sommige gevallen worden de niveauresultaten afkomstig van de beperkte populatie voorgesteld voor de jaren 2000 en 2001, zodat men de aandacht kan vestigen op eventuele verschillen tussen de resultaten van de volledige populatie en die van de beperkte populatie.

1.6 SAMENSTELLING VAN EEN STABIEL STAAL VOOR DE ANALYSE VAN 2000-2001

Het verloop tussen 2000 en 2001 wordt gemeeten aan de hand van een constante beperkte populatie. Dat met een beperkte populatie wordt gewerkt, heeft alles te maken met het beperkt aantal ondernemingen dat bij de vervroegde afsluiting voor de analyse in aanmerking kan worden genomen. De toepassing van een constante populatie, daarentegen, is noodzakelijk om het verloop van sommige variabelen te kunnen meten. Door de resultaten die worden verkregen op basis van een beperkte populatie te vergelijken

¹ Hiertoe werd het door het NIS voor 2000 uitgewerkte bedrijfsregister (dat een reeks administratieve inlichtingen bevat met betrekking tot de tijdens een bepaald jaar actieve ondernemingen) als referentie gekozen. Dit betekent dat een onderneming over de volle vijf jaar van de analyse dezelfde activiteitscode behoudt, voor zover zij is opgenomen in het register 2000. Zoniet behoudt de onderneming voor de jaren dat zij niet in het register is opgenomen, de door de Balanscentrale toegekende activiteitscode.

met die welke worden berekend op basis van de volledige populatie, loopt men immers het risico vertekeningen te veroorzaken en de analyse te vervalsen. De resultaten weerspiegelen derhalve de binnen een stabiele populatie opgetekende ontwikkelingen, en kunnen verschillen van het verloop dat na de definitieve afsluiting voor de volledige populatie zal worden vastgesteld. Deze werkwijze impliceert immers dat de informatie verloren gaat met betrekking tot de ondernemingen die geen sociale balans hebben neergelegd, hetzij in 2000 (nieuw opgerichte ondernemingen of ondernemingen die een eerste werknemer in dienst hebben genomen), hetzij in 2001 (te late neerlegging of verwerking van de sociale balans, faillissement, fusie, overname, splitsing).

Voor de resultatenanalyse betreffende 2001 bestaat de beperkte ondernemingspopulatie uit de vennootschappen die op 9 september 2002 zowel voor 2000 als voor 2001 een sociale balans hebben neergelegd, die bovendien voldeed aan de kwaliteitscriteria die voor alle ondernemingen golden (zie de punten 1.1 tot 1.5). Bovendien is geen rekening gehouden met de door juridische wijzigingen (fusie, overname, splitsing) getroffen ondernemingen, ingeval deze laatste incoherenties vertoonden in de geregistreerde personeelsbewegingen of wanneer als abnormaal beschouwde ontwikkelingen werden vastgesteld inzake gemiddelde personeelskosten per gewerkt uur of inzake het gemiddelde jaarlijkse volume aan door een voltijds equivalent gewerkte uren, evenzoveel aanwijzingen voor een verkeerde registratie van de consequenties van deze juridische wijzigingen.

Aan het einde van de selectieprocedure telde de beperkte populatie 26.915 ondernemingen die in het jaar 2001 samen 1.176.000 loontrekken in dienst hadden (zie tabel 2, p. 40).

2. KENMERKEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE DIE IN AANMERKING WORDT GENOMEN VOOR DE ANALYSE VAN DE SOCIALE BALANSEN VAN HET BOEKJAAR 2001

2.1 REPRESENTATIVITEIT

De loontrekkende werknemers ingeschreven in het register van de ondernemingen die deel uitmaken van de beperkte populatie vertegenwoordigden, in 2000, 44,7 pct. van de particuliere gesalarieerde werkgelegenheid zoals die is gedefinieerd in de nationale boekhouding¹. De representativiteitsgraad van de voor de analyse van 2001 gehanteerde beperkte populatie lag bijgevolg iets lager dan die van de beperkte populatie die in aanmerking werd genomen voor de analyse van het boekjaar 2000. Twee factoren liggen daaraan ten grondslag. De eerste factor betreft de beperkte populatie die, in 2001, minder ondernemingen omvatte dan in het verleden wegens de gewijzigde behandelingsprocedure voor de jaarrekeningen. Overigens kan door de herziening van de in de nationale rekeningen geregistreerde werkgelegenheid, die voortaan op basis van correctere informatie kan worden geraamd, beter rekening worden gehouden met het aantal tewerkgestelde personen. Deze methodologische wijziging heeft geleid tot een aanmerkelijke opwaartse herziening van het aantal tewerkgestelde werknemers, vooral in de dienstverlenende bedrijfstakken. Vergelikt men het aantal werknemers in de ondernemingen van de beperkte populatie met dat van het geheel van de ondernemingen die in 2000 een sociale balans neerlegden, dan bedraagt de representativiteitsgraad ongeveer 66 pct., hoewel het aantal in de beperkte populatie opgenomen ondernemingen slechts 38,5 pct. vertegenwoordigt van de volledige populatie van

¹ Met uitzondering van de personen tewerkgesteld in de bedrijfstakken L "overheid", M "onderwijs" en P "huishoudelijke diensten".

de in 2000 in aanmerking genomen ondernemingen.

De representativiteit volgens het criterium van de werkgelegenheid verschilt van bedrijfstak tot bedrijfstak. Uitgedrukt in procenten van de werknemers die zijn tewerkgesteld in de ondernemingen van de totale populatie, ligt de representativiteitsgraad het laagst in de bedrijfstakken met overwegend kleine ondernemingen, die hun jaarrekeningen doorgaans later neerleggen. Dit is onder meer het geval in de landbouw en de horeca.

2.2 KENMERKEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE IN 2001

Van de 26.915 ondernemingen die tot de beperkte populatie behoren voor de analyse van de situatie in 2001, hadden 794 ondernemingen – die voornamelijk geconcentreerd zijn in de takken gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening alsook in de financiële dienstverlening, en die samen om en nabij 265.000 werknemers in dienst hebben – enkel een sociale balans neergelegd. Voorts stelden de

TABEL 1 – REPRESENTATIVITEIT VAN DE BEPERKTE POPULATIE VOLGENS WERKGELEGENHEIDSCRITERIA IN 2000

	Aantal tewerkgestelde personen			Representativiteit van de beperkte populatie	
	In de nationale rekeningen ¹	In de sociale balans van de ondernemingen van de totale populatie	In de sociale balans van de ondernemingen van de beperkte populatie	In pct. van de gesalarieerde werkgelegenheid in de particuliere sector	In pct. van de werknemers in ondernemingen van de totale populatie
	(1)	(2)	(3)	(4) = (3) : (1)	(5) = (3) : (2)
Landbouw	28.590	7.581	3.195	11,2	42,1
Nijverheid	651.367	496.368	394.065	60,5	79,4
Extractieve nijverheid	3.550	3.081	2.479	69,8	80,4
Verwerkende nijverheid	620.993	471.772	370.852	59,7	78,6
Energie en water	26.824	21.514	20.734	77,3	96,4
Bouw	185.730	134.782	77.421	41,7	57,4
Handel, vervoer en communicatie	785.380	537.910	292.980	37,3	54,5
Vervoer en communicatie	254.271	222.335	116.625	45,8	52,5
Handel en reparaties	435.188	268.442	161.041	37,0	60,0
Horeca	95.921	47.133	15.314	16,0	32,5
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	488.229	267.590	178.323	36,5	66,6
Financiële dienstverlening en verzekeringen ...	132.899	108.043	78.481	59,1	72,6
Vastgoed en diensten aan bedrijven	355.330	159.547	99.842	28,1	62,6
Overige diensten	425.432	295.952	200.254	47,1	67,7
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	322.612	256.912	175.923	54,6	68,5
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten ...	102.820	39.040	24.331	23,7	62,3
Totaal	2.564.728	1.740.182	1.146.238	44,7	65,9
p.m. volgens het criterium van het aantal ondernemingen	n.	69.991	26.915	n.	38,5

Bronnen: INR, NBB.

¹ Gesalarieerde werkgelegenheid in de particuliere sector, met uitzondering van de personen tewerkgesteld in de bedrijfstakken L «overheid», M «onderwijs» en P «huishoudelijke diensten».

TABEL 2 – KENMERKEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE IN 2001

	Aantal ondernemingen		Aantal werknemers ¹ (jaargemiddelde)	
	Eenheden	pct. van het totaal	Eenheden	pct. van het totaal
Ondernemingen die een sociale balans hebben neergelegd	26.915	100,0	1.176.423	100,0
waarvan				
ondernemingen die enkel een sociale balans hebben neergelegd	794	3,0	265.161	22,5
ondernemingen die een jaarrekening met een bijlage sociale balans hebben neergelegd	26.121	97,0	911.261	77,5
waarvan				
ondernemingen die een verkort schema hebben neergelegd	19.345	71,9	165.378	14,1
ondernemingen die een volledig schema hebben neergelegd	7.570	28,1	1.011.044	85,9
Opsplitsing per bedrijfstak				
Landbouw	350	1,3	3.213	0,3
Nijverheid	5.263	19,6	398.157	33,8
Extractieve nijverheid	60	0,2	2.477	0,2
Verwerkende nijverheid	5.176	19,2	375.828	31,9
Energie en water	27	0,1	19.851	1,7
Bouw	3.919	14,6	79.573	6,8
Handel, vervoer en communicatie	11.077	41,2	300.669	25,6
Vervoer en communicatie	1.886	7,0	119.875	10,2
Handel en reparaties	8.227	30,6	165.004	14,0
Horeca	964	3,6	15.790	1,3
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	4.670	17,4	185.459	15,8
Financiële dienstverlening en verzekeringen	859	3,2	78.919	6,7
Vastgoed en diensten aan bedrijven	3.811	14,2	106.540	9,1
Overige diensten	1.636	6,1	209.352	17,8
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	951	3,5	184.540	15,7
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	685	2,5	24.812	2,1
Opsplitsing volgens het belang van de werkgelegenheid in VTE in 2000				
Ten hoogste 10 werknemers	16.818	62,5	75.498	6,4
Meer dan 10 tot 50 werknemers	7.186	26,7	184.750	15,7
Meer dan 50 tot 100 werknemers	1.334	5,0	104.794	8,9
Meer dan 100 tot 500 werknemers	1.307	4,9	294.844	25,1
Meer dan 500 werknemers	270	1,0	516.537	43,9
Opsplitsing volgens de stijging van de personeelskosten per gewerkt uur tussen 2000 en 2001				
Groei van 0 pct. of minder	6.675	24,8	164.520	14,0
Meer dan 0 pct. tot 1,5 pct.	1.860	6,9	113.402	9,6
Meer dan 1,5 tot 3 pct.	2.406	8,9	136.827	11,6
Meer dan 3 tot 4,5 pct.	2.673	9,9	200.380	17,0
Meer dan 4,5 pct.	13.301	49,4	561.293	47,7

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ Rubriek 1001 + rubriek 1002.

19.345 ondernemingen die een verkort schema hadden neergelegd, 165.378 loontrekkenden tewerk, wat overeenstemt met een gemiddelde bedrijfsgrootte van 8,5 loontrekkenden per

onderneming, tegenover een gemiddelde van 136,6 loontrekkenden in de 7.570 ondernemingen die een volledig schema hadden neergelegd. De ondernemingen die een volledig schema neerleggen, vertegenwoordigen bijgevolg 28 pct. van de ingediende sociale balansen, tegen slechts 15 pct. van de beperkte populatie gedefinieerd voor de analyse van de sociale balansen over het boekjaar 2000. Deze verhoudingen bedragen respectievelijk 86 et 77 pct. indien men uitgaat van het criterium "aantal tewerkgestelde werknemers".

De opsplitsing naar bedrijfstak van de werknemers tewerkgesteld in de ondernemingen van de beperkte populatie, wijkt enigszins af van die in de nationale rekeningen. De verwerkende nijverheid stelt 32 pct. van de werknemers van de beperkte populatie tewerk. De handel en de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening tellen elk ongeveer 15 pct. van de werknemers van het staal. De vastgoedsector en de branches diensten aan bedrijven en vervoer en communicatie, hebben zowat 10 pct. van de werknemers in dienst. De bouw stelt 7 pct. van de werknemers tewerk, net als de financiële dienstverlening. De overige bedrijfstakken stellen maximaal 2 pct. van de populatie tewerk.

De ondernemingen die een sociale balans hebben neergelegd, werden eveneens opgesplitst

volgens het gemiddelde aantal tewerkgestelde VTE-werknemers en volgens de stijging van de personeelskosten per gewerkt uur.

De indeling van de ondernemingen naar het aantal tewerkgestelde werknemers gebeurde op basis van het in het boekjaar 2000¹ geregistreerde gemiddelde aantal werknemers uitgedrukt in VTE. De ondernemingen met ten hoogste 10 werknemers, nl. 62 pct. van het totaal, hadden iets meer dan 6 pct. van het aantal werknemers van de beperkte populatie in dienst. In de ondernemingen met 10 à 50 werknemers, die iets meer dan een vierde van de ondernemingen van het staal vertegenwoordigen, werkte ongeveer 16 pct. van de werknemers. De overblijvende ondernemingen, d.i. slechts ongeveer 11 pct. van het totaal, namen ongeveer 78 pct. van de werknemers voor hun rekening, waarvan meer dan de helft tewerkgesteld waren in ondernemingen met meer dan 500 VTE-werknemers.

Voorts werden de ondernemingen van de beperkte populatie in vijf groepen onderverdeeld op basis van de toename, tussen de boekjaren 2000 en 2001, van hun personeelskosten per gewerkt uur². De gehanteerde grenzen zijn resp. 0 pct., 1,5 pct., 3 pct. en 4,5 pct. In ongeveer 25 pct. van de ondernemingen die 14 pct. van de werknemers vertegenwoordigen, werd een daling van de gemiddelde loonkosten per uur opgetekend. In 16 pct. van de ondernemingen werd een stijging van de uurloonkosten met minder dan 3 pct. opgetekend. Ter informatie: in de loop van 2001 bedroeg de gemiddelde loonstijging als gevolg van de indexering 2,5 pct. Zowat 50 pct. van de ondernemingen, die 48 pct. van de werknemers tewerkstellen, hebben een meer dan 4,5 pct. belopende stijging van de gemiddelde loonkosten per uur opgegeven.

¹ Rubriek 1003 van de sociale balans (gemiddeld aantal werknemers ingeschreven in het personeelsregister tijdens het boekjaar, in voltijdse equivalenten).

² Verhouding tussen rubriek 1023 (personeelskosten veroorzaakt door de werknemers ingeschreven in het personeelsregister, totaal) en rubriek 1013 (effectief aantal gewerkte uren voor de werknemers ingeschreven in het personeelsregister, totaal) van de sociale balans.

Bijlage 2

WERKGELEGENHEIDSVERLOOP TUSSEN 2000 EN 2001 IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE

	In voltijdse equivalenten			In personen						
	Gemiddelde werkgelegenheid		Werkgelegenheid aan het einde van het boekjaar	Gemiddelde werkgelegenheid						Werkgelegenheid aan het einde van het boekjaar
	(eenheden)	(pct.)		Voltijds		Deeltijds		Totaal		
			(eenheden)	(pct.)	(eenheden)	(pct.)	(eenheden)	(pct.)	(pct.)	
Landbouw	65	2,3	0,6	73	3,1	-55	-6,4	18	0,6	-1,7
Nijverheid	3.022	0,8	-1,8	1.521	0,4	2.570	10,6	4.091	1,0	-1,6
Extractieve nijverheid	1	0,0	-0,2	3	0,1	-4	-5,3	-2	-0,1	-0,4
Verwerkende nijverheid	3.918	1,1	-1,4	2.412	0,7	2.564	11,0	4.976	1,3	-1,3
Energie en water	-897	-4,4	-7,5	-894	-4,5	10	1,1	-883	-4,3	-7,3
Bouw	2.103	2,7	1,2	2.025	2,7	127	5,9	2.152	2,8	1,2
Handel, vervoer en communicatie	7.435	2,8	0,7	5.460	2,4	2.229	3,4	7.689	2,6	0,8
Vervoer en communicatie	3.253	3,0	0,5	2.025	2,7	616	3,6	3.250	2,8	0,9
Handel en reparaties	3.669	2,5	0,9	2.635	2,1	1.439	3,6	3.963	2,5	0,9
Horeca	513	4,6	0,1	302	3,8	174	2,4	476	3,1	-0,7
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	6.824	4,2	2,6	4.023	2,9	3.113	8,3	7.137	4,0	1,7
Financiële dienstverlening en verzekeringen	314	0,4	-0,6	71	0,1	368	2,9	438	0,6	-0,4
Vastgoed en diensten aan bedrijven	6.510	7,5	5,3	3.953	5,3	2.746	11,1	6.698	6,7	3,4
Overige diensten	7.025	4,3	3,5	4.043	3,7	5.055	5,6	9.098	4,5	3,2
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5.888	4,1	3,4	2.864	3,1	5.753	6,9	8.617	4,9	3,7
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	1.138	5,5	4,0	1.179	6,6	-698	-11,0	481	2,0	-0,8
Totaal	26.474	2,5	0,6	17.145	1,9	13.039	5,9	30.185	2,6	0,6

Bron: NBB, sociale balansen.

Bijlage 3

AANTAL DOOR DE IN HET PERSONEELSREGISTER
INGESCHREVEN WERKNEMERS GEWERKTE UREN¹

	Eenheden, per jaar (totale populatie)						Veranderingspercentages tussen 2000 en 2001 (beperkte populatie)		
	1997	1998	1999	2000		Per deeltijd- werker	Per voltijds equivalent	Per deeltijd- werker	
	Per voltijds equivalent		Per voltijds equivalent	voltijd- werker					
Landbouw	1.576	1.552	1.572	1.576	1.579	760	-2,7	-2,1	1,2
Nijverheid	1.537	1.546	1.537	1.534	1.533	971	-1,3	-1,2	-3,2
Extractieve nijverheid	1.519	1.505	1.513	1.514	1.512	855	-2,6	-2,7	6,3
Verwerkende nijverheid	1.538	1.548	1.539	1.540	1.538	971	-1,3	-1,2	-3,4
Energie en water	1.497	1.498	1.501	1.417	1.422	984	-1,4	-1,5	0,7
Bouw	1.436	1.430	1.470	1.462	1.458	907	-1,6	-1,7	1,3
Handel, vervoer en communicatie	1.727	1.711	1.707	1.674	1.671	902	-0,9	-0,7	-0,1
Vervoer en communicatie	1.824	1.791	1.804	1.728	1.718	1.052	-1,2	-1,0	-0,3
Handel en reparaties	1.664	1.662	1.650	1.633	1.633	938	-0,4	-0,4	0,3
Horeca	1.636	1.634	1.619	1.623	1.590	663	-3,3	-1,5	-3,4
Financiële dienstverlening, vast- goed, verhuur en diensten aan bedrijven	1.619	1.628	1.612	1.602	1.597	900	-0,9	-1,0	4,3
Financiële dienstverlening en verzekeringen	1.556	1.573	1.534	1.528	1.532	1.022	-2,2	-2,9	2,6
Vastgoed en diensten aan be- drijven	1.680	1.677	1.675	1.656	1.647	847	-0,1	0,3	5,8
Overige diensten	1.579	1.572	1.563	1.562	1.553	918	-0,8	-0,6	-1,3
Gezondheidszorg en maatschap- pelijke dienstverlening	1.576	1.563	1.555	1.553	1.542	930	-0,6	-0,5	-1,8
Collectieve, sociale en persoon- lijke diensten	1.611	1.636	1.623	1.619	1.606	792	-1,8	-1,2	5,2
Totaal	1.601	1.599	1.595	1.585	1.579	914	-1,0	-1,0	-0,2

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ De gegevens betreffende de boekjaren 1997, 1998, 1999 en 2000 zijn afkomstig van de totale ondernemingenpopulatie; de veranderingspercentages tussen 2000 en 2001 zijn berekend op basis van een identieke beperkte populatie voor 2000 en 2001.

OPSPLITSING VAN DE WERKGELEGENHEID VOLGENS HET STATUUT VAN DE WERKNEMERS¹ IN DE ONDERNEMINGEN DIE EEN VOLLEDIG SCHEMA NEERLEGGEN

(procenten van de gemiddelde werkgelegenheid, uitgedrukt in VTE)

	1997	1998	1999	2000	2000	2001
	(totale populatie)				(beperkte populatie)	
In het personeelsregister ingeschreven werknemers	96,8	96,4	96,5	96,3	96,3	96,6
Uitzendkrachten	2,4	2,7	2,7	3,0	3,1	2,8
Landbouw	3,5	3,2	4,3	3,4	3,6	4,0
Nijverheid	3,9	4,3	4,2	4,9	4,5	3,9
Extractieve nijverheid	3,8	3,8	2,7	4,0	3,7	3,3
Verwerkende nijverheid	4,0	4,5	4,4	5,0	4,7	4,1
Energie en water	1,6	0,7	0,8	1,2	1,3	1,0
Bouw	1,2	1,2	1,5	1,4	1,5	1,7
Handel, vervoer en communicatie	2,2	2,7	2,7	2,7	2,9	2,8
Vervoer en communicatie	1,5	1,9	2,1	1,8	2,0	2,0
Handel en reparaties	2,9	3,4	3,2	3,6	3,5	3,4
Horeca	3,0	3,8	4,3	6,1	7,3	6,0
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	1,3	1,6	1,9	2,1	2,1	2,1
Financiële dienstverlening en verzekeringen	0,5	0,8	1,1	1,2	1,3	1,3
Vastgoed en diensten aan bedrijven	2,3	2,5	2,7	2,9	2,9	2,7
Overige diensten	0,8	0,7	0,9	1,0	1,2	1,0
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,5	0,4	0,4	0,6	0,8	0,5
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	4,8	3,8	4,9	4,6	4,5	5,1
Ter beschikking van de onderneming gestelde personen ² ..	0,8	0,9	0,7	0,7	0,6	0,6

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ De gegevens voor 1997, 1998, 1999 en 2000 worden berekend op basis van de totale populatie. De gegevens met betrekking tot 2000 en 2001 (beperkte populatie) worden verkregen op basis van een voor de twee jaren identieke beperkte populatie van ondernemingen.

² De werknemers die verbonden zijn aan een onderneming door een inschrijving in het personeelsregister van die onderneming en die ter beschikking worden gesteld van een andere onderneming die een sociale balans moet neerleggen, worden tweemaal geteld.

Bijlage 5

OPSPLITSING VAN DE GESALARIEERDE WERKGELEGENHEID VOLGENS DE ARBEIDSOVEREENKOMST EN HET GESLACHT¹

(procenten van het totale aantal in het personeelsregister ingeschreven werknemers aan het einde van het boekjaar)

	1997	1998	1999	2000	2000	2001
	(totale populatie)			(beperkte populatie)		
Volgens de arbeidsovereenkomst						
Overeenkomst voor onbepaalde duur	93,7	92,9	92,7	92,9	92,9	93,6
Overeenkomst voor bepaalde duur	4,8	5,4	5,6	5,5	5,4	4,8
Landbouw	5,3	6,2	8,7	7,3	7,9	5,5
Nijverheid	4,1	4,7	4,6	5,2	5,5	4,3
Extractieve nijverheid	2,9	3,5	4,4	6,1	6,6	6,5
Verwerkende nijverheid	4,1	4,6	4,5	5,1	5,4	4,1
Energie en water	5,3	8,4	8,7	8,0	8,2	7,8
Bouw	2,6	2,9	3,1	3,1	2,4	1,3
Handel, vervoer en communicatie	4,2	4,9	5,1	4,6	4,6	4,4
Vervoer en communicatie	4,3	5,0	4,8	2,8	2,4	3,0
Handel en reparaties	3,8	4,5	4,7	5,2	5,7	4,9
Horeca	6,2	7,2	8,0	9,8	10,2	9,5
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	4,5	4,5	5,0	4,8	4,2	4,1
Financiële dienstverlening en verzekeringen	4,1	4,3	4,9	4,7	4,8	4,9
Vastgoed en diensten aan bedrijven	4,9	4,6	5,0	4,9	3,8	3,5
Overige diensten	8,7	9,0	9,7	9,4	8,3	8,1
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	8,9	9,4	10,0	9,6	8,3	8,1
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	6,3	6,3	7,8	8,2	7,8	8,4
Vervangingsovereenkomst	1,2	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4
Overeenkomst voor een duidelijk omschreven werk	0,2	0,4	0,3	0,3	0,4	0,2
Volgens het geslacht						
Mannen	63,7	62,9	62,3	63,2	63,5	63,0
Vrouwen	36,3	37,1	37,7	36,8	36,5	37,0

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ De gegevens voor 1997, 1998, 1999 en 2000 worden berekend op basis van de totale populatie. De gegevens met betrekking tot 2000 en 2001 (beperkte populatie) worden verkregen op basis van een voor de twee jaren identieke beperkte populatie van ondernemingen.

PERSONEELSKOSTEN PER WERKNEMER DIE INGESCHREVEN IS IN HET PERSONEELSREGISTER¹

	Euro, per jaar, in 2000 (totale populatie)			Veranderingspercentages tussen 2000 en 2001 (beperkte populatie)		
	Per voltijds equivalent	Per voltijdwerker	Per deeltijdwerker	Per voltijds equivalent	Per voltijdwerker	Per deeltijdwerker
Landbouw	26.692	27.353	11.388	4,4	4,1	10,5
Nijverheid	45.008	45.114	26.459	3,4	3,4	3,0
Extractieve nijverheid	39.546	39.604	19.697	5,5	5,5	4,9
Verwerkende nijverheid	43.863	43.942	25.942	3,5	3,4	3,1
Energie en water	70.491	70.996	43.879	4,5	4,4	5,6
Bouw	33.581	33.592	18.066	2,8	2,8	3,6
Handel, vervoer en communicatie	37.569	38.691	16.194	5,0	5,3	5,9
Vervoer en communicatie	38.548	38.688	20.984	6,6	6,7	8,2
Handel en reparaties	38.346	39.973	17.128	4,1	4,3	5,1
Horeca	24.724	25.658	9.059	2,5	3,8	3,4
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	53.255	54.496	25.187	1,7	2,1	5,0
Financiële dienstverlening en verzekeringen ...	65.554	62.456	43.065	1,0	0,8	3,0
Vastgoed en diensten aan bedrijven	46.370	48.386	17.490	3,4	4,2	10,4
Overige diensten	34.363	34.439	19.860	4,0	3,9	4,2
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienst- verlening	34.215	34.098	20.350	4,4	4,1	3,8
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten ...	35.294	26.106	14.746	1,7	2,4	6,5
Totaal	41.361	42.193	20.069	3,4	3,5	5,0

Bron : NBB, sociale balansen.

¹ De gegevens betreffende het boekjaar 2000 zijn afkomstig van de totale ondernemingenpopulatie; de veranderingspercentages tussen 2000 en 2001 zijn berekend op basis van een voor 2000 en 2001 identieke populatie.

Bijlage 7

PERSONEELSKOSTEN PER GEWERKT UUR¹

	Euro (totale populatie)							Veranderingspercentages tussen 2000 en 2001 (beperkte populatie)		
	1997	1998	1999	2000			Gemiddeld	Per voltijd- werker	Per deeltijd- werker	
	Gemiddeld		Gemiddeld	Per voltijd- werker	Per deeltijd- werker	p.m. Kostprijs per uur van een deeltijdbaan in pct. van een voltijdbaan				
Landbouw	15,85	16,29	16,77	16,93	17,32	14,99	86,5	7,3	6,3	11,9
Nijverheid	26,41	27,86	28,77	29,33	29,43	27,24	92,5	4,7	4,7	6,4
Extractieve nijverheid	24,88	25,31	25,60	26,12	26,19	23,05	88,0	8,3	8,4	-1,3
Verwerkende nijverheid	26,31	26,83	27,82	28,49	28,57	26,71	93,5	4,8	4,7	6,6
Energie en water	42,09	53,30	51,83	49,76	49,94	44,58	89,3	6,0	6,0	4,9
Bouw	21,40	21,86	22,38	22,97	23,04	19,33	86,5	4,5	4,5	2,2
Handel, vervoer en communi- catie	20,01	20,85	21,58	22,44	23,16	17,95	77,5	5,9	6,0	6,0
Vervoer en communicatie	18,66	19,83	21,04	22,31	22,52	19,94	88,6	7,8	7,8	8,6
Handel en reparaties	21,78	22,39	22,82	23,48	24,48	18,25	74,6	4,6	4,7	4,7
Horeca	14,31	14,58	15,09	15,23	16,14	13,67	84,7	6,0	5,4	7,1
Financiële dienstverlening, vast- goed, verhuur en diensten aan bedrijven	31,01	31,57	32,52	33,25	34,12	27,99	82,0	2,6	3,1	0,6
Financiële dienstverlening en verzekeringen	37,43	37,56	40,09	40,94	40,77	42,12	-	3,3	3,8	0,3
Vastgoed en diensten aan bedrijven	25,17	26,65	27,01	27,99	29,38	20,65	70,3	3,5	3,8	4,3
Overige diensten	21,03	21,31	21,61	22,00	22,18	21,63	97,5	4,8	4,5	5,6
Gezondheidszorg en maats- schappelijke dienstverle- ning	21,27	21,41	21,64	22,03	22,12	21,87	98,9	5,1	4,7	5,8
Collectieve, sociale en per- soonlijke diensten	19,05	20,66	21,42	21,79	22,49	18,62	82,8	3,5	3,7	1,2
Totaal	23,91	24,84	25,49	26,09	26,72	21,97	82,2	4,5	4,5	5,2

Bron: NBB, sociale balansen.

¹ De gegevens betreffende de boekjaren 1997, 1998, 1999 en 2000 zijn afkomstig van de totale ondernemingenpopulatie; de veranderingspercentages tussen 2000 en 2001 zijn berekend op basis van een voor 2000 en 2001 identieke beperkte populatie.

OPLEIDING IN 2001 IN DE ONDERNEMINGEN VAN DE BEPERKTE POPULATIE

	Aantal werknemers die een opleiding hebben gevolgd			Aantal uren opleiding			Opleidingskosten				
	(procenten van het personeelsbestand op 31 december)			(procenten van het aantal gewerkte uren)			(procenten van de personeelskosten)				
	Totaal	Mannen	Ratio vrouwen / mannen	Totaal	Mannen	Ratio vrouwen / mannen	Totaal	Mannen	Ratio vrouwen / mannen		
Landbouw	10,3	9,8	1,17	0,26	34,5	40,6	0,54	0,53	1421,9	1518,8	0,80
Nijverheid	45,5	46,7	0,88	1,20	38,8	40,2	0,82	1,61	1679,8	1723,0	0,87
Extractieve nijverheid	21,2	20,0	1,85	0,62	42,8	41,6	1,23	0,86	1722,3	1612,8	1,54
Verwerkende nijverheid	45,0	46,2	0,88	1,20	39,4	40,8	0,82	1,64	1681,4	1721,5	0,88
Energie en water	58,2	58,6	0,96	1,28	30,2	30,9	0,85	1,31	1654,9	1750,3	0,66
Bouw	17,5	17,6	0,93	0,27	22,3	22,0	1,25	0,35	729,5	711,1	1,48
Handel, vervoer en communicatie	39,0	36,5	1,19	0,67	26,0	28,6	0,78	1,00	937,6	1077,8	0,68
Vervoer en communicatie	49,2	45,9	1,29	0,75	24,8	25,8	0,88	1,29	975,2	1011,5	0,88
Handel en reparaties	34,2	29,6	1,35	0,64	27,3	33,0	0,66	0,82	911,0	1196,0	0,54
Horeca	12,1	12,1	0,98	0,23	22,5	21,2	1,13	0,33	564,8	556,1	1,03
Financiële dienstverlening, vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	42,1	44,1	0,90	1,04	35,8	37,2	0,91	2,00	2434,3	2537,4	0,90
Financiële dienstverlening en verzekeringen	57,3	59,1	0,93	1,41	35,2	35,6	0,98	2,81	3012,2	3130,9	0,92
Vastgoed en diensten aan bedrijven	30,9	33,9	0,79	0,77	36,6	39,0	0,83	1,15	1639,8	1830,8	0,71
Overige diensten	42,7	36,3	1,24	0,64	19,0	21,8	0,83	0,69	476,3	639,4	0,67
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	44,5	36,8	1,27	0,66	18,4	20,3	0,89	0,69	443,3	556,4	0,75
Collectieve, sociale en persoonlijke diensten	29,5	34,3	0,68	0,53	25,4	26,7	0,85	0,73	848,1	899,1	0,83
Totaal	40,9	40,0	1,06	0,88	31,0	34,9	0,71	1,35	1369,3	1579,0	0,65

Bron : NBB, sociale balansen.

Bijlage 9

LIJST VAN DE SECTIES EN AFDELINGEN VAN DE ACTIVITEITENNOMENCLATUUR NACE-BEL

LIJST VAN DE SECTIES VAN DE ACTIVITEITENNOMENCLATUUR NACE-BEL

Sectie	Omschrijving	Afdeling
A	Landbouw, jacht en bosbouw	01-02
B	Visserij	05
C	Winning van delfstoffen	10-14
D	Industrie	15-37
E	Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	40-41
F	Bouwnijverheid	45
G	Groot- en kleinhandel; reparatie van auto's en huishoudelijke artikelen	50-52
H	Hotels en restaurants	55
I	Vervoer, opslag en communicatie	60-64
J	Financiële instellingen	65-67
K	Onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven	70-74
L	Openbaar bestuur	75
M	Onderwijs	80
N	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	85
O	Gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten	90-93
P	Particuliere huishoudens met werknemers	95
Q	Extraterritoriale organisaties en lichamen	99

LIJST VAN DE AFDELINGEN VAN DE ACTIVITEITENNOMENCLATUUR NACE-BEL

Afdeling	Omschrijving	Sectie
01	Landbouw, jacht en aanverwante diensten	A
02	Bosbouw, bosexploitatie en aanverwante diensten	A
05	Visserij en het kweken van vis en schaal- en schelpdieren	B
10	Winning van steenkool, bruinkool en turf	C
11	Winning van aardolie en aardgas en aanverwante diensten	C
12	Winning van uranium- en thoriumerts	C
13	Winning van metaalerts	C
14	Overige winning van delfstoffen	C
15	Vervaardiging van voedingsmiddelen en dranken	D
16	Vervaardiging van tabaksproducten	D
17	Vervaardiging van textiel	D
18	Vervaardiging van kleding en bontnijverheid	D
19	Leernijverheid en vervaardiging van schoeisel	D
20	Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout, kurk, riet en vlechtwerk	D
21	Papier- en kartonnijverheid	D
22	Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media	D
23	Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten, splijt- en kweekstoffen	D
24	Chemische nijverheid	D
25	Rubber- en kunststofnijverheid	D
26	Vervaardiging van overige niet-metaalhoudende minerale producten	D
27	Metallurgie	D
28	Vervaardiging van producten van metaal	D
29	Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen	D
30	Vervaardiging van kantoormachines en computers	D
31	Vervaardiging van elektrische machines en apparaten	D
32	Vervaardiging van audio-, video- en telecommunicatieapparatuur	D
33	Vervaardiging van medische apparatuur, van precisie- en optische instrumenten en van uurwerken	D
34	Vervaardiging en assemblage van auto's, aanhangwagens en opleggers	D
35	Vervaardiging van overige transportmiddelen	D
36	Vervaardiging van meubels; overige industrie	D
37	Recuperatie van recycleerbaar afval	D
40	Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en warm water	E
41	Winning, zuivering en distributie van water	E
45	Bouwnijverheid	F
50	Verkoop en reparatie van auto's en motorrijwielen; kleinhandel in motorbrandstoffen	G
51	Groothandel en handelsbemiddeling, exclusief de handel in auto's en motorrijwielen	G
52	Kleinhandel, exclusief auto's en motorrijwielen	G
55	Hotels en restaurants	H
60	Vervoer te land	I
61	Vervoer over water	I
62	Luchtvaart	I
63	Vervoerondersteunende activiteiten	I
64	Post en telecommunicatie	I
65	Financiële instellingen	J
66	Verzekeringswezen	J
67	Hulpbedrijven i.v.m. financiële instellingen	J
70	Verhuur en handel in onroerende goederen	K
71	Verhuur zonder bedieningspersoneel	K
72	Informatica en aanverwante activiteiten	K
73	Speur- en ontwikkelingswerk	K
74	Overige zakelijke dienstverlening	K
75	Openbaar bestuur, algemene collectieve diensten en verplichte sociale verzekering	L
80	Onderwijs	M
85	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	N
90	Afvalwater- en afvalverzameling; straatreiniging	O
91	Diverse verenigingen	O
92	Recreatie, cultuur en sport	O
93	Overige diensten	O
95	Particuliere huishoudens met werknemers	P
99	Extraterritoriale organisaties en lichamen	Q

DE PHILLIPS-CURVE: EEN BEWOGEN GESCHIEDENIS

In de meeste geïndustrialiseerde landen is de inflatie sedert het midden van de jaren '80 aanzienlijk vertraagd, wat relatief weinig op de economische activiteit of de werkgelegenheid heeft gewogen. Meer recentelijk nog ging met name in de Verenigde Staten een erg snelle economische groei en een lage werkloosheid gepaard met een geringe inflatie. Ook in het eurogebied liep de inflatie in de tweede helft van de jaren '90 sterk terug zonder dat dit aanleiding gaf tot een stijging van de werkloosheid. Deze vaststellingen lijken op het eerste gezicht contradictorisch met wat op grond van de zogeheten Phillips-curve kon worden verwacht. Die curve claimt immers een negatief verband tussen inflatie en werkloosheid, al dient gezegd dat de interpretatie die aan de Phillips-curve wordt gegeven de laatste dertig jaar grondig is geëvolueerd, zowel als gevolg van theoretische overwegingen als op grond van empirisch vastgestelde verschuivingen. Het debat over de Phillips-curve loopt grotendeels samen met het verloop ervan in de Verenigde Staten, maar wordt hieronder hoofdzakelijk geïllustreerd op basis van Belgische gegevens.

1. DE PHILLIPS-CURVE IN BELGIE

Jaren '50-'60: een negatieve helling

De Phillips-curve werd door Phillips (1958) ontdekt als een negatieve relatie tussen de looninflatie en de werkloosheid in het Verenigd Koninkrijk voor de periode 1861-1957. Twee jaar later toonden Samuelson en Solow (1960) een soortgelijke negatieve relatie voor de VS, dit keer tussen de inflatie en de werkloosheid. De Belgische gegevens laten voor de jaren '50 en '60 eenzelfde beeld zien. Men kan blijkbaar stellen dat, althans tijdens deze periode, jaren met

een hoge inflatie gepaard gaan met een lage werkloosheid en omgekeerd. Bovendien lijkt dit negatieve verband tussen beide variabelen redelijk stabiel.

Samuelson en Solow interpreteerden de negatieve relatie als een «trade-off» waaruit de beleidsmakers vrij konden kiezen. Naargelang het belang dat zij aan prijsstabiliteit hechtten, konden zij kiezen uit een menu van lage inflatie en hoge werkloosheid of hoge inflatie en lage werkloosheid. De overheid kon via het fiscale beleid de vraag extra stimuleren en de monetaire autoriteiten konden dat op hun beurt via het rentebeleid, zo klonk het toen.

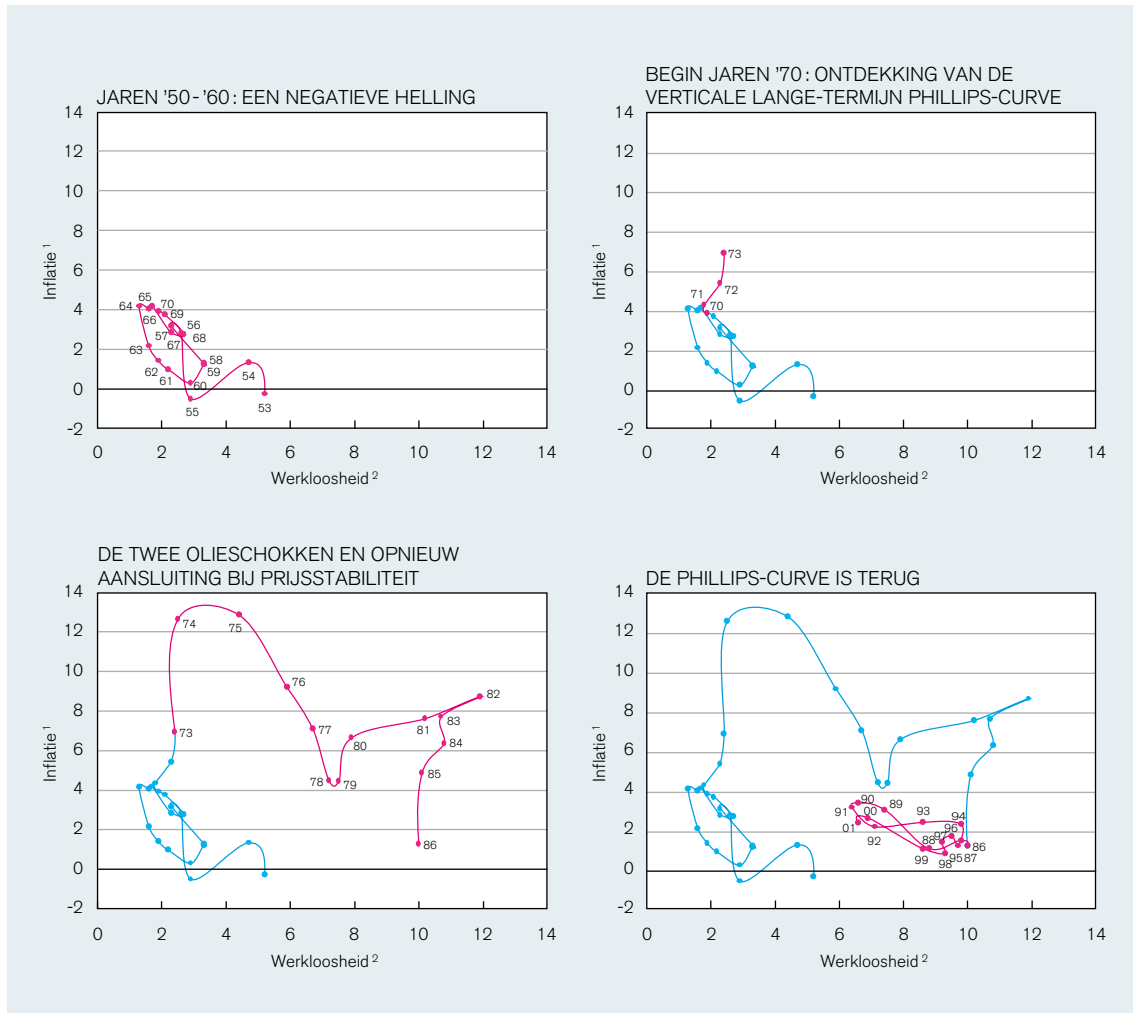
Uitbuiting van de “trade-off”

Toen aan het einde van de jaren '60 en het begin van de jaren '70 ook effectief geprobeerd werd deze «trade-off» uit te buiten – d.i. ten koste van een iets hogere inflatie de werkloosheid verlagen –, bleek al gauw dat de inflatie wel steeg, maar dat de werkloosheid niet daalde. Empirisch stelt men in de periode '70-'73, d.i. zelfs vóór de eerste olieschok, inderdaad een opwaartse beweging in de Belgische Phillips-curve vast. Verderop zal blijken dat deze verschuiving niet enkel voor België gold.

Nog vóór deze verschuiving van de Phillips-curve empirisch werd vastgesteld, hadden Friedman (1968) en Phelps (1968) op grond van theoretische argumenten voorspeld dat er op de lange termijn geen «trade-off» mogelijk was tussen de inflatie en de werkloosheid, en dat, als de gegevens een dergelijke «trade-off» doen veronderstellen, deze enkel op de korte termijn kan bestaan. Zij kwamen tot deze conclusie door de rol van de verwachtingen in de verf te zetten. Zodra de economische subjecten begrijpen

GRAFIEK 1 – DE PHILLIPS-CURVE IN BELGIE

(procenten)

Bronnen: NBB, MTA, EC.

¹ Inflatie op basis van de nationale CPI tot 1990, vanaf 1991 op basis van de HICP.

² Werkloosheidsgraad op basis van het aantal geregistreerde niet-tewerkgestelde werkzoekenden tot 1982, geharmoniseerde werkloosheidsgraad vanaf 1983. De aldus ontstane breuk in de tijdreeks geeft aanleiding tot een artificiële verschuiving van de Belgische Phillips-curve naar links in 1983, waaraan bijgevolg geen economische interpretatie dient te worden gegeven.

dat de beleidsmakers systematisch een hogere inflatie nastreven om de activiteit te stimuleren, zullen zij hun inflatieverwachtingen¹ opwaarts bijstellen. Als gevolg daarvan komt de inflatie permanent hoger te liggen en verdwijnt het effect op de activiteit en de werkloosheid. Grafisch vertaald, komt dit verschil tussen de korte en de lange termijn hierop neer: indien de korte-termijn Phillips-curve een negatieve helling heeft, dan is de lange-termijn Phillips-curve verticaal, zoals trouwens blijkt uit haar opwaartse verschuiving tijdens de periode '70-'73.

Op de lange termijn hebben de inflatie en de werkloosheid immers volledig van elkaar losstaande determinanten. Inflatie is in wezen een monetair fenomeen. De werkloosheid

¹ Er zij aangestipt dat inflatieverwachtingen in België misschien een minder belangrijke rol hebben gespeeld, gelet op de automatische indexering van de lonen. Het risico dat de Phillips-curve, afhankelijk van de inflatieresultaten, opwaarts verschuift, wordt daardoor evenwel nog groter, terwijl het potentieel om de inflatie te verlagen via het bespelen van de verwachtingen erdoor verkleint. Uiteraard kan het indexeringsmechanisme ook in gunstige richting werken, namelijk wanneer de inflatie als gevolg van een exogene schok, zoals de omgekeerde olieschok in 1986, vertraagt.

KADER 1 – OORSPRONG VAN DE KORTE-TERMIJN “TRADE-OFF”

Het negatieve korte-termijnverband tussen de inflatie en de werkloosheid of, wat equivalent is, het positieve korte-termijnverband tussen de inflatie en de economische activiteit vindt zijn oorsprong in de volgende theorieën.

Lucas (1972) voerde *onvolledige informatie* als reden aan. In een concurrerende markt dienen producenten te oordelen of een prijsstijging van hun product veroorzaakt wordt door een stijging van het algemene prijspeil of door een verhoogde relatieve vraag naar hun product. In het eerste geval is het optimaal hun output niet te verhogen, in het tweede geval daarentegen wel. Omdat de informatie waarover de producenten op de korte termijn beschikken onvolledig is, kunnen zij dat onderscheid moeilijk maken. Bij een onverwachte stijging van het algemene prijspeil, bijvoorbeeld als gevolg van een onaangekondigde monetaire expansie, zullen zij dan ook geneigd zijn hun aanbod uit te breiden. Prijzen en economische activiteit evolueren dan in dezelfde richting, de werkloosheid uiteraard in tegengestelde richting. Wanneer de producenten na verloop van tijd evenwel merken dat er geen relatieve vraagverandering tegenover de uitbreiding van hun aanbod staat, zullen zij hun aanbod terugbrengen naar het lange-termijnevenwicht en verdwijnt het effect op de economische activiteit en de werkloosheid.

Een tweede theorie, uitgebreid besproken in Taylor (1999), beklemtoont het bestaan van *nominale rigiditeiten*, met name het feit dat prijzen in de praktijk niet vaak worden gewijzigd, bijvoorbeeld omdat daar kosten mee gepaard gaan. Er wordt in dit verband ook wel gesproken van menukosten, naar analogie met de kosten verbonden aan het aanpassen van een menu in een restaurant. Het resultaat daarvan is dat prijsveranderingen, zelfs voor vergelijkbare producten, vaak niet gesynchroniseerd zijn. Omdat als gevolg daarvan de prijsaanpassing na een monetaire expansie slechts geleidelijk gebeurt, ontstaat er initieel een effect op de economische activiteit, waardoor de werkloosheid daalt. Op de lange termijn, namelijk zodra alle prijzen zijn aangepast, verdwijnt dat effect evenwel.

wordt daarentegen bepaald door reële determinanten, zoals het peil van de reële lonen, de efficiëntie van het zoekproces op de arbeidsmarkt, de kwalitatieve mismatch tussen het arbeidsaanbod en de vraag naar arbeid, ... Op de lange termijn verandert een monetaire expansie niets aan deze reële determinanten. Dit lange-termijnniveau van de werkloosheid wordt in de literatuur de «natural rate of unemployment», of ook wel evenwichtswerkloosheid genoemd. De concepten «natural» en «evenwicht» zijn niet normatief bedoeld. Zij wijzen immers niet op een sociaal optimale werkloosheidsgraad, maar wel op het feit dat

die werkloosheidsgraad buiten de impact van het monetaire beleid valt. Er dient bovendien te worden aangestipt dat de evenwichtswerkloosheid in de tijd kan variëren, namelijk wanneer er veranderingen optreden in de reële determinanten ervan.

De twee olieschokken

Tijdens de periode '74-'81 onderging België, net zoals de wereldeconomie, twee ongunstige aanbodschokken van formaat, de zogeheten eerste en tweede olieschok. Deze schokken

veroorzaakten telkens een onmiddellijke versnelling van de inflatie. Zij gaven tevens aanleiding tot een verhoging van de werkloosheid, omdat een deel van het productie-apparaat onrendabel werd. De hogere productiekosten die voortvloeiden uit de duurder geworden olie werden namelijk niet gecompenseerd door het verloop van de reële lonen. Het op dat ogenblik vigerende indexeringsmechanisme schermde de reële lonen immers volledig af voor de gevolgen van de olieschok. Daardoor werden zowel de inflatoire gevolgen van de olieschok, als de impact ervan op de werkloosheid versterkt. Tijdens de tweede helft van de jaren '70 en het begin van de jaren '80 werd dan ook samen met een hoge werkloosheid een hoge inflatie vastgesteld, een fenomeen dat ook wel eens stagflatie wordt genoemd. Zoals bekend, bereikten de Belgische problemen inzake concurrentiekracht aan het einde van deze periode hun hoogtepunt.

Opnieuw aansluiting bij prijsstabiliteit

Die verslechterde concurrentiepositie leidde er uiteindelijk toe dat in 1982 werd besloten de frank te devalueren. Ook al bracht die devaluatie via gestegen invoerprijzen aanvankelijk een tijdelijke versnelling van de inflatie met zich, toch betekende zij duidelijk het begin van het herstelbeleid. De begeleidende maatregelen inzake loonvorming – tijdelijke opschorting van de indexering en vervolgens maatregelen inzake reële loonmatiging – stonden borg voor het succes van de devaluatie. Op die manier kon de inflatie worden gereduceerd zonder dat dit kosten meebracht in termen van werkloosheid. Wat haar uiterlijke kenmerken betreft, leek de Belgische desinflatie als gevolg van de van overheidswege opgelegde loonmatiging derhalve op een door een geloofwaardige monetaire autoriteit aangekondigde desinflatie. Ook in dit laatste geval zal de inflatie dalen zonder aanzienlijke kosten in termen van werkgelegenheid, precies omdat de verwachtingen neerwaarts werden bijgesteld (Ball, 1994). De

desinflatie werd nog in de hand gewerkt door de zogeheten omgekeerde olieschok in 1986. Bij een gunstige aanbodschock daalt de inflatie immers zonder een stijging van de werkloosheid te veroorzaken.

De Phillips-curve is terug

Na 1986 wordt er tussen de inflatie en de werkloosheid opnieuw een relatief stabiel negatief verband vastgesteld, dat de weerspiegeling is van een cyclische component in de inflatie. Het is bijvoorbeeld opvallend dat de inflatie zowel aan het einde van de jaren '80 – begin van de jaren '90, als in 2000 en 2001 toenam op een ogenblik dat de werkloosheid sterk was teruggelopen. In beide periodes van hoogconjunctuur werd ook een versnelling van het loonkostenverloop geregistreerd, die wellicht te maken had met spanningen op de arbeidsmarkt. Er zijn al met al weinig tekenen dat de Belgische Phillips-curve gedurende deze periode nog grondig zou zijn verschoven, al valt een zekere neerwaartse verschuiving tussen 1994 en 1995 – opnieuw een periode van loonmatiging – niet uit te sluiten.

Indien de Phillips-curve lijkt te zijn teruggekeerd, dan is dat ontegensprekelijk rond een beduidend hogere evenwichtswerkloosheid. Terwijl de eerste en de tweede olieschok en de ongepaste reactie daarop een stijging van de werkloosheid tot gevolg hadden, leidden noch het herstelbeleid, noch de omgekeerde olieschok in de daaropvolgende jaren tot een even grote daling van de werkloosheid. Het teruggedringen van de evenwichtswerkloosheid gebeurt moeizaam als gevolg van zogeheten hysteresisverschijnselen. De oorzaak van dit verschijnsel dient te worden gezocht in de functionering van de arbeidsmarkt. Dit verhelpen valt buiten het bereik van het monetaire beleid, maar is daarentegen een kwestie van structurele hervormingen op de arbeidsmarkt. De hieronder toegelichte verschillen tussen, enerzijds, de verschuivingen van de Phillips-curve in het

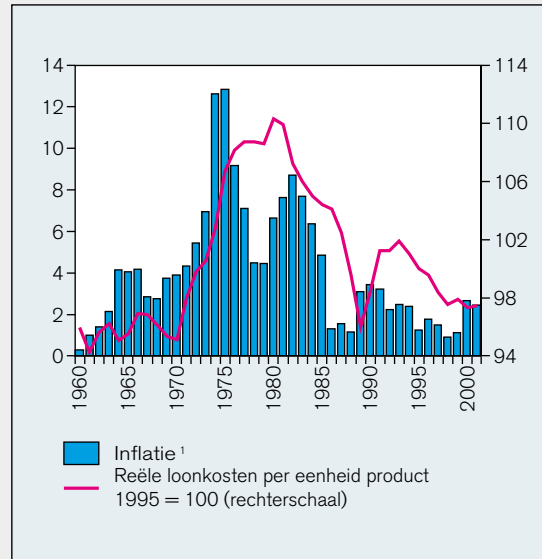
KADER 2 – DE NIEUW-KEYNESIAANSE PHILLIPS-CURVE

De Phillips-curve is niet alleen terug op empirisch vlak, ook in de theoretische literatuur krijgt de zogeheten Nieuw-Keynesiaanse Phillips-curve veel aandacht. De micro-economische bouwstenen ervan zijn rationele verwachtingen, intertemporele optimalisatie in algemeen evenwicht, monopolistische concurrentie en nominale prijsrigiditeiten. In haar oorspronkelijke vorm relateert de Nieuw-Keynesiaanse Phillips-curve de huidige inflatie (π_t) aan de vandaag verwachte inflatie voor de volgende periode ($E_t\pi_{t+1}$) en de huidige reële marginale kosten (rmc_t)¹.

$$\pi_t = \beta E_t \{ \pi_{t+1} \} + \lambda rmc_t$$

Bij stijgende (dalende) marginale kosten komt de mark-up die monopolistische producenten verlangen, onder neerwaartse (opwaartse) druk te staan. Om het optimale niveau van hun mark-up te vrijwaren, zullen zij bijgevolg tot prijsstijgingen (-dalingen) besluiten, maar zij kunnen dit slechts in de mate dat zij niet worden gehinderd door nominale rigiditeiten. Derhalve bepaalt de parameter λ , die een dalende functie is van de mate van nominale rigiditeit in de economie, de uiteindelijke weerslag die de wijziging in de reële marginale kosten op de inflatie heeft.

INFLATIE EN REELE MARGINALE KOSTEN IN BELGIË

Bronnen: NBB, EC.

¹ Inflatie op basis van de nationale CPI tot 1990, vanaf 1991 op basis van de HICP.

Onder bepaalde voorwaarden zijn de reële marginale kosten gelijk aan de reële loonkosten per eenheid product², zodat tussen deze laatste en de inflatie een positief verband mag worden verwacht. In het geval van België blijkt dit verband in redelijke mate op te gaan, zeker indien in acht wordt genomen dat in een kleine open economie ook de invoerprijzen de reële marginale kosten en bijgevolg de inflatie sterk kunnen beïnvloeden (Gali en Lopez-Salido, 2001).

In de hypothese dat het verloop van de reële marginale kosten proportioneel is aan dat van de output gap^{3,4}, kan de Nieuw-Keynesiaanse Phillips-curve ook worden uitgedrukt in termen van de output gap. De parameter δ die de proportionaliteit tussen de reële marginale kosten en de output gap weergeeft, wordt vaak geïnterpreteerd als een maatstaf van de reële rigiditeit in de economie. Een lage waarde van deze parameter wijst immers op een hoge reële rigiditeit.

$$\pi_t = \beta E_t \{ \pi_{t+1} \} + \lambda \delta (y_t - y_t^*)$$

Gali, Gertler en Lopez-Salido (2001) en Gali en Gertler (1999) behalen, zowel voor het eurogebied als voor de Verenigde Staten, merklijk betere schattingsresultaten wanneer ze de reële marginale kosten gebruiken in plaats van de output gap. Naast mogelijke meetproblemen voor de output gap, kan dit ook toe te schrijven zijn aan het feit dat de proportionaliteit tussen de reële marginale kosten en de output gap niet altijd opgaat, meer bepaald wanneer er ook fricties op de arbeidsmarkt bestaan.

¹ Voor een gedetailleerde afleiding wordt verwezen naar King (2000). De parameter β is de intertemporele discontofactor.

² Namelijk wanneer de productie enkel en bovendien op lineaire wijze afhangt van arbeid. De reële loonkosten per eenheid product zijn tevens gelijk aan het aandeel van de lonen in het bbp.

³ Rotemberg en Woodford (1997) tonen aan onder welke voorwaarden deze proportionaliteit geldt.

⁴ Deze output gap wordt gedefinieerd als het verschil tussen de werkelijke output (y_t) en het outputniveau bij volledig flexibele prijzen (y_t^*).

eurogebied, die in belangrijke mate gelijklopend waren met wat in België werd vastgesteld en, anderzijds, de verschuivingen in de Verenigde Staten zetten aan dit argument nog kracht bij.

2. DE PHILLIPS-CURVE IN HET EUROGEBIED EN IN DE VERENIGDE STATEN: VERGELIJKBAAR INFLATIEVERLOOP, MAAR VERSCHILLENDE WERKLOOSHEIDSVERLOOP

Wegens de beperkte beschikbaarheid van historische gegevens voor het eurogebied, start de hieronder toegelichte analyse in 1971. Vanaf dan loopt de Phillips-curve voor het eurogebied in grote mate gelijk met die in België, zowel inzake de indeling in periodes als inzake de tijdens die periodes vastgestelde bewegingen.

Net als in België kan de stijging van de werkloosheid in de nasleep van de twee olieschokken geïnterpreteerd worden als een stijging van de evenwichtswerkloosheid, ook al suggereert de grafiek, meer dan de Belgische, dat deze stijging samenviel met de desinflatie. Toch betekent dit niet dat de grotere gehechtheid aan prijsstabiliteit tijdens deze periode verantwoordelijk is voor de persistente stijging van de werkloosheid. Het antwoord dient eerder te worden gezocht in hysteresisverschijnselen en het minder goed functioneren van de arbeidsmarkt. Soms worden hysteresisverschijnselen aangehaald om een minder op prijsstabiliteit gericht monetair beleid te rechtvaardigen, maar in een dergelijke situatie is het juist belangrijk om een ontsporing van de inflatie te vermijden, precies omdat de desinflatie achteraf hoge kosten genereert.

Na 1986 lijkt de Phillips-curve ook in het eurogebied te zijn teruggekeerd, ook al werd na 1994 nog een duidelijk neerwaartse verschuiving vastgesteld. Dat had wellicht te maken met

de nakende monetaire eenmaking¹. Landen zoals Spanje, Italië, Portugal, ... die tot dan toe een relatief hoge inflatie hadden, slaagden er in om deze sterk te drukken. Het valt niet uit te sluiten dat de economische subjecten in die landen, precies door de aankondiging van de monetaire unie, hun inflatieverwachtingen neerwaarts bijstelden. Dit kan onder meer tot een disciplinerend effect inzake loonvorming hebben geleid. Het feit dat deze desinflatie geen kosten veroorzaakte in termen van werkloosheid zet aan deze hypothese kracht bij en illustreert het belang van een geloofwaardig en op prijsstabiliteit gericht monetair beleid.

Dat een dergelijke verschuiving zich in België in mindere mate voordeed, heeft in de eerste plaats te maken met het feit dat de inflatie reeds eerder dan in het eurogebied in zijn geheel op een laag niveau kon worden gestabiliseerd door de succesvolle koppeling van de Belgische frank aan de Duitse mark. Derhalve had de monetaire eenmaking minder effect.

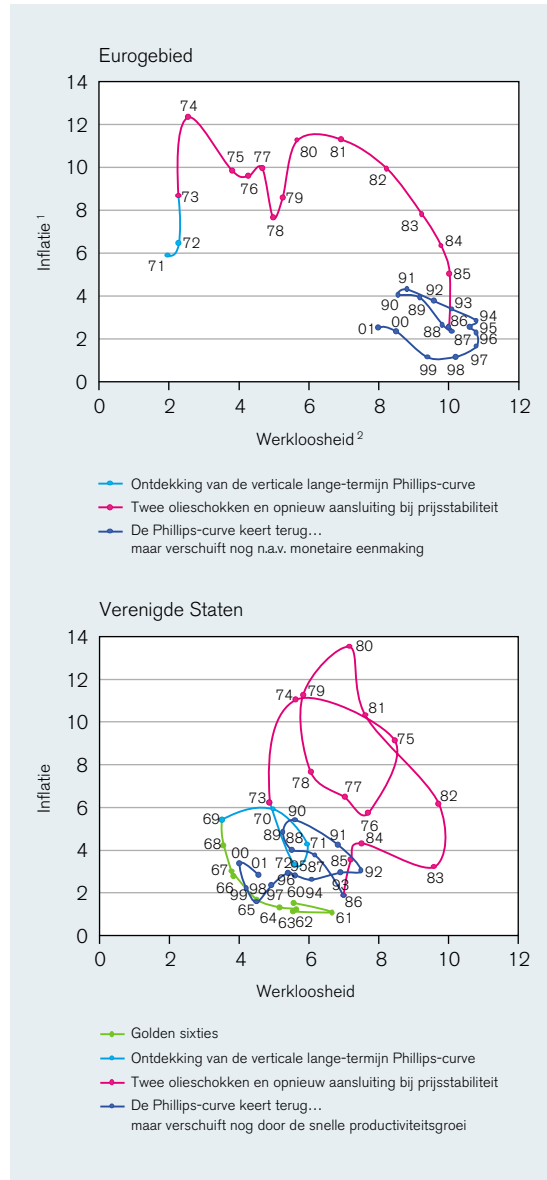
De Phillips-curve voor de VS lijkt op het eerste gezicht minder leesbaar. Dat heeft alles te maken met het feit dat de evenwichtswerkloosheid er minder verschoof, ook al waren de inflatiebewegingen grosso modo dezelfde als in Europa. Daardoor liggen de korte-termijn Phillips-curves van de verschillende periodes er meer door elkaar.

De gegevens tonen een mooie negatief hellende curve tijdens de jaren '60. Wanneer de beleidsmakers deze aan het einde van de jaren '60 evenwel trachten uit te buiten, blijft dit zonder succes. De inflatie stijgt op dat ogenblik vrij snel, maar de werkloosheid daalt niet noemenswaardig en aan het begin van de jaren '70 keert de werkloosheid terug naar haar evenwichtsniveau, terwijl de inflatie aan de hoge kant blijft.

¹ Het Verdrag van Maastricht stipuleerde namelijk als één van de voorwaarden voor toetreding tot de monetaire unie dat de inflatie niet meer dan 1,5 procentpunt hoger mocht zijn dan het gemiddelde van de drie landen met de laagste inflatie.

GRAFIEK 2 – DE PHILLIPS-CURVE IN HET EUROGEBIED EN DE VERENIGDE STATEN

(procenten)

Bronnen: ECB, EC, IMF, OESO.

¹ Tot 1990 op basis van de gereconstrueerde HICP uit Fagan G., Henry J. en R. Mestre (2001). Vanaf 1991 op basis van de HICP.

² Tot 1992 op basis van de gereconstrueerde werkloosheidsgraad uit Fagan G., Henry J. en R. Mestre (2001). Vanaf 1993 op basis van de geharmoniseerde werkloosheidsgraad.

De impact van de olieschokken is onmiskenbaar en in de Verenigde Staten werd op de eerste olieschok blijkbaar minder restrictief gereageerd dan in Europa waardoor de inflatie er in 1980 nog hoger was opgelopen. Op de tweede olieschok werd duidelijk veel restrictiever

gereageerd dan op de eerste. Als gevolg daarvan stijgt de werkloosheid tot voor de VS ongekende hoogten. Het grote verschil met de Europese situatie is evenwel dat het effect van het restrictieve monetaire beleid op de werkloosheid relatief snel verdwijnt, namelijk tijdens de periode 1983-1985. Uiteraard versterkt de omgekeerde olieschok in 1986 de desinflatie.

Nadien slaagt de Federal Reserve erin door middel van een geloofwaardig en op prijsstabiliteit gericht monetair beleid de positieve olieschok van 1986 te verzilveren in langdurig lage inflatie. Zodra eventuele vraagschokken de prijzen onder druk zetten, reageert de Federal Reserve heel consequent. In 1989 en 1990 dreigt de inflatie opnieuw de verkeerde richting uit te gaan. De Federal Reserve reageert met een verstrakking van haar beleid en creëert vervolgens een milde recessie, teneinde de moeilijk teruggewonnen prijsstabiliteit en geloofwaardigheid niet op het spel te zetten.

Tijdens de jaren '90 is in de Verenigde Staten een steeds verder dalende werkloosheid niet gepaard gegaan met een stijgende inflatie, wat leidde tot een verschuiving van de Phillips-curve naar links. Dat is het zogeheten «new economy» fenomeen. Over de vraag of dit een permanente, dan wel een tijdelijke inwaartse verschuiving van de Phillips-curve betekent, bestaat tot op vandaag heel wat discussie. Als mogelijke tijdelijke factor wordt wel eens aangehaald dat de forse productiviteitswinsten van de laatste jaren zich pas met enige vertraging in de loonontwikkeling vertalen (Ball en Moffitt, 2001). Dit aanvankelijk achterblijven van de reële lonen op de productiviteitsontwikkeling leidt tot zowel een gunstig inflatieresultaat als een daling van de werkloosheid. Na verloop van tijd zou de reële loonontwikkeling zich echter steeds meer gaan enten op het productiviteitsverloop, zodat het initiële gunstige effect verdwijnt. Deze vertraagde reactie van de reële lonen op de productiviteitsontwikkeling zou ook kunnen verklaren waarom

de zogeheten «productivity slowdown» na de golden sixties zo slecht werd verteerd.

3. CONCLUSIES

De verschillen tussen de in dit artikel gepresenteerde Phillips-curves voor België en het eurogebied, enerzijds, en die voor de Verenigde Staten, anderzijds, zijn een duidelijke empirische illustratie van de stelling dat, op de lange termijn, werkloosheid en inflatie weinig met elkaar gemeen hebben. Ook al was het inflatieverloop in Europa en in de Verenigde Staten in grote mate identiek, de werkloosheid vertoonde in beide zones een fundamenteel verschillend beloop.

Op de korte termijn bestaat er echter wel een negatief verband tussen de conjuncturele schommelingen van de werkloosheid rond haar evenwichtsniveau en die van de inflatie rond het niveau waarop de verwachtingen verankerd zijn. Dat verband is vanaf 1986 opnieuw vrij goed zichtbaar geworden, ook al liet de Phillips-curve zowel in de Verenigde Staten als in Europa in de jaren '90 nog een verschuiving optekenen. Opvallend is wel dat de verschuivingen in de jaren '90 in de empirisch geobserveerde Phillips-curves voor België en het eurogebied verschillen van de verschuiving in de Amerikaanse curve. In de Verenigde Staten ging het veeleer om een verschuiving naar links langs de werkloosheidsas, terwijl in Europa eerder een neerwaartse verschuiving langs de inflatie-as werd vastgesteld. Deze laatste verschuiving lijkt verband te houden met de voorbereiding van de monetaire eenmaking, die een gunstige invloed had op de inflatieverwachtingen. In België, dat al eerder opnieuw aansluiting had gevonden bij prijsstabiliteit, was er minder ruimte voor een dergelijk effect.

BIBLIOGRAFIE

Ball L., 1994, « Credible Disinflation with Staggered Price-Setting », *American Economic Review*, 84 (1), 282-289.

Ball L. en R. Moffitt, 2001, « Productivity Growth and the Phillips Curve », *NBER Working Paper*, n° 8421.

Fagan G., Henry J. en R. Mestre, 2001, « An Area Wide Model for the Euro Area », *European Central Bank Working Papers*, n° 42.

Friedman M., 1968, « The Role of Monetary Policy », *American Economic Review*, 58 (1), 1-17.

Gali J. en M. Gertler, 1999, « Inflation Dynamics: A Structural Econometric Analysis », *Journal of Monetary Economics*, 44, 195-222.

Gali J., Gertler M. en J.D. Lopez-Salido, 2001, « European Inflation Dynamics », *European Economic Review*, n° 7, 1237-1270.

Gali J. en J.D. Lopez-Salido, 2001, « A New Phillips Curve for Spain », *Banco de España, Documentos de Trabajo*, n° 0109.

King R.G., 2000, « The New IS-LM Model: Language, Logic, and Limits », *Economic Quarterly*, Federal Reserve Bank of Richmond, Volume 86/3.

Lucas R.E., 1972, « Expectations and the Neutrality of Money », *Journal of Economic Theory*, 4, 103-124.

Phelps E.S., 1968, « Money-wage Dynamics and Labor Market Equilibrium », *Journal of Political Economy*, 76, 4 (2), 678-711.

Phillips A.W., 1958, « The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wages in the UK, 1861-1957 », *Economica*, 25, 283-299.

Rotemberg J. en M. Woodford, 1997, « An Optimization Based Econometric Framework for the Evaluation of Monetary Policy », *NBER Macroeconomics Annual 1997*, 297-346.

Samuelson P. en R. Solow, 1960, « Analytical Aspects of Anti-Inflation Policy », *American Economic Review*, 50 (2), 177-194.

Taylor J.B., 1999, « Staggered Price and Wage-Setting in Macroeconomics », *Handbook of Macroeconomics*, Volume 1B, Elsevier, Amsterdam.

DE AANPASSING VAN DE PRIJZEN AAN DE OVERGANG OP DE EURO

De invoering van de euromunten en -biljetten in januari 2002 betekent een belangrijke structurele verandering die de gewoonten van de meeste economische subjecten beïnvloedt. De ondernemingen moeten met name een groot gedeelte van het handels- en prijsbeleid aanpassen. Voor de consumenten impliceert die verandering meer bepaald dat ze zich nieuwe referenties en nieuwe waarde- en vergelijkingschalen eigen maken. Het gaat hier om een geheel van tijd vergende processen. Dit artikel onderzoekt deze verandering en de eventuele interactie met de inflatie.

1. VERSCHIL TUSSEN DE WERKELIJKE EN AANGEVOELDE INFLATIE

Wat de aanpassing van de prijzen aan de euro betreft, kan worden herinnerd aan twee belangrijke vaststellingen uit de euro-enquête die de Bank in januari 2002 bij de ondernemingen heeft gehouden¹. De eerste vaststelling is dat de overgang naar prijzen in euro reeds in 2001 was begonnen en dat het in de bedoeling van de ondernemingen lag die overgang eind september 2002 af te ronden. Dit artikel gaat dit na aan

¹ Het volledige verslag over de euro-enquête van januari 2002 is opgeslagen op de website van de Bank, www.nbb.be, in de rubriek Persberichten, met datum 6 maart 2002.

² De zowat 100.000 prijzen die maandelijks in de gebruikte databank worden opgenomen, hebben betrekking op 394 producten uit 65 gemeenten en ruim 10.000 verschillende verkooppunten. Die producten bestrijken ongeveer 70 pct. van de consumptieprijsindex (CPI). De niet in de databank begrepen producten (30 pct. van de CPI) stemmen overeen met de centraal gevolgde producten, zoals elektriciteit, gas, telecommunicatie, kranten, verzekeringen, ... Het Ministerie van Economische Zaken (MEZ) heeft alle informatie waarmee de producent of het verkooppunt kunnen worden geïdentificeerd, uit de databank verwijderd.

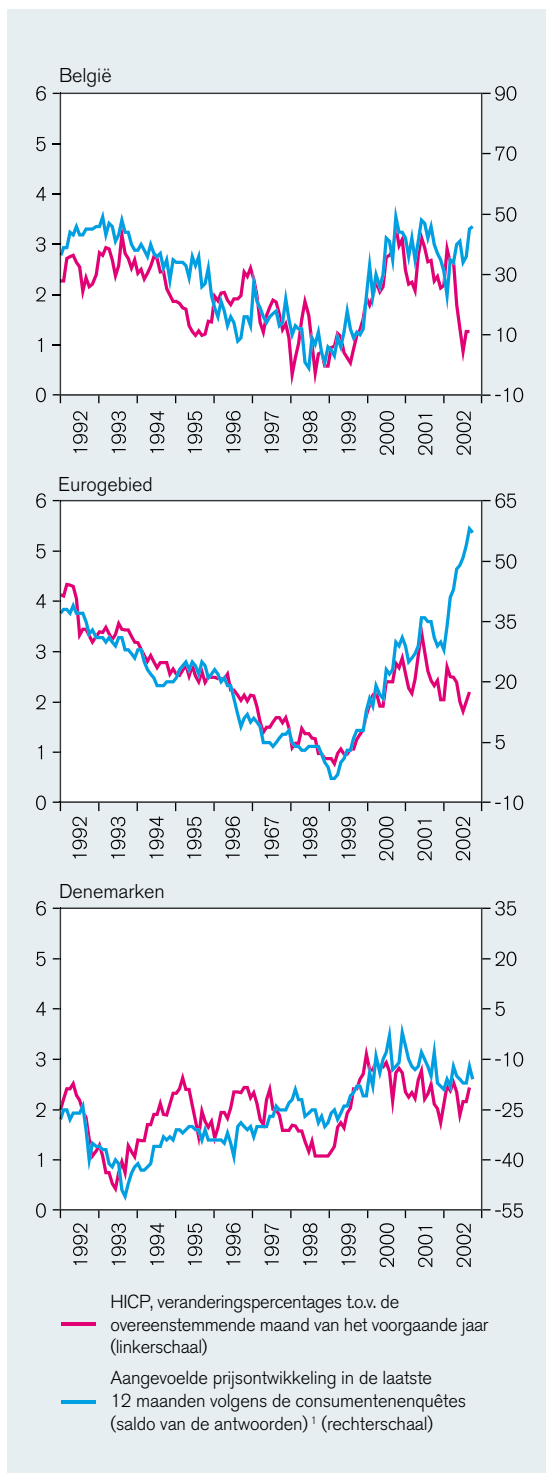
³ Nationale Bank van België (2002), «Effecten van de overgang naar de chartale euro op de inflatie», Economisch Tijdschrift 2002 II, 8e jaargang.

de hand van een ex post analyse van de individuele prijzen die het Ministerie van Economische Zaken noteert ten einde de consumptieprijsindex op te stellen².

Een tweede belangrijke vaststelling uit de euro-enquête is dat de ondernemingen een al met al neutrale omzetting van de prijzen volbrachten of wilden volbrengen. Die neutraliteit werd bevestigd door een gedetailleerde analyse die is verschenen in het Economisch Tijdschrift van het tweede kwartaal van 2002³. In de conclusies van die analyse werd benadrukt dat er weinig redenen zijn om te veronderstellen dat de overgang op de euro een significant opwaartse impact op het algemene prijspeil zou hebben gehad. Desondanks zou de overgang op de euro in bepaalde productcategorieën wel prijsstijgingen met zich hebben gebracht. Algemeen zou het effect van de euro op de inflatie evenwel beperkt zijn gebleven tot 0,2 procentpunt. Dat resultaat blijft onvermijdelijk enigszins onzeker, aangezien de effecten van de changeover niet gemakkelijk kunnen worden onderscheiden van de andere factoren die aan de prijsaanpassingen ten grondslag liggen.

Er zijn weinig redenen om die raming te herzien, aangezien er geen nieuwe aanwijzingen zijn voor bijkomende significante opwaartse effecten op de inflatie. Voorts stroken die conclusies met de raming van Eurostat voor het eurogebied als geheel en met de in andere landen gemaakte ramingen, ook al lijkt het effect in sommige gevallen, zoals met name in Nederland, groter dan in België.

Niettemin wordt in 2002 een groeiende afwijking opgetekend tussen de door de consument aanvoelde inflatie en de werkelijke inflatie. Volgens de consumenten-enquêtes neemt de gevoelsinflatie in België, alsook in het eurogebied, immers

GRAFIEK 1 – WERKELIJKE INFLATIE EN DOOR DE CONSUMENTEN AANGEVOELDE INFLATIE

Bron : EC.

¹ Antwoorden op de vraag « Zijn volgens u de kosten van levensonderhoud in vergelijking met twaalf maanden geleden vandaag: (a) veel hoger, (b) hoger, (c) iets hoger, (d) zowat gelijk, (e) lager of (f) geen mening. » De gepubliceerde resultaten worden berekend als het verschil tussen het gewogen aandeel van de ondervraagde personen die vinden dat de kosten van levensonderhoud zijn gestegen, en het gewogen aandeel van de respondenten die stabiele of lagere kosten van levensonderhoud vermelden. Voor het eurogebied als geheel worden de antwoorden van de verschillende landen gewogen naar de waarde van de consumptieve bestedingen.

sterk toe, terwijl de werkelijke inflatie tegelijkertijd sinds begin 2002 een vertraging vertoont. In Denemarken daarentegen, een land dat niet tot het eurogebied behoort, maar een soortgelijk wisselkoersverloop vertoont, wordt een dergelijke afwijking niet vastgesteld. Dit suggereert dat de afwijking tussen de gevoelsinflatie en de werkelijke inflatie in het eurogebied toe te schrijven is aan een verkeerde inschatting van de invloed van de overgang op de euro.

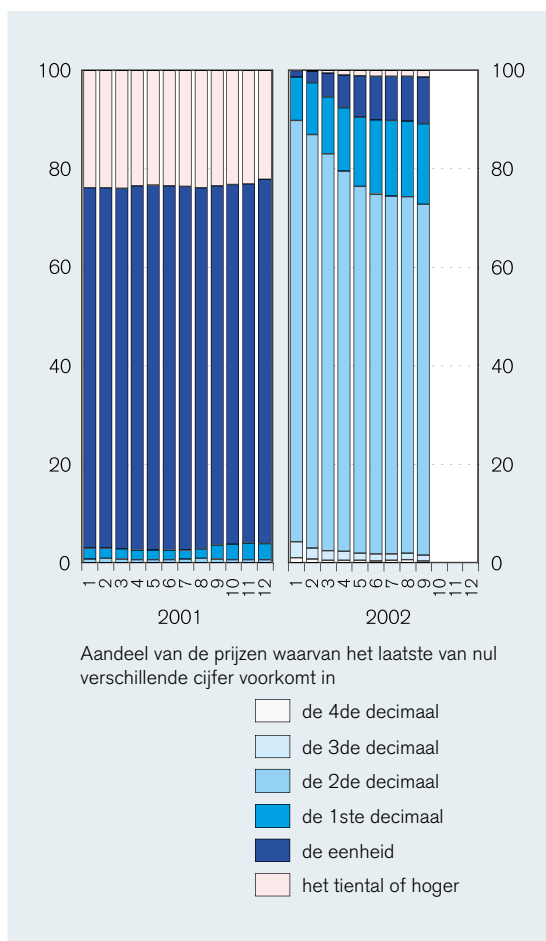
De hieronder voorgestelde analyse, waaruit de ingrijpende regimewijziging als gevolg van de overgang op de euro moet blijken, reikt elementen aan die mede het ontstaan van de kloof tussen de werkelijke en de gevoelsinflatie kunnen helpen verklaren. Indirect verstrekt een dergelijke analyse ook aanwijzingen dat het aanpassingsproces goed wordt weergegeven in de prijsgegevens die aan de CPI ten grondslag liggen. Bovendien blijkt er ook uit dat er geen contradictie bestaat tussen het feit dat de consument soms uitgesproken prijsstijgingen heeft vastgesteld voor bepaalde individuele producten enerzijds en de vertraging van de geaggregeerde inflatie in de loop van 2002 anderzijds.

2. GEBRUIK VAN PRIJZEN MET DECIMALEN

Evenals in andere lidstaten als Italië, Luxemburg of Spanje, is een van de aspecten van de overgang op de euro in België dat er (opnieuw) centiemen en bijgevolg bedragen met decimalen voorkomen. De euro is immers verdeeld in 100 onderverdelingen – de centen of centiemen – en er zijn munten van 1, 2, 5, 10, 20 en 50 cent in omloop teneinde te zorgen voor voldoende nauwkeurige betalingen. In zijn aanbevelingen drong het Commissariaat-generaal voor de euro bij de omzetting aan op een extra precisering van ten minste twee decimalen ten opzichte van het bedrag in Belgische frank. Die aanbeveling lijkt goed te zijn nageleefd.

GRAFIEK 2 – GEBRUIK VAN DECIMALEN

(procenten)

Bronnen: MEZ, NBB.

Er kan inderdaad een overgang worden vastgesteld van prijzen in franken die vrijwel nooit decimalen hebben naar een omgeving waarin de meeste prijzen in euro twee decimalen omvatten.

Hoewel het klopt dat in september 2002 ongeveer 27 pct. van de prijzen in euro prijzen zijn waarvan het laatste van nul verschillende cijfer voorkomt in de eerste decimaal of waarvan alle decimale cijfers gelijk zijn aan nul, is hun aandeel toch vergelijkbaar met dat van de prijzen in frank die veelvoudig waren van tien. De bestaande praktijk in euro wijst dus niet op een abnormale weerstand tegen het omgaan met decimalen,

maar geeft veeleer aan dat het gebruikelijk is ronde prijzen te hanteren.

Het zeer geringe aandeel van de prijzen met drie decimalen in euro is iets kleiner dan dat van de prijzen met één decimaal in frank. Daaruit blijkt wellicht dat de zeldzame prijzen die uitgedrukt waren met vijftig centiemen van de frank, werden aangepast aan de euro met een nauwkeurigheid van slechts twee decimalen, om ze in overeenstemming te brengen met bedragen die met de bestaande munten kunnen worden betaald, zoals ook het geval was voor de frank. Het aandeel van de prijzen met vier decimalen in euro komt min of meer overeen met dat van de prijzen met twee decimalen in frank. In de meeste gevallen gaat het om prijzen van motorbrandstoffen en stookolie, producten waarvoor de programma-overeenkomst bepaalt dat de prijzen moeten worden uitgedrukt met respectievelijk drie en vier decimalen.

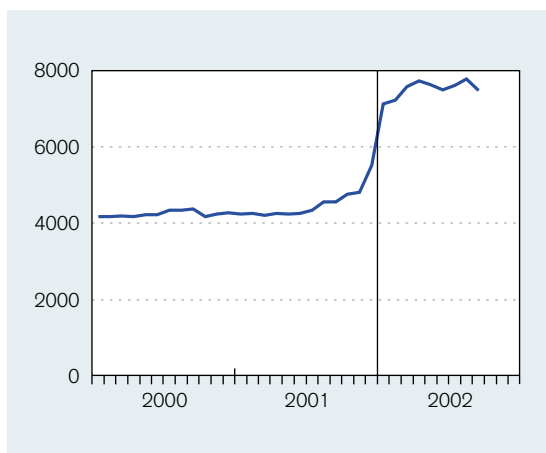
Hoewel uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat de aanpassing van de prijsstructuur aan de overgang op de euro volkomen normaal lijkt wat het gebruik van decimalen betreft, blijkt het evenwel duidelijk dat de Belgische consument waarschijnlijk een grote inspanning moet leveren om te wennen aan die nieuwe prijzen met decimalen.

Een ander gevolg van het actief gebruik van twee decimalen in de prijzen in euro is dat er meer verschillende prijzen mogelijk zijn dan in frank. Bovendien zijn die prijzen nauwkeuriger. Terwijl het tussen 0,01 euro en 1,00 euro mogelijk is 100 verschillende prijzen te vormen, zijn er tussen 1 en 40 frank, wat een nagenoeg identieke waardeschaal is, immers maar 40 verschillende prijzen mogelijk, althans indien de in de praktijk weinig gebruikte munten van vijftig centiemen buiten beschouwing worden gelaten.

Deze theoretische redenering wordt empirisch bevestigd. Het aantal verschillende prijzen voor alle producten samen, gemeten aan de hand van

**GRAFIEK 3 – AANTAL VERSCHILLENDE PRIJZEN
OPGENOMEN IN DE DATABANK¹**

(prijzen in euro vanaf januari 2002)

Bronnen: MEZ, NBB.

¹ Het aantal verschillende prijzen wordt berekend op basis van de ongeveer 100.000 maandelijks genoteerde prijzen, zonder rekening te houden met de er- mee overeenstemmende producten.

de gezamenlijke gegevens van het MEZ, vertoont immers een aanzienlijke stijging van iets meer dan 4.000 in 2000 en begin 2001 tot zowat 7.500 in 2002. Het is tevens interessant vast te stellen dat het totale aantal verschillende prijzen reeds in 2001 begon toe te nemen, wat bevestigt dat de aanpassing aan de euro geleidelijk plaatsvond. De stijging van het aantal verschillende prijzen weerspiegelt het toegenomen aantal prijzen die in euro werden vastgesteld en dus afwijken van de gebruikelijke prijzen in frank.

Die grotere verscheidenheid aan prijzen kan enige verwarring wekken bij de consumenten. Bovenop de inspanningen die ze moeten leveren om zich aan decimalen aan te passen, worden ze voortaan geconfronteerd met een grotere variëteit aan prijzen terwijl de productenkorf onveranderd is gebleven.

KADER 1 – AANTAL VERSCHILLENDE PRIJZEN EN RIGIDITEIT VAN DE NOMINALE PRIJZEN

Volgens Blinder et al. (1998) houdt een van de theorieën ter verklaring van de rigiditeit van nominale prijzen in dat er prijzen bestaan die psychologische belemmeringen vormen¹. De gedachte die hierachter schuilgaat, is dat bepaalde prijzen een zodanig psychologisch belang hebben voor de consumenten, dat zij een belemmering zijn voor prijsverhogingen.

Hoewel dit artikel het bestaan van aantrekkelijke prijzen in België bevestigt, was het evenwel niet mogelijk na te gaan of deze werkelijk een bron van rigiditeit vormen. Volgens Blinder et al. (1998), die verschillende motieven voor prijsrigiditeit vergelijken op basis van een enquête uit de Verenigde Staten bij personen die verantwoordelijk zijn voor het prijsbeleid in hun ondernemingen, neemt deze theorie, met betrekking tot het belang ervan voor het verklaren van prijsrigiditeit, slechts de achtste plaats in op twaalf, wat een bescheiden resultaat is.

In de veronderstelling dat die theorie geldig is, is het evenwel denkbaar dat de invoering van de euro de rigiditeit van de prijzen in België enigszins zal verminderen. In euro is het aantal mogelijke prijzen, en dus het aantal mogelijk aantrekkelijke prijzen, immers hoger dan in frank. De ondernemingen zouden derhalve, ceteris paribus, hun prijzen vaker kunnen veranderen, maar met geringere verhogingen. Zo zou de invoering van de chartale euro kunnen bijdragen tot een grotere flexibiliteit op de productenmarkten in België. Dit geldt evenwel niet noodzakelijk voor alle landen van het eurogebied.

¹ A. Blinder, E. Canetti, D. Lebow and J. Rudd (1998), *Asking About Prices, A new approach to understanding Price Stickiness*, Russel Sage Foundation, New-York.

3. EEN GELEIDELIJKE OVERGANG NAAR NIEUWE AANTREKKELIJKE PRIJZEN IN EURO

De aanpassing van de prijzen aan de euro in 2002 kan worden onderzocht door, tussen januari 2002 en september 2002, de verdeling van de frequenties van de eerste twee decimalen van de prijzen na te gaan, aangezien de meeste prijzen in euro, zoals reeds vastgesteld, zijn uitgedrukt met twee decimalen. De overige prijzen, die drie of vier decimalen omvatten, worden in dit deel buiten beschouwing gelaten.

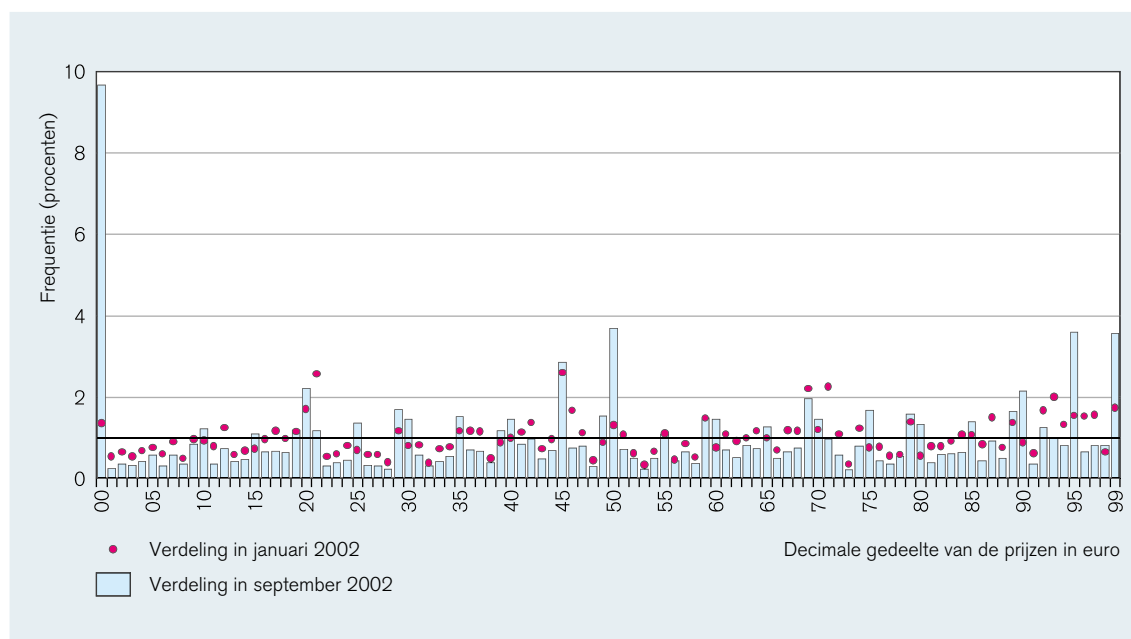
Indien het niet de gewoonte zou zijn bepaalde prijstypes in de handelspraktijken bij voorkeur te hanteren, zou de verdeling van het decimale gedeelte van de prijzen uniform moeten zijn en zou de frequentie van elk prijstype 1 pct. bedragen. Dat is in de praktijk evenwel niet het geval, daar sommige prijstypes duidelijk vaker worden gebruikt dan andere, wat trouwens ook

van toepassing was voor de prijzen in frank. Vooral de prijzen eindigend op 00, 50, 95 en 99 zijn het meest verspreid. Wanneer meer bepaald de twee decimalen worden bekeken waarvan de frequentie in september meer dan 1 pct. bedraagt, blijkt dat 0, 5 of 9 het vaakst voorkomen als laatste cijfer. Dat is zo in 28 van de 30 mogelijke gevallen¹. In de overige situaties ligt de frequentie slechts voor 2 van de 70 mogelijkheden hoger dan 1 pct.

Voorts tonen de veranderingen in de verdeling van de frequenties van het decimale gedeelte van de prijzen tussen januari en september 2002 aan dat deze verdeling zich meer concentreerde op de prijzen met 0, 5 of 9 als laatste decimaal. In 26 van de 30 gevallen ligt de frequentie in september hoger dan die in januari, tegenover slechts in 1 van de 70 mogelijke

¹ Elke afzonderlijke tweede decimaal kan immers worden gecombineerd met 10 verschillende eerste decimalen, gaande van 0 tot 9.

GRAFIEK 4 – VERDELING VAN DE FREQUENTIES VAN HET DECIMALE GEDEELTE (CENTEN) VAN DE PRIJZEN IN EURO¹

Bronnen : MEZ, NBB.

¹ Prijzen met meer dan twee van nul verschillende decimalen worden niet in aanmerking genomen.

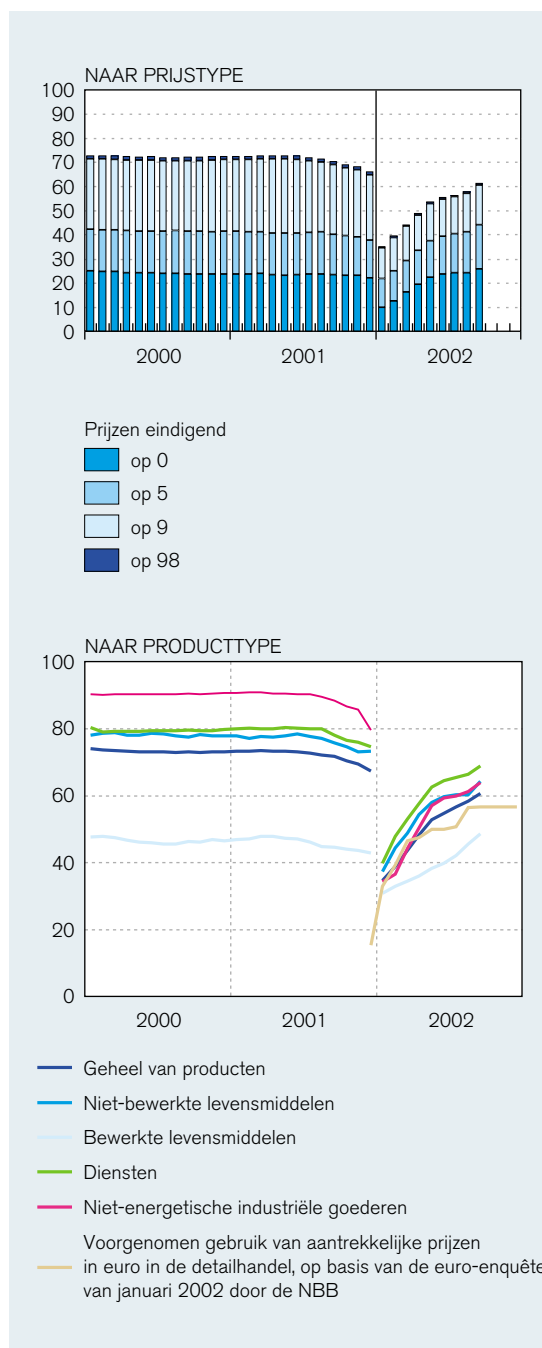
gevallen voor de prijzen met 1, 2, 3, 4, 6, 7 of 8 als laatste decimaal. Het gaat hierbij namelijk om 98, een bijzonder geval dat hieronder wordt beschouwd als een aantrekkelijke prijs, omdat het wellicht een soortgelijke rol vervult als 99.

Het overwicht van bepaalde prijstypes impliceert dat er handelspraktijken bestaan die ernaar streven de prijzen «aantrekkelijker» te maken om praktische redenen, namelijk om het teruggeven van geld of het opstellen van rekeningen te vergemakkelijken, bijvoorbeeld in de horeca. De prijzen worden ook aantrekkelijk gemaakt omwille van marketingdoelstellingen, met name om in te spelen op de psychologische aspecten van aankopen, die prijzen als bijvoorbeeld 9,99 motiveren. Op basis van de verstrekte analyse kan het geheel van aantrekkelijke prijzen in euro worden gedefinieerd als prijzen waarvan de tweede decimaal 0, 5 of 9 is en prijzen waarvan de eerste twee decimalen gelijk zijn aan 98. Deze definitie lijkt zeer sterk op de vroegere beschrijving van de aantrekkelijke prijzen in frank¹, namelijk prijzen die eindigen op 0, 5, 9 of 98 frank.

Het overgangsproces naar aantrekkelijke prijzen in euro was reeds aan de gang in de tweede helft van 2001. Vanaf juli 2001 begon het aandeel van de aantrekkelijke prijzen in frank, dat historisch stabiel was gebleven op iets meer dan 70 pct., enigszins te dalen. Dit wijst er waarschijnlijk op dat prijzen die tot dan toe aantrekkelijk waren in frank geleidelijk werden aangepast om ze aantrekkelijk te maken in euro. In 2002 is het aandeel van de aantrekkelijke prijzen in euro geleidelijk toegenomen van 35 pct. in januari tot 61 pct. in september. Het grootste deel van de stijging is toe te schrijven aan het groeiende belang van prijzen eindigend op 0 en 5.

Daarentegen is het aandeel van de prijzen eindigend op 9 (en 98) veel langzamer gestegen. Bovendien bleef het ver onder het aandeel van

GRAFIEK 5 – AANTREKKELIJKE PRIJZEN¹

Bronnen: MEZ, NBB.

¹ In frank tot december 2001 en in euro vanaf januari 2002.

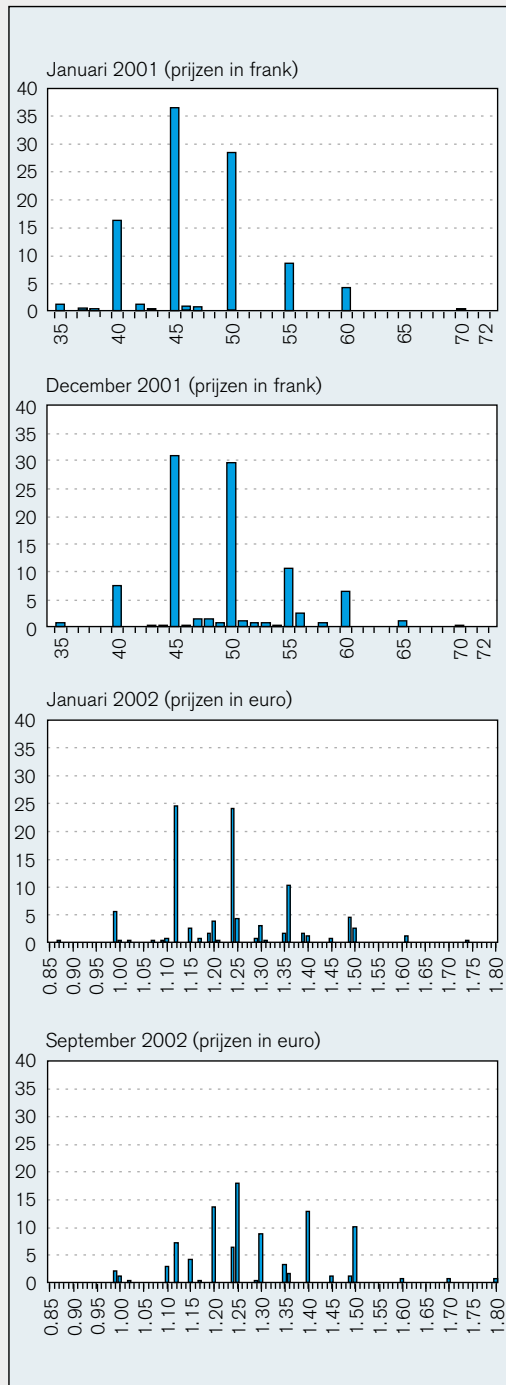
het equivalent in frank. Een mogelijke verklaring is dat in euro sommige kenmerken van die prijzen worden vervuld door andere prijstypes, zoals de prijzen eindigend op 0, die ook prijzen als 99,00 euro omvatten.

¹ Zie bijvoorbeeld Aucremanne L. en Cornille D. (2001), "Attractive prices and euro-rounding effects on inflation", National Bank of Belgium Working Paper Document, n°17, November 2001.

KADER 2 – AANPASSING VAN DE PRIJZEN VOOR EEN GLAS BIER

VERDELING VAN DE PRIJZEN VOOR EEN GLAS BIER IN EEN CAFE

(procenten van het totaal, 233 observaties per maand)

Bronnen : MEZ, NBB.

In januari 2001 bedroeg de prijs voor een glas bier in een café, op basis van 233 prijzen die in België in 65 gemeenten werden opgetekend, meestal 40, 45, 50, 55 of 60 frank. In december 2001 kon worden vastgesteld dat enerzijds het aantal biertjes van 40 of 45 frank was gedaald, terwijl er meer van 50, 55 of 60 frank werden verkocht, en dat anderzijds een tiental «ongewone» prijzen voorkwamen, die niet eindigden op 0 of 5 frank, wat doet vermoeden dat het aanpassingsproces aan de euro reeds aan de gang was in 2001. In januari 2002 nam het aantal prijzen die in euro waren uitgedrukt maar overeenstemden met 40, 45, 50, 55 en 60 frank af, terwijl een hele reeks «nieuwe» prijzen ontstonden, zonder dat het mogelijk was werkelijk de populairste aan te duiden. In september 2002, na negen maanden aanpassing, verschijnen daarentegen nieuwe aantrekkelijke prijzen zoals 1,20, 1,25, 1,30, 1,40 of 1,50 euro. Er blijven nog een bepaald aantal prijzen over, meer dan het geval was in frank, die niet aantrekkelijk lijken en die dus in de toekomst nog zouden kunnen worden aangepast.

Overigens kan het nuttig zijn eraan te herinneren dat de waarneming van sterke prijsverhogingen voor bepaalde individuele producten niet onvermijdelijk is met een relatief lage totale inflatie. Zo bedroeg, tussen september 2001 en september 2002, de maximale prijsverhoging voor een glas bier in eenzelfde etablissement 26 pct., hetzij een orde van grootte die vrij goed overeenkomt met de soms in de pers aangehaalde praktijkvoorbeelden. Over dezelfde periode is de gemiddelde prijs voor een glas bier evenwel met slechts 6,8 pct. gestegen, overwegende dat het gaat om een gemiddelde van 233 prijzen opgetekend in

**PRIJSVERANDERINGEN TUSSEN SEPTEMBER 2001
EN SEPTEMBER 2002***(veranderingspercentages)*

Maximale prijsstijging voor een glas bier	Glas bier in de Horeca	Horeca	Andere HICP- compo- nenten	HICP
26,1 (van 40 frank tot 1,25 euro)	6,8	4,3	0,9	1,2

Bronnen: EC, MEZ, NBB.

65 gemeenten. De gemiddelde prijzen voor de horeca als geheel zijn over dezelfde periode met 4,3 pct. toegenomen. Deze prijsverhogingen worden echter deels gecompenseerd door dalingen of geringere stijgingen voor de andere producten die opgenomen zijn in de geharmoniseerde consumptieprijnsindex (HICP), zodat de totale inflatie over de periode uiteindelijk 1,2 pct. bedraagt.

De aanpassing van de aantrekkelijke prijzen lijkt verder gevorderd in de dienstensector, terwijl de prijzen voor niet-energetische industriële goederen zich relatief langzaam lijken aan te passen, in acht genomen dat deze categorie in frank het grootste aantal aantrekkelijke prijzen had.

Het is interessant te kunnen vaststellen dat de op basis van de micro-economische gegevens vastgestelde trend overeenstemt met de intenties die bleken uit de euro-enquête van januari 2002. Volgens de enquête wijzen de intenties omtrent de aanpassing van de prijszetting in de detailhandel op een duidelijke vermeerdering van het aandeel van de aantrekkelijke prijzen, dat zou toenemen van 15 pct. in december 2001 tot 50 pct. in mei 2002 en zich vervolgens vanaf september 2002 zou stabiliseren op iets minder dan 60 pct.

Het in september 2002 opgetekende aandeel van de aantrekkelijke prijzen ligt echter hoger dan de vermeldingen in de euro-enquête. Dit komt waarschijnlijk doordat de enquête bepaalde sectoren buiten beschouwing liet waar het gebruik van aantrekkelijke prijzen erg in trek is, zoals de horeca, terwijl deze sector wel vevat is in de MEZ-gegevens. Bovendien mag redelijkerwijs worden aangenomen dat het aanpassingsproces van de aantrekkelijke prijzen zich na september 2002 zal voortzetten, al kan niet worden uitgesloten dat het aandeel van de

aantrekkelijke prijzen in euro lager blijft dan het in 2001 opgetekende aandeel in frank.

CONCLUSIE

Het aanpassingsproces van de prijzen aan de euro vindt plaats sinds de tweede helft van 2001 en boekte een aanzienlijke vooruitgang in de loop van 2002, zoals blijkt uit de analyse van de micro-economische gegevens waarmee de CPI wordt opgesteld. In de meeste gevallen kan de omzetting als normaal worden bestempeld en bovendien was ze relatief neutraal wat de inflatie betreft, met uitzondering van bepaalde producten, in het bijzonder in de dienstensector.

Niettemin wijkt de gevoelsinflatie in 2002 sterk af van de werkelijke inflatie, zowel in België als in het eurogebied. Het is aannemelijk dat dit verschil berust op een verkeerde inschatting van de invoering van de euro. De overgang van een situatie waarin nagenoeg geen decimalen voorkwamen naar een situatie waarin de meeste prijzen in euro twee decimalen omvatten, en de toegenomen verscheidenheid aan prijzen die daaruit voortvloeit, zijn factoren die wellicht daartoe bijdroegen, net als de tijd die consumenten nodig hebben om zich nieuwe waarde- en vergelijkingschalen eigen te maken.

RESULTATEN VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN IN 2001

Reeds enkele jaren wordt in het herfstnummer van het Economisch Tijdschrift het verloop van de resultaten van de niet-financiële vennootschappen in België geanalyseerd. Op dat ogenblik beschikt de Balanscentrale over een voldoende representatief staal van boekhoudstaten met betrekking tot het voorgaande jaar. Zo kan reeds een betrouwbaar overzicht van de resultaten van 2001 worden gegeven.

De in het kader van deze analyse bestudeerde niet-financiële vennootschappen verrichten zeer uiteenlopende activiteiten, in sectoren gaande van landbouw tot chemische nijverheid, en van kleding- tot bouwnijverheid. Die ondernemingen werden derhalve ingedeeld in 21 bedrijfstakken¹.

Het eerste deel van dit artikel heeft betrekking op de kenmerken en de representativiteit van de gebruikte gegevens. In het tweede deel wordt het verloop van de voornaamste posten van de resultatenrekening beschouwd tegen de achtergrond van het conjunctuurklimaat in 2001. Dat verloop wordt vervolgens nader toegelicht per bedrijfstak en volgens bedrijfsgrootte (kleine of grote ondernemingen). Ten slotte bevat dit artikel tevens een analyse van de ontwikkeling en de spreiding van enkele financiële ratio's voor het geheel van niet-financiële vennootschappen, alsook voor elke sector.

De gegevens uit de sociale balans blijven hier buiten beschouwing, omdat ze worden behandeld in een ander artikel in dit Tijdschrift.

¹ Zie bijlage 1.

² Ondernemingen waarvan de omvang (zie hierna) tussen 2000 en 2001 is veranderd, zijn niet opgenomen in het constante staal. Dat geldt ook voor de ondernemingen die geen rekeningen voor een boekjaar van twaalf maanden uitbrachten of die niet voldeden aan de extra kwaliteitscontroles door de Balanscentrale.

I. KENMERKEN EN REPRESENTATIVITEIT VAN DE GEBRUIKTE GEGEVENS

1. *CONSTANT STAAL*

Elk jaar dienen de ondernemingen, uiterlijk zeven maanden na de afsluiting van het boekjaar, hun jaarrekening in te dienen bij de Balanscentrale. De verzamelde gegevens ondergaan dan rekenkundige en logische controles, en worden zo nodig gecorrigeerd teneinde te voldoen aan de vereiste kwaliteitsnormen. Zodoende kan vanaf het einde van de zomer van 2002 een eerste analyse van de cijfers voor 2001 worden gemaakt. Op dat ogenblik zijn nog niet alle rekeningen betreffende het voorgaande boekjaar ingediend. Om die reden is het wenselijk te werken met een constant staal van ondernemingen. Zo omvat het constante staal van 2000, dat werd gebruikt om de resultaten van 2001 te analyseren, de niet-financiële ondernemingen waarvan de in 2000 en 2001 afgesloten rekeningen uiterlijk op 31 augustus 2002 werden neergelegd en ingevoerd in de gegevensbank².

2. *INDELINGEN NAAR SECTOR*

De niet-financiële vennootschappen vormen een heterogene populatie waarbinnen soms zeer uiteenlopende ontwikkelingen kunnen worden opgetekend. Derhalve is een classificatie van de niet-financiële vennootschappen noodzakelijk.

Een eerste onderscheid kan worden gemaakt volgens de sector waarin de vennootschappen hoofdzakelijk actief zijn. De classificatie van de sectoren volgt de NACE-Bel-nomenclatuur, waarin de activiteiten worden gecodeerd in twee cijfers.

Die manier van werken doet enigszins afbreuk aan de representativiteit, aangezien elke onderneming slechts tot één bedrijfstak kan behoren, ook al oefent ze meerdere activiteiten uit die overeenstemmen met verschillende NACE-Bel-codes. Dat gebrek aan representativiteit wordt echter beperkt doordat de ondernemingen systematisch worden opgenomen in de afdeling die het best strookt met hun hoofdactiviteit.

Aan de hand van enkele onderverdelingen van de NACE-codes betreffende de niet-financiële vennootschappen kunnen 21 sectoren worden vastgesteld¹, gaande van landbouw tot chemische nijverheid, en van horeca tot vervoer. De lijst van die 21 sectoren is weergegeven in bijlage 1.

3. INDELINGEN NAAR BEDRIJFSGROOTTE

Ten tweede kunnen de ondernemingen worden onderscheiden op grond van hun omvang.

Artikel 15 van het wetboek van vennootschappen bepaalt dat de ondernemingen een verkort schema van hun jaarrekeningen mogen indienen in plaats van een volledig, op voorwaarde dat zij niet meer dan een van de volgende criteria overschrijden:

- jaargemiddelde van het personeelsbestand²: 50;
- jaaromzet³, exclusief btw: 6.250.000 euro;
- balanstotaal: 3.125.000 euro

¹ Daarbij dient te worden opgemerkt dat de gehanteerde sectorclassificatie verschilt van die van de voorgaande jaren.

² Het jaargemiddelde van het personeelsbestand is het gemiddelde van het aan het einde van elke maand van het beschouwde boekjaar in het personeelsregister ingeschreven aantal werknemers, uitgedrukt in voltijdse equivalenten.

³ Onder «omzet» moet worden verstaan het totaal van de opbrengsten, met uitsluiting van de uitzonderlijke opbrengsten, wanneer meer dan de helft van de opbrengsten die voortspruiten uit het gewone bedrijf van de onderneming bestaat uit opbrengsten die niet aan de omschrijving van de post «omzet» beantwoorden.

⁴ Dat zijn de ondernemingen die een boekjaar van twaalf maanden hanteren en die voldoen aan de extra kwaliteitscontroles van de Balanscentrale.

behalve indien:

- het gemiddelde van het personeelsbestand meer dan 100 eenheden bedraagt;
- de onderneming deel uitmaakt van een groep verbonden ondernemingen die, op geconsolideerde basis, een van de bovengenoemde criteria overschrijdt, of waarvan het jaargemiddelde van het personeelsbestand hoger is dan 100.

Aan de hand van het type van het neergelegde schema kan geen strikt onderscheid worden gemaakt tussen grote en kleine ondernemingen, en wel om de volgende redenen:

- een onderneming die op grond van het wetboek van vennootschappen «kleine onderneming» wordt genoemd, kan een verkort schema indienen, wat betekent dat ze ook een volledig schema mag neerleggen indien ze dat wenst;
- een onderneming die de criteria niet heeft overschreden in het voorgaande boekjaar mag voor het lopende boekjaar een verkort schema indienen, zelfs al voldoet ze voor dit boekjaar niet aan de daartoe vereiste criteria;
- een onderneming die in het voorgaande boekjaar de criteria heeft overschreden, mag voor het lopende boekjaar geen verkort schema hanteren, zelfs als ze voor dit boekjaar voldoet aan de daartoe vereiste criteria;
- ten slotte moet een tot een groep verbonden ondernemingen behorende onderneming die, op geconsolideerde basis, de criteria inzake omvang overschrijdt, een volledig schema indienen, zelfs indien zij afzonderlijk niet boven die criteria uitkomt.

In 2000 hebben 14.615 van de 208.655 in overweging genomen niet-financiële ondernemingen⁴ een volledig schema ingediend en 194.040 een verkort schema. Van de 14.615 niet-financiële ondernemingen die een volledig schema neerlegden, komen er 7.471 (dat is 51,1 pct.) niet uit boven de criteria van het wetboek van vennootschappen. Van de 194.040 ondernemingen die een verkort schema indienden, overschrijden er 235 (0,12 pct.) die criteria (het laatstge-

noemde percentage is hoogstwaarschijnlijk een onderschatting, omdat het criterium van de omzet niet kon worden gecontroleerd voor alle ondernemingen, aangezien het vermelden van de omzet in de verkorte rekeningen facultatief is).

Uit het oogpunt van de bedrijfsgrootte¹ zijn vooral de kleine ondernemingen uit de landbouwsector, de sector winning van delfstoffen, de horeca, de sector verhuur en handel in onroerende goederen en de sector diensten aan ondernemingen en huishoudens veeleer geneigd een volledig schema neer te leggen dan een verkort.

Derhalve berust het in het kader van dit artikel gemaakte onderscheid tussen grote en kleine ondernemingen niet louter op het type van het ingediende schema. Een dergelijke werkwijze zou immers problemen opleveren bij de berekening van de spreiding van de financiële ratio's. Zodoende werd besloten de kleine ondernemingen die een volledig schema indienden, onder te brengen in de groep van kleine ondernemingen, aangezien bijna 51,1 pct. van de in 2000 ingediende volledige schema's in werkelijkheid betrekking heeft op kleine ondernemingen. Aangezien er bovendien niet veel grote ondernemingen zijn die een verkort schema indienen en deze uiteindelijk te beschouwen zijn als grensgevallen die net de criteria inzake grootte overschrijden, werd besloten die «grote

ondernemingen» in de groep van kleine ondernemingen te laten.

4. REPRESENTATIVITEIT VAN HET CONSTATE STAAL

Het staal dat werd gebruikt om de resultaten voor 2001² te ramen, omvat 93.315 ondernemingen, dat is 41,9 pct. van het totale aantal van de in 2000 neergelegde jaarrekeningen³. De representativiteit in verhouding tot het balanstotaal ligt iets hoger dan 76 pct.

Tabel 1 toont aan dat de grote ondernemingen een ruimer aandeel in het staal innemen dan de kleine (68,2 pct. voor de grote, tegen 41 pct. voor de kleine ondernemingen). Die vaststelling doet vermoeden dat, voor de extrapolaties, de vertekening als gevolg van het gebruik van een staal groter is voor de kleine ondernemingen, die minder goed vertegenwoordigd zijn. Bovendien illustreert de tabel duidelijk het bijzondere karakter van het staal

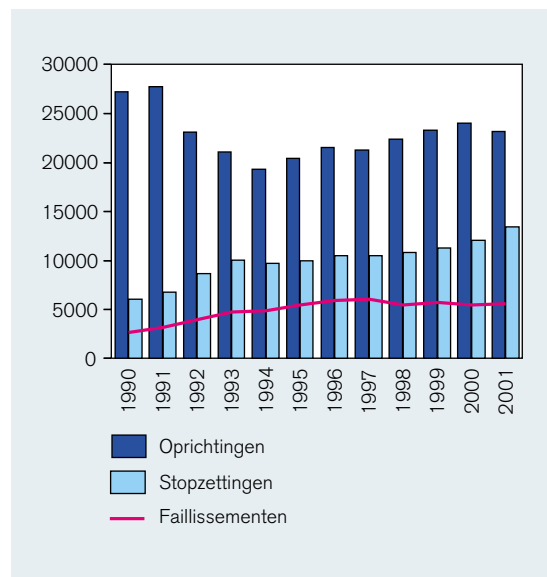
¹ Zie bijlage 2.

² Tot het constante staal behoren de ondernemingen die in 2000 en 2001 een boekjaar van twaalf maanden hebben afgesloten, in zoverre:

- de twee boekjaren voldoen aan de extra kwaliteitscontroles van de Balanscentrale;
- de rekeningen uiterlijk op 31 augustus 2002 werden neergelegd en ingevoerd in de gegevensbank;
- beide neerleggingen betrekking hebben op eenzelfde bedrijfsgrootte.

³ Dat wil zeggen het aantal niet-financiële vennootschappen waarvan de rekeningen in 2000 werden afgesloten en die voldeden aan de extra kwaliteitscontroles van de Balanscentrale (ongeacht de looptijd van het boekjaar).

GRAFIEK 1 – OPRICHTINGEN EN STOPZETTINGEN VAN ONDERNEMINGEN

Bron: NBB.

TABEL 1 – REPRESENTATIVITEIT VAN HET CONSTATE STAAL

	Totaal van de niet-financiële vennootschappen in 2000			Vennootschappen in het staal van 2000			Representativiteit in pct. van het voor de analyse van de resultaten van 2001 gebruikte staal
	Totaal	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen	Totaal	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen	
Aantal ondernemingen (eenheden) ...	222.631	7.471	215.160	93.315	5.095	88.220	41,9
waarvan							
Landbouw, jacht en bosbouw; visserij en aquacultuur	4.603	39	4.564	2.027	27	2.000	44,0
Winning van delfstoffen	224	22	202	118	18	100	52,7
Voedingsmiddelen- en tabaknijverheid	3.311	396	2.915	1.406	287	1.119	42,5
Textiel-, kleding-, leder- en schoeisel-nijverheid	2.015	236	1.779	957	170	787	47,5
Houtnijverheid	1.070	62	1.008	491	38	453	45,9
Papier en drukkerijen	3.746	232	3.514	1.693	183	1.510	45,2
Chemische nijverheid	1.438	411	1.027	767	307	460	53,3
Metaalnijverheid	4.909	474	4.435	2.353	342	2.011	47,9
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	1.366	154	1.212	635	109	526	46,5
Transportmiddelen	538	93	445	258	65	193	48,0
Overige verwerkende nijverheden	3.274	316	2.958	1.562	229	1.333	47,7
Energie en water	131	57	74	92	54	38	70,2
Bouwnijverheid	23.755	484	23.271	9.310	387	8.923	39,2
Kleinhandel	37.327	643	36.684	13.895	424	13.471	37,2
Groothandel	32.417	2.104	30.313	14.220	1.309	12.911	43,9
Horeca	12.574	71	12.503	3.626	47	3.579	28,8
Vervoer	9.210	453	8.757	3.872	298	3.574	42,0
Post en telecommunicatie ¹	640	57	583	205	39	166	32,0
Verhuur en handel in onroerende goederen	24.449	127	24.322	12.431	84	12.347	50,8
Diensten aan ondernemingen	47.694	971	46.723	20.623	630	19.993	43,2
Diensten aan huishoudens	7.940	69	7.871	2.774	48	2.726	34,9
Balanstotaal (in miljoenen euro's)	730.118	580.266	149.852	555.973	483.155	72.818	76,1

Bron: NBB.

¹ Het staal van de sector post en telecommunicatie omvat vrijwel evenveel ondernemingen in de deelsector «post» en «telecommunicatie». Die deelsector «post» omvat verschillende besteldiensten en slaat dus niet enkel op de onderneming De Post.

van de sector energie en water dat immers het enige is dat meer grote dan kleine ondernemingen omvat.

Het gebruik van een constant staal voor de extrapolatie kan leiden tot een zekere vertekening, aangezien de methode enkel vennootschappen in aanmerking neemt die een jaarrekening voor een boekjaar van twaalf maanden hebben ingediend en bijvoorbeeld geen rekening houdt met vennootschappen die in de loop van 2000 of

2001 werden opgericht of die zijn verdwenen vóór eind 2001.

Uit de statistieken van de Balanscentrale blijkt dat in 2001 23.167 ondernemingen¹ werden opgericht, dat is 3,6 pct. minder dan in 2000, het beste van de voorbije tien jaren op het gebied van

¹ Deze resultaten hebben betrekking op alle niet-financiële vennootschappen, alsook op de vennootschappen die niet bij een bedrijfstak konden worden ingedeeld omdat de NACE-code ontbreekt.

oprichtingen. Omgekeerd zijn 13.417 ondernemingen verdwenen, waaronder 5.636 als gevolg van een faillissement. Het aantal verdwenen bedrijven is in 2001 met 11,4 pct. gestegen ten opzichte van het jaar voordien. Het aantal faillissementen, van zijn kant, is toegenomen met 2,9 pct. In totaal is het aantal vennootschappen derhalve gestegen met 9.750 in 2001, terwijl die toename een jaar eerder uitkwam op 12.003 eenheden. In de veronderstelling dat de nettostijging van het aantal bedrijven indicatief is voor het verloop van de activiteit, betekent een en ander dat de extrapolaties op basis van een constant staal de werkelijke ontwikkeling van de toegevoegde waarde enigszins zouden kunnen onderschatten. Aangezien er in 2001 echter minder netto-oprichtingen van ondernemingen waren dan in 2000, mag worden aangenomen dat die onderschatting in 2001 kleiner wordt.

toont. Aldus werd bijvoorbeeld de toegevoegde waarde, die overeenstemt met het verschil tussen de opbrengst van de verkoop en de kosten van de door derden geleverde goederen en diensten, licht onderschat in 2000 (-0,1 pct.). Over de periode 1997-2000 waren de bedrijfsresultaten stabielier dan de financiële resultaten. De uitzonderlijke resultaten, van hun kant, zijn doorgaans geconcentreerd in een klein aantal ondernemingen en bestaan uit eenmalige kosten en opbrengsten, die van het ene jaar tot het andere onregelmatige schommelingen kunnen vertonen. De extrapolatie van de uitzonderlijke resultaten kan aanzienlijk worden beïnvloed naargelang een bepaalde onderneming al dan niet in het constante staal voorkomt. Die extrapolatie is dus riskant. Om die reden werd besloten ze niet uit te voeren en gewoon de reeds op de afsluitingsdatum van het staal geregistreerde uitzonderlijke resultaten over te nemen.

5. EFFICIENTIE VAN EEN CONSTANT STAAL

Om de efficiëntie van een op 31 augustus van elk jaar afgesloten constant staal te onderzoeken, is een jaar-op-jaarvergelijking nodig tussen de op basis van dat constante staal geraamde groei en de uiteindelijk voor het geheel van niet-financiële vennootschappen opgetekende groei.

Tabel 2 lijkt aan te geven dat de op grond van het constante staal geraamde toegevoegde waarde systematisch een vertekening in negatieve zin ver-

II. RESULTATEN VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN IN 2001

1. BELANGRIJKSTE COMPONENTEN VAN DE RESULTATEN VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN EN CONJUNCTURELE CONTEXT

Na een uitstekend jaar 2000 was 2001 op economisch vlak een tegenvaller. De activiteit

TABEL 2 – VERSCHIL TUSSEN DE OP BASIS VAN HET CONSTATE STAAL GERAAMDE GROEI EN DE WERKELIJKE GROEI (procenten)

	1997	1998	1999	2000
Toegevoegde waarde	-1,4	-0,4	0,0	-0,1
Nettobedrijfsresultaat	-0,1	1,4	-0,3	2,4
Financieel resultaat	2,6	-1,2	-3,3	-3,5
Winst uit de gewone bedrijfsuitoefening vóór belastingen ..	0,1	1,2	-0,7	1,4
Nettore resultaat vóór belastingen	-1,3	-1,7	-4,5	1,0
Nettore resultaat na belastingen	-1,0	-2,7	-4,5	1,5

Bron: NBB.

TABEL 3 – BBP EN BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN*(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)*

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tegen prijzen van 1995						
Consumptieve bestedingen van de huishoudens	1,1	2,1	3,0	2,2	3,4	0,9
Woongebouwen	-8,4	10,5	0,0	5,7	0,9	-2,0
Brutovorming van vast kapitaal van de ondernemingen ...	5,6	6,8	4,5	2,2	5,5	2,9
Overheidsuitgaven	1,8	0,3	0,9	4,7	2,3	1,1
Voorraadwijzigingen	-0,4	0,0	0,3	-0,5	0,3	-0,6
Totaal van de binnenlandse bestedingen	0,9	2,8	2,9	2,4	3,6	0,5
Uitvoer van goederen en diensten	2,9	6,1	5,9	5,0	8,2	1,1
Invoer van goederen en diensten	2,5	5,1	7,5	4,1	8,4	0,8
Bbp	1,2	3,6	2,0	3,2	3,7	0,8
Bbp tegen werkelijke prijzen	2,4	4,9	3,7	4,6	5,0	2,8

Bron: INR.

ging fors achteruit in de meeste regio's van de wereld. De eind 2000 begonnen economische vertraging in de Verenigde Staten hield aan gedurende het hele jaar 2001 en werd aange wakkerd door de aanslagen van 11 september. Over het algemeen ondergingen de Europese economieën de weerslag van die conjuncturele achteruitgang in de VS. België kon met zijn kleine, open economie niet ontkomen aan de mondiale verzwakking van de groei en aan de stagnatie van de internationale handel.

De groei van het reële bbp bedroeg in 2001 slechts 0,8 pct., dat is slechts een vierde van de in 2000 geregistreerde stijging. Een zwakkere groei werd de laatste vijftien jaar enkel opgetekend in 1993, een jaar waarin de activiteit terugliep met 1 pct. De groei van de belangrijkste bestedingscategorieën is vertraagd wat de gezinsconsumptie en de bedrijfsinvesteringen betreft. De woongebouwen lieten een aanmerkelijke verzwakking optekenen.

Gemeten aan de hand van de geharmoniseerde consumptieprijsindex bedroeg de inflatie gemiddeld 2,4 pct. in 2001, tegen 2,7 pct. in 2000 volgens het Instituut voor de Nationale Rekeningen. De weerslag van de conjunctuurvertraging op het aantal werkenden bleef beperkt en de werkloos-

heidsgraad, die sinds 1998 sterk was gedaald, is van 6,9 pct. in 2000 naar 6,6 pct. in 2001 gegaan.

Tegen die achtergrond creëerden de niet-financiële vennootschappen een totale toegevoegde waarde van 123,4 miljard euro in 2001, dat is 2,5 pct. meer dan in 2000, toen de groei van de toegevoegde waarde 7,4 pct. bedroeg. Hoewel deze stijging in 2000 een bijzonder hoog peil bereikte, moet toch worden vastgesteld dat 2001 geen superjaar was.

De door de ondernemingen gecreëerde toegevoegde waarde is gelijk aan de extra waarde die de ondernemingen, dankzij de aanwending van productiefactoren, toevoegen aan het bedrag van de goederen en diensten die zij hebben verbruikt. Ze bestaat uit het nettobedrijfsresultaat, personeelskosten, andere bedrijfskosten (met name belastingen en heffingen over het jaar van bedrijfsvoering, herstructureringskosten), alsook afschrijvingen en voorzieningen. De personeelskosten zijn daarvan traditioneel de belangrijkste post. Zo maakten deze in 2001 60,2 pct. van de toegevoegde waarde uit. Ten opzichte van 2000 zijn ze met 5,2 pct. gestegen. Verschillende factoren verklaren de toename van de personeelskosten, ondanks de

TABEL 4 – VOORNAAMSTE BESTANDELEN VAN DE RESULTATENREKENING VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

	Veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar					Miljoenen euro's	Procenten van de toegevoegde waarde
	1997	1998	1999	2000	2001 r	2001 r	2001 r
Toegevoegde waarde	6,7	6,1	3,6	7,4	2,5	123.437	100,0
Personeelskosten	3,2	5,1	4,7	5,8	5,2	74.254	60,2
Overige bedrijfskosten	7,7	19,8	-5,3	14,0	3,6	6.654	5,4
Afschrijvingen, waardeverminderingen en voorzieningen	4,7	6,0	3,5	9,3	6,2	25.697	20,8
Totaal van de bedrijfskosten	3,8	6,2	3,8	7,1	5,3	106.604	86,4
Nettobedrijfsresultaat	25,3	5,5	2,5	8,7	-12,2	16.833	13,6
Financiële opbrengsten	33,3	-7,2	10,1	39,8	16,8	41.837	33,9
Financiële kosten	32,8	-10,4	6,4	32,2	16,0	33.871	27,4
Financieel resultaat	40,2	31,7	40,6	86,9	20,4	7.966	6,5
Resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening	26,7	8,3	7,4	21,8	-3,9	24.799	20,1
Uitzonderlijk resultaat ¹	-	-	-	-	-	1.881	1,5
Nettoresultaat vóór belastingen	45,7	8,5	19,2	6,6	-7,2	26.680	21,6
Belastingen op het resultaat	17,6	8,1	10,1	11,3	1,2	6.555	5,3
Nettoresultaat na belastingen	57,2	8,7	22,0	5,3	-9,6	20.125	16,3

Bron: NBB.

¹ De berekening van een veranderingspercentage van het uitzonderlijk resultaat is niet relevant, aangezien dit aggregaat zich niet leent tot een betrouwbare raming.

ongunstige conjunctuur. Enerzijds blijkt de stijging van de werkgelegenheidsgraad twee of drie kwartalen achter te lopen op de economische groei (het aantal banen uitgedrukt in voltijdse equivalenten is in 2001 gestegen). Anderzijds vormen de loonindexeringen een andere verklaring voor de stijging van de personeelskosten. Voorts zijn de andere bedrijfskosten toegenomen met 3,6 pct., terwijl de afschrijvingen, de waardeverminderingen en de voorzieningen met 6,2 pct. omhooggaan. De totale aan de activiteit verbonden kosten zijn derhalve gegroeid met 5,3 pct., dat is dus meer dan de toegevoegde waarde.

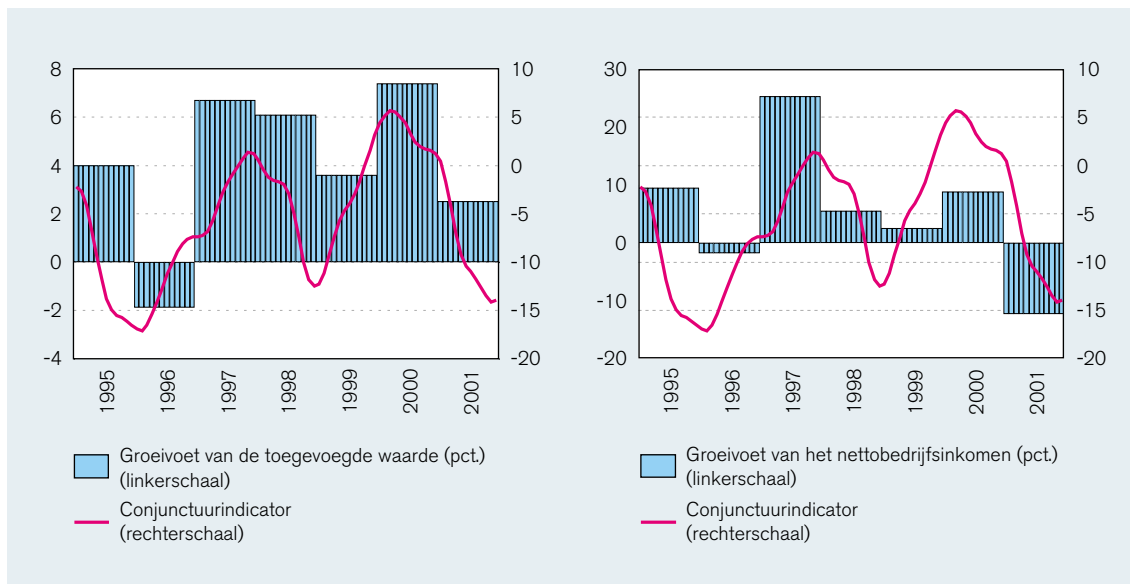
Het verschil tussen de toegevoegde waarde en de totale bedrijfskosten is gelijk aan het nettoresultaat. Dit resultaat geeft doorgaans het best de prestaties van de ondernemingen bij de uitoefening van hun basisactiviteit weer. Het nettoresultaat bedraagt 16.833 miljoen euro in 2001 en is met 12,2 pct. gedaald

ten opzichte van 2000. Het ongunstige conjunctuurklimaat van 2001 werkte dus door in het nettoresultaat van de niet-financiële vennootschappen.

In tegenstelling tot de voorgaande jaren is het resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening teruggelopen met 3,9 pct. Onder invloed van de financiële resultaten bleef die daling beperkt. In 2001 waren de financiële opbrengsten immers sterker gestegen dan de financiële kosten (16,8 pct. tegen 16,0 pct.).

De belastingen op de resultaten van de niet-financiële vennootschappen stegen in 2001 lichtjes met 1,2 pct. ondanks de inkrimping van het nettoresultaat, dat veruit de belangrijkste component is van het belastbare inkomen van de vennootschappen. Die lichte stijging van de belastingen moet echter met enige terughoudendheid worden bekeken, aangezien de ondernemingen die

GRAFIEK 2 – RESULTATEN VAN DE CONJUNCTUURENQUETES EN DE GROEI VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE EN VAN HET NETTOBEDRIJFSRESULTAAT

Bron: NBB.

hun rekeningen vroeg indienen doorgaans de gezondste zijn.

Rekening houdend met de uitzonderlijke resultaten en de belastingen lieten de niet-financiële vennootschappen uiteindelijk een nettowinst na belastingen optekenen van 20.125 miljoen euro in 2001, dat is een daling met 9,6 pct. ten opzichte van 2000. In procenten van de toegevoegde waarde bedroeg het nettoresultaat na belastingen 16,3 pct, tegen 18,5 pct. in 2000.

Het is eveneens interessant het verloop van de conjunctuurindicator te vergelijken met de ontwikkeling van enerzijds de groei van de toegevoegde waarde en, anderzijds, de toename van het nettobedrijfsresultaat.

Uit grafiek 2 blijkt dat de conjunctuurindicator gedurende het hele jaar 2001 is gedaald, behalve in de maand december. Bovendien lijken de groei van de toegevoegde waarde en die van het nettobedrijfsresultaat jaar na jaar dezelfde richting te volgen als de conjunctuurindicator.

2. RESULTATEN PER BEDRIJFSTAK EN PER BEDRIJFSGROOTTE

De niet-financiële vennootschappen vormen een heterogene populatie waarbinnen soms zeer uiteenlopende ontwikkelingen kunnen worden opgetekend. Derhalve moeten de uit de analyse van de algemene resultaten afgeleide tendenties worden verfijnd op grond van, enerzijds, de bedrijfstak en, anderzijds, de omvang van de ondernemingen.

Elke bedrijfstak ondergaat specifieke conjunctuurontwikkelingen, wat over het algemeen tot uiting komt in het verloop van het nettobedrijfsresultaat, zoals blijkt uit tabel 5.

Zo kunnen twee groepen van sectoren worden onderscheiden: de sectoren waarvan het nettobedrijfsresultaat in 2001 is toegenomen, en die waarvan dat resultaat achteruitging; deze laatste zijn veel talrijker wegens het ongunstige economische klimaat dat nog werd verergerd door de terroristische aanslagen van 11 september 2001.

TABEL 5 – TOEGEVOEGDE WAARDE EN NETTOBEDRIJFSRESULTAAT NAAR BEDRIJFSTAK

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

	Toegevoegde waarde		Nettobedrijfsresultaat		p.m. Procentueel belang van de bedrijfstak in de totale toegevoegde waarde in 2001
	2000	2001 r	2000	2001 r	
Landbouw, jacht en bosbouw, visserij en aquacultuur	19,0	7,8	154,7	37,6	0,5
Winning van delfstoffen	5,3	-0,1	12,2	-9,3	0,3
Voedingsmiddelen- en tabaksnijverheid	-1,7	2,5	16,4	-13,4	4,1
Textiel-, kleding-, leder- en schoeiselnijverheid	1,7	0,7	11,6	-0,5	1,9
Houtnijverheid	22,5	3,3	33,4	9,2	0,6
Papier en drukkerijen	3,9	-1,7	7,3	-33,0	2,7
Chemische nijverheid	9,6	2,4	34,6	-26,3	9,9
Metaalnijverheid	11,8	-8,0	82,1	-60,5	6,5
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	13,3	-9,3	22,9	-104,1	2,9
Transportmiddelen	3,9	-0,7	1,7	-37,3	2,6
Overige verwerkende nijverheden	4,5	-0,4	-4,7	-24,5	2,8
Energie en water	2,2	-2,5	1,7	-1,3	4,7
Bouwnijverheid	8,9	4,7	20,5	4,9	6,4
Kleinhandel	3,9	5,6	-2,2	-1,4	7,7
Groothandel	11,4	4,4	15,1	-0,3	12,9
Horeca	6,1	1,7	36,6	-18,0	1,6
Vervoer	2,7	3,6	7,4	-66,6	7,4
Post en telecommunicatie	4,9	4,5	-59,7	144,3	5,4
Verhuur en handel in onroerende goederen	11,9	10,0	15,9	13,1	3,0
Diensten aan ondernemingen	9,6	7,7	-22,0	-4,9	14,8
Diensten aan huishoudens	6,8	2,0	3,9	6,3	1,5
Geheel van de niet-financiële vennootschappen	7,4	2,5	8,7	-12,2	100,0

Bron: NBB.

De meeste sectoren die in 2001 terrein verloren, hadden een jaar voordien nog een positieve verandering van hun nettobedrijfsresultaat laten optekenen. Dat is het geval voor de winning van delfstoffen, de papiernijverheid, de vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten en instrumenten, de groothandel, de horeca en het vervoer¹. Dat geldt ook voor:

- de voedingsnijverheid, die werd gekenmerkt door een prijsstijging in 2001, en een verslechtering van het consumentenvertrouwen ten gevolge van nieuwe voedselbesmettingen

- en in gebreke blijvende controles door de overheid;
- de chemische nijverheid, die werd getroffen door een vermindering met 23 pct. van de productie van rubberproducten als gevolg van de sluiting van verscheidene ondernemingen, terwijl de verkoop met 34 pct. toenam in de farmaceutische nijverheid, dankzij de buitenlandse markt;

¹ Er moet worden opgemerkt dat de vennootschap Sabena, die in november 2001 failliet ging, niet is opgenomen in het constante staal aangezien haar jaarrekening voor 2001 niet is neergelegd.

- de sector textiel en kleding, waar de verandering van het gezamenlijke nettobedrijfsresultaat in 2001 (-0,5 pct.) geen exact beeld geeft van, enerzijds, de opmerkelijke stijging met 27,1 pct. van het resultaat van de kledingnijverheid (die te kampen had met structurele verschuivingen, zoals de constante invoergroei vanuit lage-lonenlanden en de volledige of gedeeltelijke verplaatsing van de productie door Belgische ondernemingen, die enkel de productie voor de «topklasse» en de verkoop van het geheel behouden), en, anderzijds, de verslechtering met 16,4 pct. van het resultaat van de textiel, die te wijten is aan de forse stijging van de grondstoffenprijzen en van de premies voor brandverzekeringen, alsook aan de niet te verwaarlozen uitvoerdaling na de aanslagen van 11 september;
- de metaalnijverheid, waarin de resultaten van de ijzer- en staalindustrie een sterke druk ondervonden van de historisch lage prijzen, die voortvloeiden uit de mondialisering en de forse versnelling van de internationale handel;
- de transportmiddelen, waar de automobielsector nog altijd in herstructurering is en een concurrentiepositie op de wereldmarkt tracht te handhaven;
- ten slotte de sector energie, die verder werd geliberaliseerd, met in het bijzonder de omzetting, in de Belgische wetgeving, van een Europese richtlijn die een scheiding van de productie en het transport van energie oplegt¹.

De andere sectoren die in 2001 achteruitgingen (namelijk de kleinhandel en de diensten aan ondernemingen) hadden reeds een jaar eerder terrein verloren en zijn er dus niet in geslaagd zich tijdens het beschouwde jaar te herstellen.

De overige sectoren konden in 2001 hun bedrijfsresultaat opvoeren ondanks het ongunstige klimaat. De meeste daarvan vertoonden in 2001 echter een geringere groei dan in 2000, waaronder de houtnijverheid en de sector verhuur en handel van onroerende goederen, alsook:

- de landbouwsector, die werd getroffen door de dioxinecrisis, BSE en mond- en klauwzeer;
- de bouwnijverheid, die te kampen had met de stijging van de hypothecaire rente en de inkrimping van de bestellingen door de lokale overheid (omdat 2001 na een verkiezingsjaar viel).

Zo slaagden enkel de sector post en telecommunicatie en de diensten aan huishoudens erin zich te onttrekken aan het economische klimaat en in 2001 een groei van het nettobedrijfsresultaat te laten optekenen die positief was en hoger dan die in 2000. In werkelijkheid is een groot deel van de forse stijging van het nettobedrijfsresultaat van de sector telecommunicatie in 2001 toe te schrijven aan een veel lagere dotatie aan het pensioenfonds van het statutaire personeel van Belgacom. In 2000 had die dotatie nog een bijzonder hoog peil bereikt. Bovendien werd het jaar 2001 ook gekenmerkt door de opmars van de mobilofonie, de toegenomen Internetpenetratie en ten slotte de krachtige groei van de DVD-markt.

Een analyse van de resultaten van de niet-financiële vennootschappen naar omvang is eveneens verhelderend, aangezien grote en kleine ondernemingen belangrijke verschillen vertonen in het vlak van de structuur van de financiële-resultatenrekening.

Een vergelijking van de resultatenrekeningen van beide ondernemingsgroepen brengt geen noemenswaardig verschil in bedrijfsresultaat aan het licht. Dit resultaat vertegenwoordigt namelijk 13,2 pct. van de toegevoegde waarde van de grote ondernemingen en 14,9 pct. van die van de kleine ondernemingen.

¹ Deze gebeurtenis leidde tot uitzonderlijke veranderingen in de sector en bemoeilijkt derhalve een vergelijking van de cijfers van het ene jaar tot het andere. Zo dienden sommige bestaande vennootschappen een deel van hun activa over te hevelen naar nieuwe vennootschappen die nog niet zijn opgenomen in het constante staal. Die overdrachten van activa genereerden aanzienlijke meerwaarden bij de overdragende vennootschappen. Bovendien omvatten de rekeningen van de vennootschap Distringaz (een belangrijke onderneming in de sector) slecht zes maanden activiteit op het gebied van de verkoop van gas, terwijl de zes overige maanden vervat zijn in een nieuwe vennootschap, die dus niet voorkomt in het constante staal.

TABEL 6 – VERGELIJKING VAN DE STRUCTUUR VAN DE RESULTATENREKENINGEN VAN DE GROTE EN DE KLEINE ONDERNEMINGEN

	Miljoenen euro's		Procenten van de toegevoegde waarde	
	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen	Grote ondernemingen	Kleine ondernemingen
Toegevoegde waarde	89.845	33.592	100,0	100,0
Bedrijfskosten	78.017	28.588	86,8	85,1
Nettobedrijfsresultaat	11.829	5.004	13,2	14,9
Financieel resultaat	9.352	-1.386	10,4	-4,1
Resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening	21.181	3.618	23,6	10,8
Uitzonderlijk resultaat	-235	2.116	-0,3	6,3
Belastingen	4.320	2.235	4,8	6,7
Resultaat na belastingen	16.625	3.500	18,5	10,4

Bron: NBB.

Het financiële resultaat bleek positief uit te vallen voor de grote ondernemingen en negatief voor de kleine, met respectievelijk 10,4 pct. en -4,1 pct. van de toegevoegde waarde. Aan dat structurele verschil lagen zowel de financiële opbrengsten als de financiële kosten ten grondslag. Enerzijds hebben de financiële vaste activa een verhoudingsgewijs groter aandeel in de activa van de grote ondernemingen, wat hogere inkomsten uit participaties oplevert. Anderzijds is de schuldenlast relatief zwaarder voor de kleine vennootschappen. Ze doen immers vaker een beroep op duurder kredietvormen. Bovendien moeten zij voor eenzelfde financieringsbron doorgaans een hogere rente betalen doordat zij een hoger risico inhouden voor de kredietgevers en kleinere bedragen lenen. Zo bedragen de gemiddelde rentelasten op de financiële schulden in 2001 7,8 pct. voor de kleine en 6,5 pct. voor de grote ondernemingen.

Het tussen grote en kleine ondernemingen opgetekende verschil in financiële resultaten is eveneens waarneembaar in het courante resultaat. In 2001 beliep dit resultaat 23,6 pct. van de toegevoegde waarde in de grote ondernemingen, tegen 10,8 pct. voor de kleine. De afwijking neemt af voor het resultaat na belastingen, doordat de uitzonderlijke resultaten en de belastingen relatief gezien groter uitvallen voor de kleine ondernemingen dan voor de grote.

3. ANALYSE VAN DE FINANCIËLE GEZONDHEID VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

De gezondheid van een onderneming wordt meestal beoordeeld aan de hand van een aantal financiële ratio's die een verband leggen tussen bepaalde rubrieken uit de balans en uit de resultatenrekening. Door een analyse via ratio's kunnen ondernemingen of bedrijfstakken onderling en in de tijd worden vergeleken.

De balanscentrale onderscheidt vier grote groepen van ratio's, die betrekking hebben op de uitbatingomstandigheden, de rentabiliteit, de financiële structuur of de investeringsstructuur. In dit artikel komen slechts enkele van de meest significante ratio's¹ aan bod.

De grafieken in dit deel tonen zowel het verloop van de mediaan van de ratio's als de ontwikkeling van het aan de hand van de samengevoegde gegevens berekende gemiddelde. De mediaan verdeelt de niet-financiële vennootschappen voor elke ratio in twee groepen, die elk de helft van de ondernemingen omvatten.

¹ De gedetailleerde definitie van de berekende ratio's is terug te vinden in bijlage 3.

Voor 50 pct. van de ondernemingen is de ratio lager dan de mediaan en voor 50 pct. van de ondernemingen is de ratio hoger dan of gelijk aan de mediaan. Er zijn twee belangrijke redenen om zowel de mediaan als het op basis van de samengevoegde bedragen berekende gemiddelde te gebruiken. Enerzijds leiden de twee maatstaven niet precies tot dezelfde conclusies. Anderzijds typeert het gemiddelde niet noodzakelijk het grootste deel van de ondernemingen, vermits het in hoge mate kan worden bepaald door enkele eenheden met een doorslaggevend gewicht in de globalisaties, terwijl de mediaan niet door die extreme gevallen wordt beïnvloed.

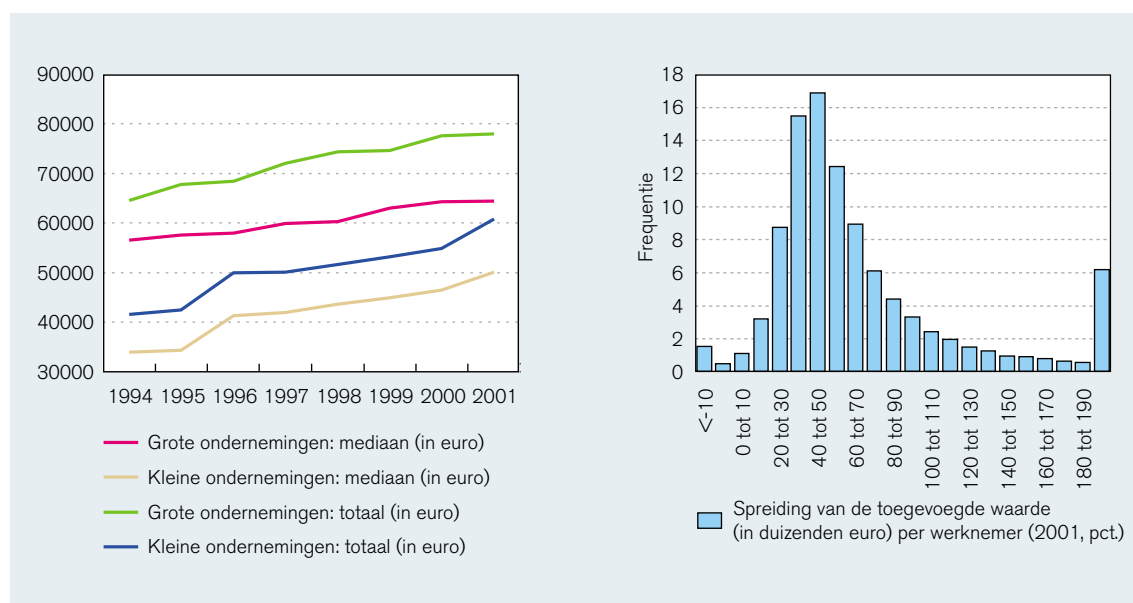
3.1 Verloop van de toegevoegde waarde van de niet-financiële vennootschappen

Het concept van de toegevoegde waarde is nuttig om de industriële en commerciële doeltreffendheid van de niet-financiële vennootschappen te bestuderen, onafhankelijk van hun financiële en uitzonderlijke resultaten.

Het verloop van de toegevoegde waarde van de ondernemingen kan aan de hand van verschillende ratio's worden onderzocht. Een daarvan is de ratio die de bruto toegevoegde waarde koppelt aan het gemiddelde personeelsbestand, uitgedrukt in voltijdse equivalenten.

Over de periode 1994-2001 was de mediaan van de toegevoegde waarde per werknemer in de grote ondernemingen voortdurend hoger dan in de kleine ondernemingen. Dat wijst op de betere productiviteit van de grote ondernemingen. Overigens is de mediaan jaar na jaar gestegen, zowel in de grote als in de kleine ondernemingen. Dat is gedeeltelijk te verklaren door de steeds kapitaalintensievere productiecycli. De forse stijging van de ratio in 1996 (vooral bij de kleine ondernemingen) kan worden toegeschreven aan de invoering van de sociale balans bij koninklijk besluit van 4 augustus 1996, waardoor enkel de door een arbeidscontract gebonden werknemers als personeelsleden van de onderneming worden beschouwd. Zo worden bestuurders, zaakvoerders en zelfstandige actieve vennoten sinds 1996 niet meer in het personeelsbestand

GRAFIEK 3 – TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

opgenomen^{1,2}. In 2001 bedroeg de mediaanwaarde van de ratio 64.470 euro voor de grote ondernemingen (een lichte toename met 0,3 pct. ten opzichte van 2000) en 50.090 voor de kleine ondernemingen (een stijging van 7,8 pct. ten opzichte van het voorgaande jaar). De productiviteit van de Belgische ondernemingen lijkt zich in 2001 dus in positieve zin te ontwikkelen.

De gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde gegevens volgt grotendeels hetzelfde verloop als de mediaanratio, maar ligt wel voortdurend hoger. In 2001 bedroeg de gemiddelde ratio bijvoorbeeld respectievelijk 77.943 en 60.768 euro voor de grote en de kleine ondernemingen. Het verschil tussen de twee berekeningsmethodes valt onder meer te verklaren door het feit dat ondernemingen die geen personeel in hun personeelsregister vermelden, niet in aanmerking worden genomen voor de berekening van de mediaan, terwijl ze wel in de globalisatie worden opgenomen.

Uit de spreiding van de toegevoegde waarde blijkt dat 2,1 pct. van de niet-financiële vennootschappen in 2001 geen positieve toegevoegde waarde kon realiseren en dat 52,5 pct. een toegevoegde waarde van meer dan 50.000 euro per werknemer kon voorleggen.

3.2 Verloop van de rentabiliteit van de niet-financiële vennootschappen

De ondernemingsresultaten in relatieve termen kunnen met verschillende ratio's worden gemeten. Een daarvan is de nettorentabiliteit van het eigen vermogen na belastingen. Die ratio stemt overeen met het rendement voor de aandeelhouders of de vennoten, ongeacht de bestemming van het resultaat. Hij koppelt de winst of het verlies van het boekjaar aan de boekwaarde van het eigen vermogen. Om de relevantie van de verkregen resultaten te waarborgen, worden bepaalde niet-financiële vennootschappen uit de berekening van de ratio geweerd, namelijk:

- de vennootschappen met een negatief bedrag aan eigen vermogen³. In dat geval zou immers een positief rendement worden opgetekend voor een onderneming die het boekjaar met verlies heeft afgesloten;
- de vennootschappen waarvan het boekjaar niet over twaalf maanden loopt, aangezien de ratio een verband legt tussen een stroom en een balanselement.

Deze ondernemingen worden eveneens uit de berekening van de ratiospreiding geweerd.

Na de recessie van 1993 is de rentabiliteit van de niet-financiële vennootschappen jaar na jaar gestegen, met uitzondering van 1996. Terwijl de mediaanwaarde voor het geheel van de niet-financiële vennootschappen in 1994 nog 3,5 pct. bedroeg, steeg het rendement in 2000 tot 6,6 pct. In 2001 kwam de sinds 1997 aangevatte groei van de ratio tot stilstand. Voor het eerst in vijf jaar ging de mediaanratio immers achteruit, zowel voor de grote (7,8 pct. in 2001, tegen 9,3 pct. in 2000) als voor de kleine ondernemingen (6 pct. in 2001, tegen 6,5 pct. in 2000). Over de periode 1994-2001 is de afwijking tussen de rentabiliteit van het eigen vermogen van de grote en van de kleine ondernemingen geleidelijk gekrompen. In 2001 bedroeg ze nog 1,7 pct.

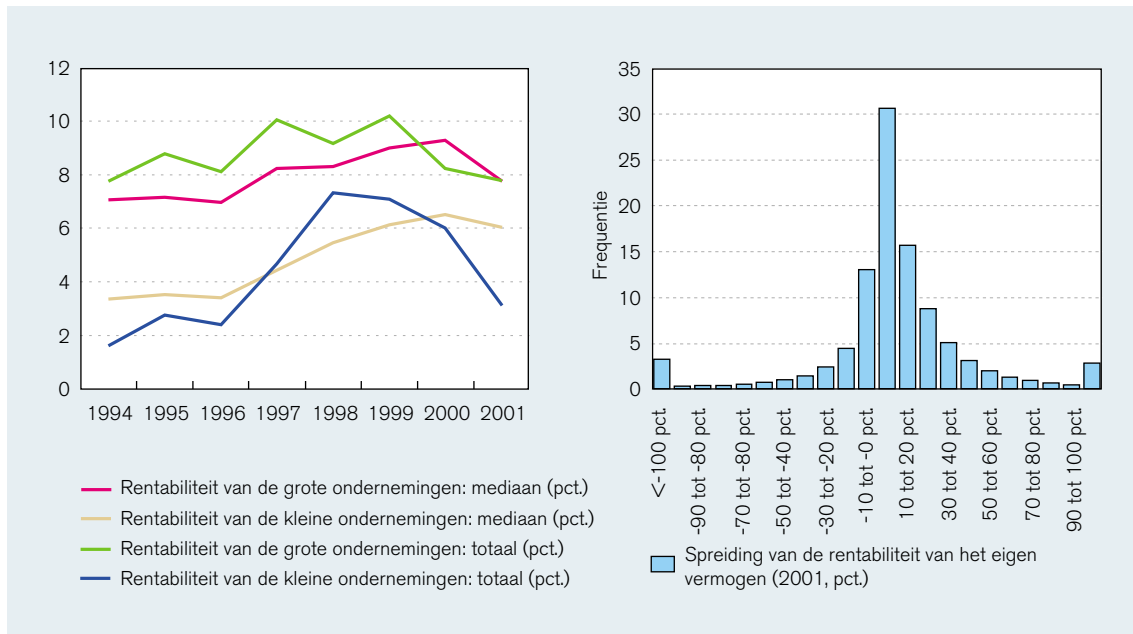
Uit de vergelijking tussen het verloop van de mediaanratio en dat van de gemiddelde ratio op basis van de globale bedragen blijkt dat de mediaan het meest geschikt is om de rentabiliteit van het eigen vermogen te bestuderen. Enerzijds geeft de mediaan een beter beeld van

¹ Hetzelfde geldt voor de uitzendkrachten en het ter beschikking van de ondernemingen gestelde personeel.

² Voor de volledigheid moet worden verduidelijkt dat de kosten voor deze werknemers zonder arbeidscontract sinds 1996 in de post «diverse diensten en goederen» worden geboekt en niet langer bij de personeelskosten. Dat heeft uiteraard een negatieve invloed op de toegevoegde waarde. In 1996 was die vermindering van de toegevoegde waarde echter beduidend kleiner dan de vermindering van het personeelsbestand, en gaf daar mee aanleiding tot een verhoging van de ratio.

³ Deze eliminatie werd niet verricht voor de ratio op basis van de samengevoegde bedragen.

GRAFIEK 4 – RENTABILITEIT VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

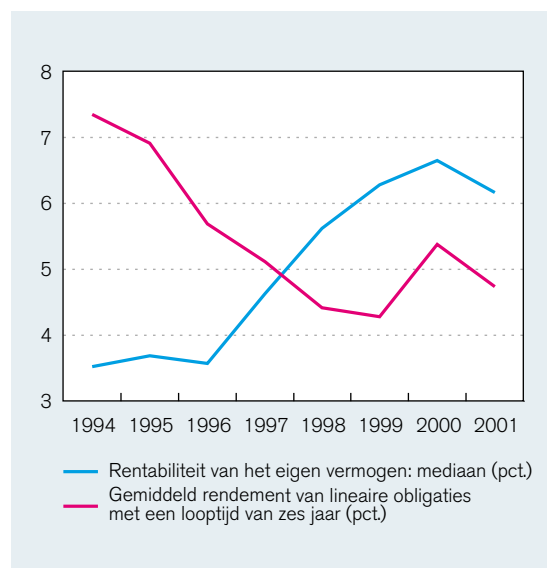
de conjunctuur. In het jaar 2000 bijvoorbeeld, dat als uitzonderlijk kan worden bestempeld, blijkt de gemiddelde ratio zowel in de grote als in de kleine ondernemingen te zijn gedaald. Anderzijds wordt, zoals eerder vermeld en in tegenstelling tot de berekening van de gemiddelde ratio, bij de berekening van de mediaan geen rekening gehouden met de ondernemingen met een negatief eigen vermogen, om geen positief rendement toe te kennen aan een onderneming die het boekjaar met verlies heeft afgesloten.

In 2001 was het rendement van het eigen vermogen voor 28,3 pct. van de niet-financiële vennootschappen negatief en voor 30,7 pct. bedroeg het tussen 0 en 10 pct.

Een vergelijking over de periode 1994-2001 tussen de mediaanratio en het rendement van de staatsfondsen toont dat de niet-financiële vennootschappen pas sinds 1997 een hoger mediaan rendement genereren dan een risicoloze belegging. Vanuit het standpunt van de belegger werd het dus opnieuw interessant in aandelen te beleggen,

indien enkel rekening wordt gehouden met het rendement van de investering. Anders gezegd ontvangt de belegger in een risico-actief pas sedert 1997 een positieve risicopremie. Dat resultaat moet echter voorzichtig worden

GRAFIEK 5 – VERLOOP VAN DE RENTABILITEIT VAN HET EIGEN VERMOGEN EN DE LINEAIRE OBLIGATIES

Bronnen: INR, NBB.

geïnterpreteerd, aangezien de twee financiële instrumenten sterk verschillen en de grote meerderheid van de Belgische ondernemingen niet op de beurs is genoteerd.

3.3 Verloop van de liquiditeit van de niet-financiële vennootschappen

De samenstelling van de activa en de passiva kan vanuit twee invalshoeken worden bestudeerd: die van de liquiditeit van de ondernemingen en die van hun solvabiliteit¹.

De liquiditeit meet het vermogen van de ondernemingen om aan hun korte-termijnverplichtingen te voldoen. Een van de verschillende bestaande liquiditeitsratio's, de liquiditeit in ruime zin (ook wel "current ratio" genoemd), vergelijkt het totaal van de realiseerbare en beschikbare activa (aandelen, vorderingen op ten hoogste één jaar, aangehouden op derden m.u.v. verbonden ondernemingen of ondernemingen waarmee een participatieband bestaat, thesauriebeleggingen, liquide middelen en overlopende rekeningen) met de korte-termijn-

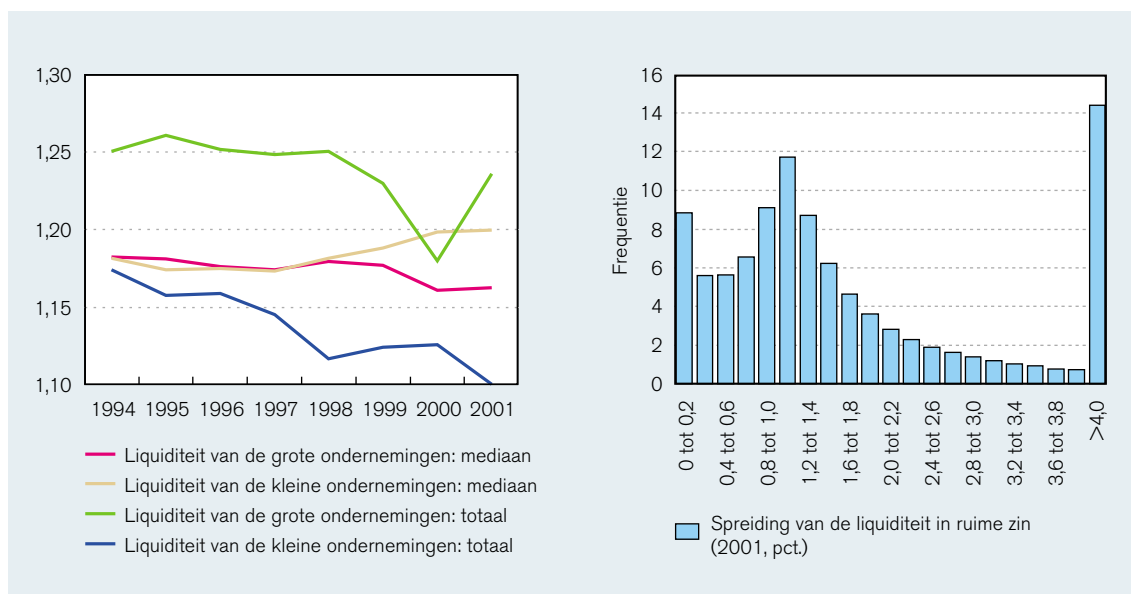
passiva (schulden op ten hoogste één jaar, overlopende rekeningen). Hoe hoger deze ratio, hoe meer korte-termijnactiva de onderneming ter beschikking heeft om aan haar verplichtingen te kunnen voldoen.

Uit grafiek 6 blijkt dat de mediaanwaarde van de liquiditeitsratio in ruime zin over de periode 1994-2001 voortdurend hoger is geweest dan een eenheid, zowel voor de grote als voor de kleine ondernemingen. In 2001 beloopt de ratio 1,16 voor de grote ondernemingen en 1,2 voor de kleine². Als de mediaanwaarde van de ratio in aanmerking wordt genomen, lijkt de afwijking van de liquiditeit tussen beide groepen ondernemingen zich te stabiliseren, omdat de kleine ondernemingen het op dat vlak beter doen dan hun grote broers.

¹ Voor de solvabiliteit, zie het volgende deel.

² Hierbij moet worden opgemerkt dat de resultaten van de liquiditeits- en solvabiliteitsratio's voor 2001 werden gecorrigeerd, omdat de ramingen ervan op basis van een op 31 augustus afgesloten constant staal systematisch en jaar na jaar een relatief stabiele afwijking vertonen. Die afwijking werd niet gecorrigeerd bij de berekening van de spreiding van de ratio.

GRAFIEK 6 – LIQUIDITEIT VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

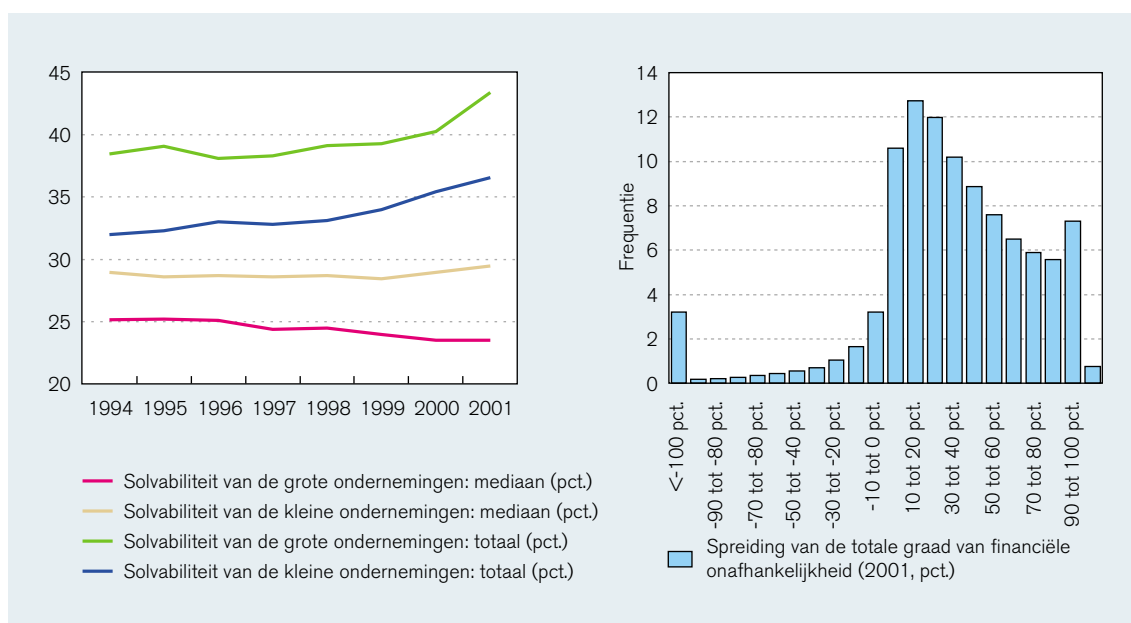
Bron: NBB.

Het is niet makkelijk het verloop van de mediaan te vergelijken met dat van de gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen. Een eerste vaststelling die kan worden gemaakt, is dat de gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen in 2000 voor de grote ondernemingen bijzonder laag uitviel als gevolg van een forse verhoging van de handelsschulden op korte termijn. De tweede vaststelling is dat de kleine ondernemingen het in 2001 beter doen inzake liquiditeit dan de grote, indien de mediaanratio in aanmerking wordt genomen. Indien daarentegen de gemiddelde ratio als uitgangspunt wordt genomen, is de liquiditeit bij de grote ondernemingen in 2001 beter dan bij de kleine. Welke maatstaf is dan de beste? Op deze vraag bestaat geen eensluidend antwoord. In sommige gevallen verdient het gemiddelde de voorkeur, in andere gevallen de mediaan. Toch moet hier worden vastgesteld dat de mediaan vaak de meest geschikte maatstaf is, omdat ze de meest typische waarde kan weergeven. De mediaan heeft het voordeel dat ze veel stabiel is dan het gemiddelde en slechts weinig wijzigt bij toevallige verandering van een klein aantal onderne-

mingen. Dat kan niet worden gezegd van het gemiddelde, dat rekening houdt met het geheel van ondernemingen en daardoor de liquiditeit van het geheel van vennootschappen te sterk wijzigt door de aanwezigheid van een klein aantal ondernemingen met extreme waarden.

In 2001 werd in 35,8 pct. van de niet-financiële vennootschappen een liquiditeitsratio in ruime zin van minder dan één eenheid opgetekend, en bijgevolg een negatief netto bedrijfskapitaal. Afhankelijk van de omvang van hun behoefte aan netto bedrijfskapitaal, kunnen sommige van die vennootschappen liquiditeitsproblemen onderkennen indien hun beperkte vlottende activa niet volstaan om het geheel van hun kortetermijnverplichtingen te dekken. Anderzijds liet 14,4 pct. van de niet-financiële vennootschappen in 2001 een liquiditeitsratio in ruime zin van meer dan vier optekenen. Een dergelijke hoge waarde van de ratio betekent niet noodzakelijk een gunstige ontwikkeling; immers het kan wijzen op overtollige voorraden, slecht beheer van handelsonderzoekingen, en/of relatief hoge langetermijnschulden (waardoor de flexibiliteit van hun financiering vermindert).

GRAFIEK 7 - SOLVABILITEIT VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

3.4 Verloop van de solvabiliteit van de niet-financiële vennootschappen

Zoals eerder vermeld, kan de samenstelling van de activa en de passiva eveneens worden bestudeerd vanuit het oogpunt van de solvabiliteit van de ondernemingen. Het begrip solvabiliteit geeft aan in hoeverre de ondernemingen kunnen voldoen aan het geheel van hun financiële verplichtingen: terugbetaling van de schulden op de voorziene vervaldagen, regelmatige betaling van de intresten en betaling als gevolg van verplichtingen «buiten de balans». Een van die ratio's legt een verband tussen het eigen vermogen en het balanstotaal. Die solvabiliteitsratio biedt een maatstaf voor de onafhankelijkheid van de ondernemingen. Hoe hoger de ratio, hoe minder de ondernemingen afhankelijk zijn van middelen van derden. Een lagere globale schuldgraad betekent eveneens een kleiner financieel risico voor de ondernemingen, aangezien de vergoeding van kapitaal van derden vast is, terwijl de resultaten en de liquiditeit van de ondernemingen variabel zijn.

Na de vrijwel constante vermindering over de periode 1994-2000, is de globale graad van financiële onafhankelijkheid in 2001 gestabiliseerd voor de grote ondernemingen (23,5 pct.) en licht verbeterd voor de kleine ondernemingen: hun ratio steeg van 28,9 pct. in 2000 tot 29,5 pct. in 2001, ondanks de daling van het algemene rentepeil in 2001. Net als de vermindering van de investeringen (zie verder), getuigen deze resultaten van een gebrek aan vertrouwen in de economie.

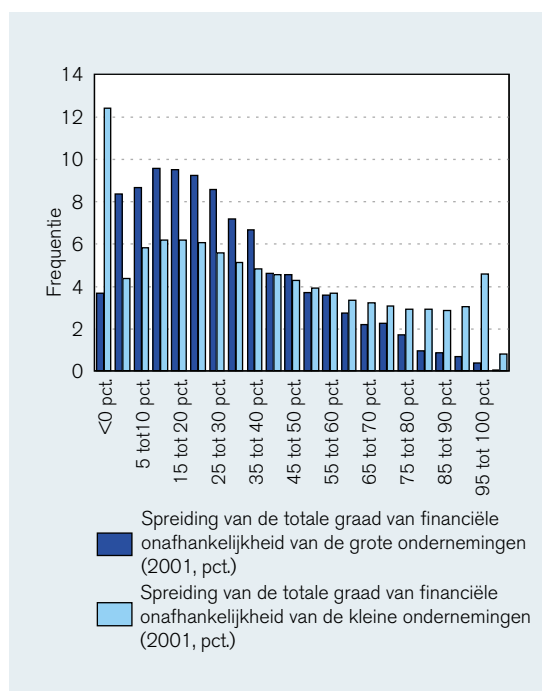
De gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen volgde grotendeels dezelfde tendens als de mediaan. Bij de grote ondernemingen steeg het gemiddelde in 2001 echter met 3,1 pct., terwijl de mediaan relatief stabiel bleef. Overigens is het gemiddelde jaar na jaar steeds hoger geweest dan de mediaan. Dat geldt zeker voor de grote ondernemingen, waar het gemiddelde en de mediaan in 2001 respectievelijk 44 pct. en 25,6 pct. bedragen. Die enorme kloof kan opnieuw worden verklaard door het feit dat het gemiddelde, in tegenstelling tot de medi-

aan, sterk wordt beïnvloed door enkele ondernemingen die zwaar doorwegen in de globalisatie.

Uit de spreiding van de solvabiliteitsratio in 2001 blijkt dat de overgedragen gecumuleerde verliezen in liefst 11,9 pct. van de niet-financiële vennootschappen groter zijn dan het kapitaal, met een negatieve waarde van de globale graad van financiële onafhankelijkheid tot gevolg. Dat resultaat kan in aanzienlijke mate worden toegeschreven aan het bestaan van een grote groep sluimerende vennootschappen of marginale ondernemingen.

Tot slot kan de spreiding van de solvabiliteitsratio bij de grote en de kleine ondernemingen vergeleken worden. Grafiek 8 toont duidelijk aan dat de spreiding van de ratio veel vlakker is bij de kleine dan bij de grote ondernemingen. De grote ondernemingen lijken dus relatief gezien meer door extern kapitaal te worden gefinancierd dan kleine ondernemingen. Dat kan worden verklaard doordat grote

GRAFIEK 8 – VERGELIJKING VAN DE SPREIDING VAN DE SOLVABILITEITSRATIO VAN GROTE EN KLEINE ONDERNEMINGEN

Bron: NBB.

ondernemingen doorgaans een kleiner risico vormen voor de kredietverstrekkers. Bijgevolg is het aandeel van het eigen vermogen in de financiering van kleine ondernemingen relatief gezien groter.

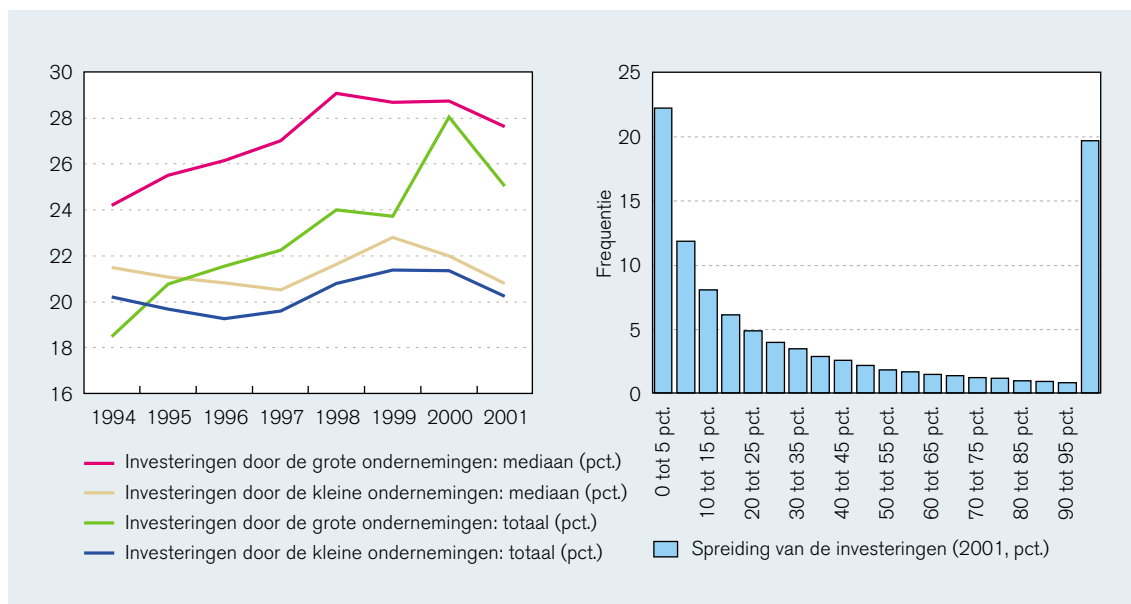
3.5 Verloop van de investeringen van de niet-financiële vennootschappen

De investeringsinspanningen van de ondernemingen in de loop van het boekjaar kunnen met verschillende ratio's worden gemeten. Een daarvan is de ratio die het relatieve belang van de aankopen van materiële vaste activa meet ten opzichte van de tijdens het vorige boekjaar aangekochte materiële vaste activa. De teller van de ratio omvat de tijdens het boekjaar aangekochte materiële vaste activa (inclusief de geproduceerde vaste activa) en de meerwaarden op van derden aangekochte materiële vaste activa, verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen van van derden aangekochte materiële vaste activa. De noemer omvat de aanschafwaarde van en de meerwaarden op de tijdens het voorgaande boekjaar aangekochte mate-

riële vaste activa, verminderd met de afschrijvingen en waardeverminderingen van materiële vaste activa, steeds op het einde van het voorgaande boekjaar. Om de relevantie van de verkregen resultaten te waarborgen, worden enkel die ondernemingen in aanmerking genomen die een jaarrekening m.b.t. een boekjaar van twaalf maanden hebben neergelegd. Een hoge waarde van de ratio betekent dat de ondernemingen in de loop van het verslagjaar aanzienlijke investeringsinspanningen hebben ondernomen.

In 2001 is de investeringsratio zowel in de grote als in de kleine ondernemingen gedaald ten opzichte van 2000. Bij de grote ondernemingen daalde de mediaanwaarde van de investeringsratio van 28,8 pct. in 2000 tot 27,6 pct. in 2001, een vermindering met 1,2 procentpunt. De investeringen van de kleine ondernemingen daalden nog sterker (5,4 pct.) en de mediaanwaarde van de ratio verminderde van 22 pct. in 2000 tot 20,8 pct. in 2001. In een periode van conjunctuurverzwakking hebben de ondernemingen dus hun investeringen uitgesteld in afwachting van betere economische omstandigheden. Ondanks

GRAFIEK 9 - INVESTERINGEN VAN DE NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN

Bron: NBB.

de daling van het algemene rentepeil hebben ze bijgevolg minder kredieten aangevraagd. Overigens gaat de vermindering van de investeringen door de niet-financiële vennootschappen gepaard met een verbetering van hun liquiditeit. Met uitzondering van het jaar 1999, tenslotte, is de afwijking tussen de investeringsquote van de grote en die van de kleine ondernemingen over de periode 1994-2001 jaar na jaar gegroeid, van 2,7 pct. in 1994 tot 6,8 pct. in 2001.

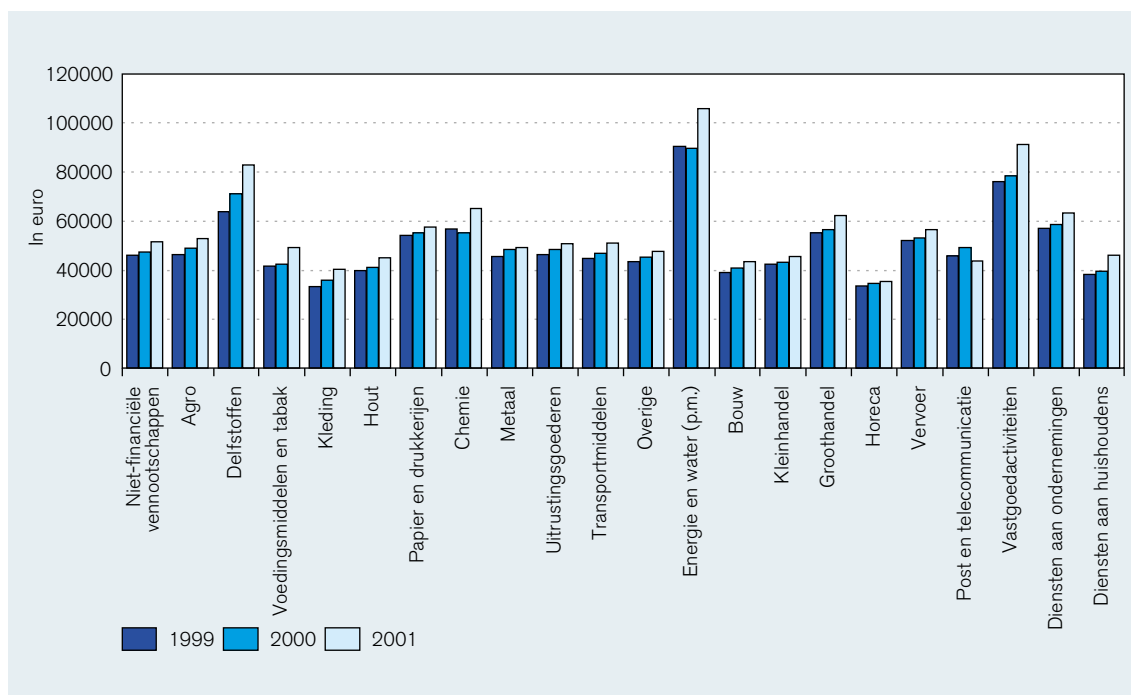
Bij de kleine ondernemingen vertoont de ontwikkeling van de gemiddelde ratio op basis van de samengevoegde bedragen geen significant verschil met die van de mediaan. Hetzelfde kan niet worden gezegd van de grote ondernemingen: in de periode tussen 1994 en 1999 lag de mediaan van de investeringsratio elk jaar zowat 5 pct. hoger dan de gemiddelde ratio. In 2000 werd de gemiddelde ratio van de grote ondernemingen aanzienlijk beïnvloed door enkele extreme gevallen. Om die reden is de afwijking tussen het gemiddelde en de mediaan dit jaar sterk geslonken.

In 2001 bedroeg de investeringsratio in 34,2 pct. van de niet-financiële vennootschappen niet meer dan 10 pct. In 19,7 pct. werd daarentegen een ratio van meer dan 95 pct. opgetekend. Dat laatste resultaat kan voornamelijk worden toegeschreven aan jonge ondernemingen, waarvoor op het einde van het boekjaar 2000 nog geen hoge waarde aan materiële vaste activa werd opgetekend, en aan ondernemingen waarvan de activiteit weinig materiële vaste activa vergt.

4. ANALYSE VAN DE FINANCIËLE GEZONDHEID VAN DE BEDRIJFSTAKKEN

Na het verloop en de spreiding van enkele financiële ratio's te hebben bestudeerd voor de niet-financiële vennootschappen in hun geheel, is het belangrijk na te gaan of de in deze context waargenomen trends ook doorwerken in de diverse bedrijfstakken; elke sector wordt immers geconfronteerd met een specifieke conjunctuurele context en soms specifieke rechtsvormen.

GRAFIEK 10 – VERLOOP VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER

Bron: NBB.

4.1 Analyse van de toegevoegde waarde van de bedrijfstakken

Grafiek 10 toont aan dat de meeste bedrijfstakken, zowel in 2000 als in 2001, een stijging hebben opgetekend van de verhouding tussen de toegevoegde waarde en het aantal tewerkgestelde personen. Hoewel de toegevoegde waarde in lopende prijzen wordt gehanteerd in de teller van de ratio (in plaats van de toegevoegde waarde tegen constante prijzen), werd in de sector post en telecommunicatie¹ in 2001 een daling van zijn ratio genoteerd. De mediaan van de ratio van de toegevoegde waarde daalde in deze sector van 49.368 euro in 2000 tot 43.993 euro in 2001, een afname met 10,9 pct.

De sector energie en water, daarentegen, onderscheidt zich van de andere sectoren door zijn hoge toegevoegde waarde per tewerkgesteld persoon. Aan dit resultaat liggen diverse factoren ten grondslag:

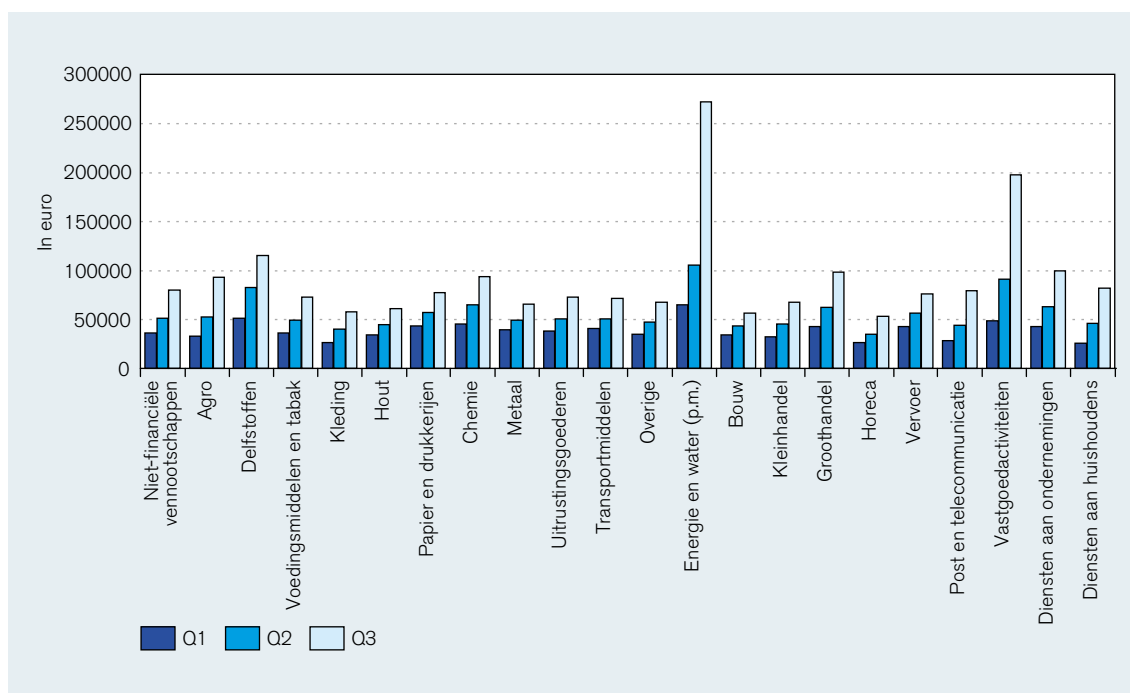
- het concurrentiepeil in de sector, dat nog niet zo ingrijpend is als in de overige bedrijfstakken;
- het feit dat het statutaire personeel van de intercommunales van de bedrijfstak niet is opgenomen in het personeelsregister van deze intercommunales;
- het bestaan van belangrijke intra-groep herfactureringen die een weerslag hebben op de verkopen en prestaties, en bijgevolg op de toegevoegde waarde van de sector;
- tot slot de huidige hervorming van de sector, met onder meer de toepassing in België van de Europese richtlijn die de splitsing oplegt van de productieactiviteiten en het energietransport².

Om al deze redenen dient men de resultaten van de sector energie en water met de nodige

¹ Ter herinnering, de afdeling «post» van de sector post en telecommunicatie omvat diverse postbedelingsbedrijven, en is dus niet beperkt tot De Post.

² Deze hervorming bemoeilijkt de vergelijking van de resultaten tussen de verschillende jaren.

GRAFIEK 11 – SPREIDING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER

Bron: NBB.

omzichtigheid te beschouwen, en wordt de toegevoegde waarde pro memorie medege-deeld.

Uit een vergelijking van de diverse bedrijfstakken¹ blijkt dat de sector verhuur en handel in onroerende goederen de hoogste mediaanwaarde heeft opgetekend voor de ratio van de toegevoegde waarde. In 2001 bedroeg deze waarde 91.482 euro, een forse stijging ten opzichte van 2000 (16,6 pct.). De 25 pct. sterkst presterende ondernemingen van de sector (het kwartiel Q3)² hebben een toegevoegde waarde per werknemer gerealiseerd van ten minste 197.746 euro. De sector verhuur en handel in onroerende goederen is niet de enige die een belangrijke toegevoegde waarde heeft gecreëerd, ter illustratie, in de sector van de winning van delfstoffen werd in 2001 een toegevoegde waarde per personeelslid van 82.902 euro bereikt. Daarentegen lijkt de horecasector het meest onderhevig aan concurrentie, vermits de mediaanwaarde van zijn ratio

van de toegevoegde waarde in 2001 slechts 35.383 euro bedroeg. De overige bedrijfstakken die worden gekenmerkt door een scherpe concurrentie zijn die van textiel en kleding (40.438 euro) en de bouwsector (43.590 euro).

4.2 Analyse van de rentabiliteit van de bedrijfstakken

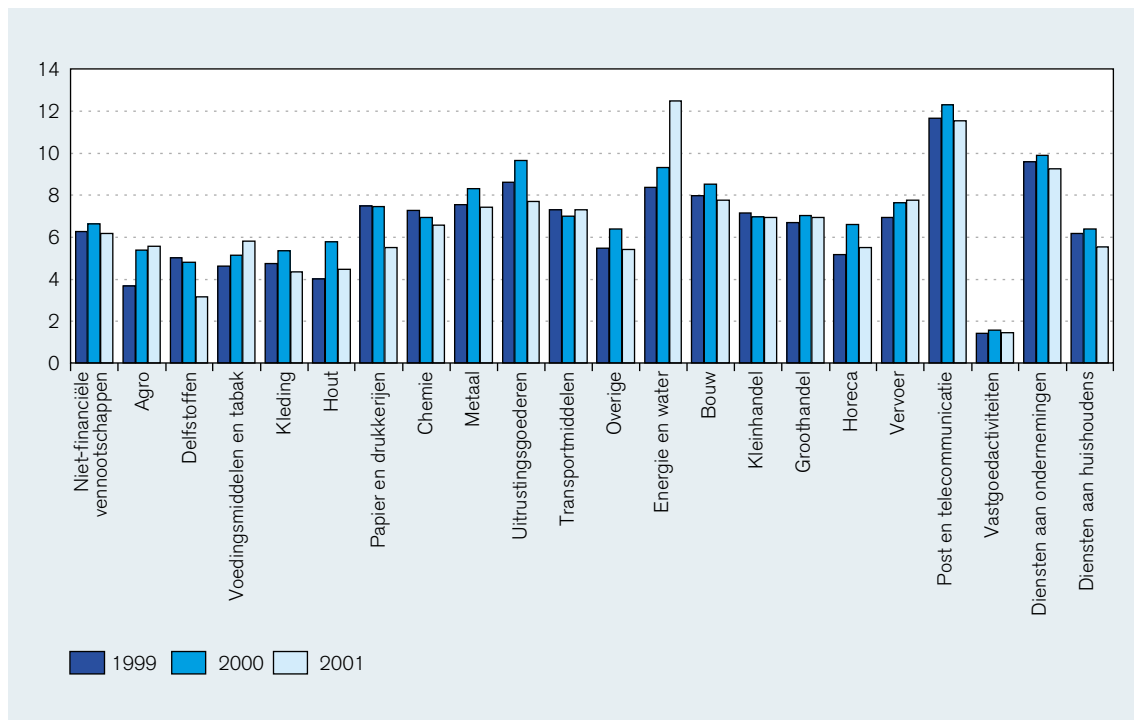
Uit grafiek 12 met betrekking tot het verloop van de rentabiliteit van het eigen vermogen van de diverse bedrijfstakken blijkt duidelijk dat 2001 op economisch vlak een teleurstellend jaar is geweest. Terwijl de meeste bedrijfssectoren in

¹ De sector energie en water buiten beschouwing gelaten, om de hierboven aangehaalde redenen.

² Een verzameling waarnemingen kan in vier gelijke kwartielen worden verdeeld. Het derde kwartiel (Q3) is de waarde van de waarneming waarbeneden 75 pct. en waarboven 25 pct. van alle waarnemingen liggen.

GRAFIEK 12 – VERLOOP VAN DE RENTABILITEIT VAN HET EIGEN VERMOGEN VAN DE BEDRIJFSTAKKEN

(procenten)

Bron: NBB.

2000 nog een stijging van de rentabiliteit van het eigen vermogen lieten optekenen, zagen velen van hen in 2001 hun ratio dalen, zoals de sector van de winning van delfstoffen, waarvan de mediaanwaarde van de rentabiliteit binnen een tijdspanne van één jaar met iets meer dan 34 pct. kelderde. De overige sectoren met een terugval van hun rentabiliteit zijn de sectoren papier en drukkerijen (-26,2 pct.), hout (-22,8 pct.), en elektrische en elektronische apparaten en instrumenten (-20,3 pct.). De rentabiliteit van de sector energie en water zou in 2001 daarentegen gestegen zijn met 33,8 pct. Ook bij deze vaststelling dient het nodige voorbehoud te worden gemaakt, omdat de grondige hervorming van de sector de analyse van het verloop ervan bemoeilijkt.

De sector verhuur en handel in onroerende goederen, van zijn kant, zag de rentabiliteit in 2001 met 7,8 pct. dalen, terwijl de ratio van de toegevoegde waarde per werknemer toenam met 16,6 pct. Deze evolutie is het gevolg van de forse daling van de uitzonderlijke opbrengsten in 2001,

voornamelijk van de gerealiseerde meerwaarden op de verkoop van vaste activa.

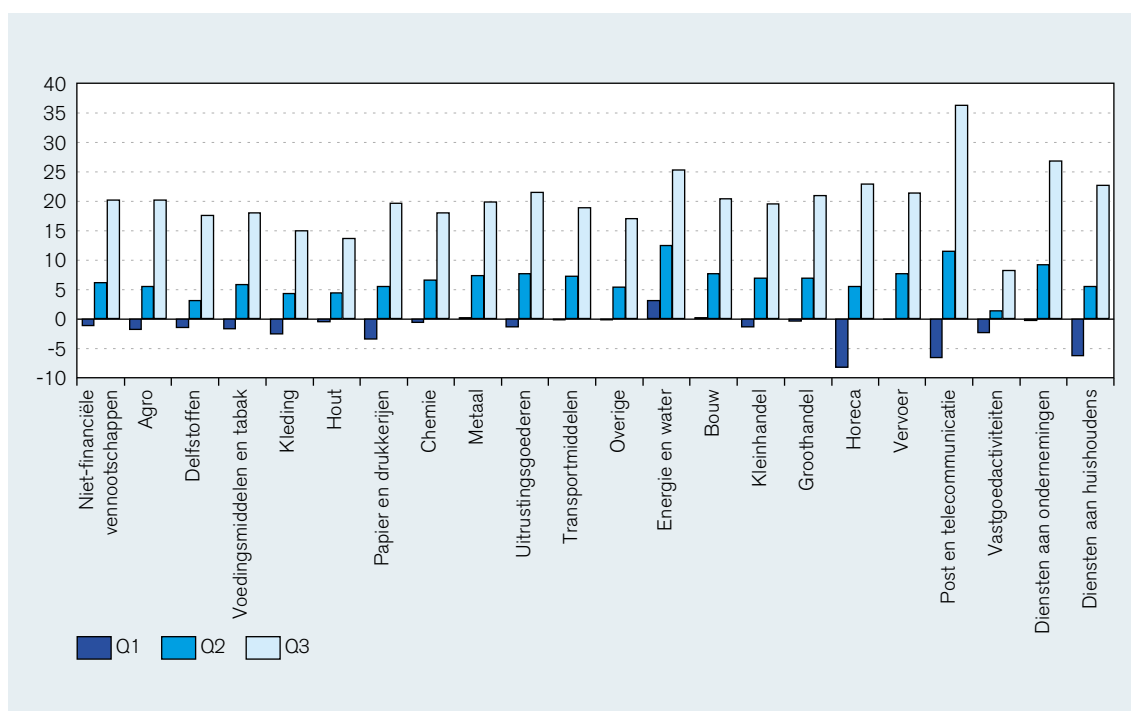
Eens te meer was in de sector energie en water de mediaanwaarde van de nettorentabiliteit van het eigen vermogen in 2001 het hoogst (12,5 pct.). De overige bedrijfstakken waar de aandeelhouders een hoge rentabiliteit genoten, zijn: post en telecommunicatie (11,5 pct.), diensten aan bedrijven (9,3 pct.), vervoer (7,8 pct.), bouw (7,7 pct.), en elektrische en elektronische apparaten en instrumenten (7,7 pct.). Daarentegen werden de ondernemingen van de sector verhuur en handel in onroerende goederen gekenmerkt door een gering rendement van het eigen vermogen voor hun aandeelhouders (1,4 pct.).

4.3 Analyse van de liquiditeit van de bedrijfstakken

Alle bedrijfstakken hebben hun liquiditeit in 2001 verbeterd, met uitzondering van de winning

GRAFIEK 13 – SPREIDING VAN DE RENTABILITEIT VAN HET EIGEN VERMOGEN BINNEN DE BEDRIJFSTAKKEN

(procenten)

Bron: NBB.

van delfstoffen en energie en water¹. Voor het eerst in drie jaar heeft de sector papier en drukkerijen een liquiditeitsratio opgetekend die (ietwat) lager is uitgevallen dan de mediaan van de niet-financiële vennootschappen (1,25), zodat negen sectoren zich nu in deze situatie bevinden.

Van de 21 sectoren die het geheel van de niet-financiële vennootschappen vormen, hadden er in 2001 slechts twee een mediaanwaarde lager dan één voor de liquiditeitsratio in de brede zin: de horeca (0,77) en de verhuur en handel in onroerende goederen (0,88). Vermits hun korte-termijnverplichtingen hun beperkte vlottende activa overschrijden, is hun netto bedrijfskapitaal negatief. Bijgevolg heeft meer dan de helft van de ondernemingen van deze twee bedrijfstakken potentiële liquiditeitsproblemen die later kunnen leiden tot financiële moeilijkheden. Overigens hebben de ondernemingen van de sectoren energie en water, diensten aan de huishoudens, en post en telecommunicatie een mediane ratiowaarde die nauwelijks boven het gemiddelde ligt, en zijn

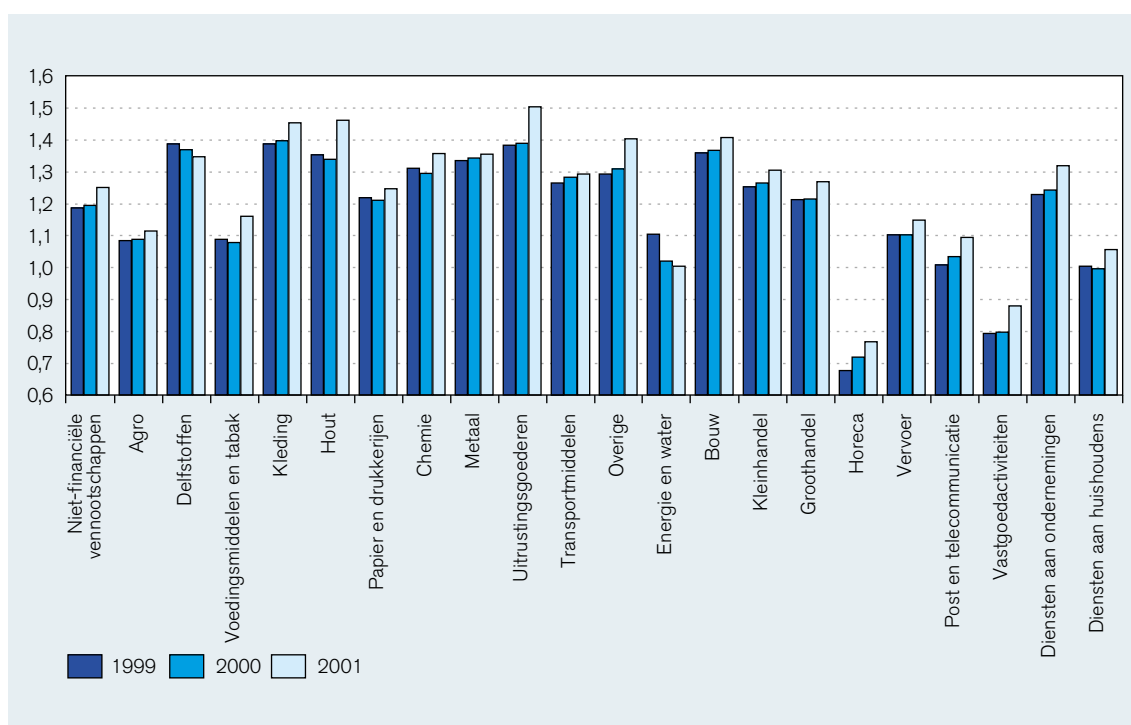
zij bijgevolg ook niet volledig gevrijwaard van potentiële liquiditeitsproblemen. Tot slot heeft één vierde van de ondernemingen – met uitzondering van deze in textiel en kleding, hout, metaal, elektrische en elektronische apparaten en instrumenten en bouw – een liquiditeitsratio lager dan één, met alle risico's vandien.

4.4 Analyse van de solvabiliteit van de bedrijfstakken

In vergelijking met 2000 is de mediaan van de solvabiliteitsratio van alle bedrijfstakken gestegen. Bijgevolg is de financiering van de ondernemingen over het algemeen minder afhankelijk geworden van ontleend kapitaal. In bepaalde sectoren werd er een gevoelige toename van de financiële onafhankelijkheidsgraad opgetekend.

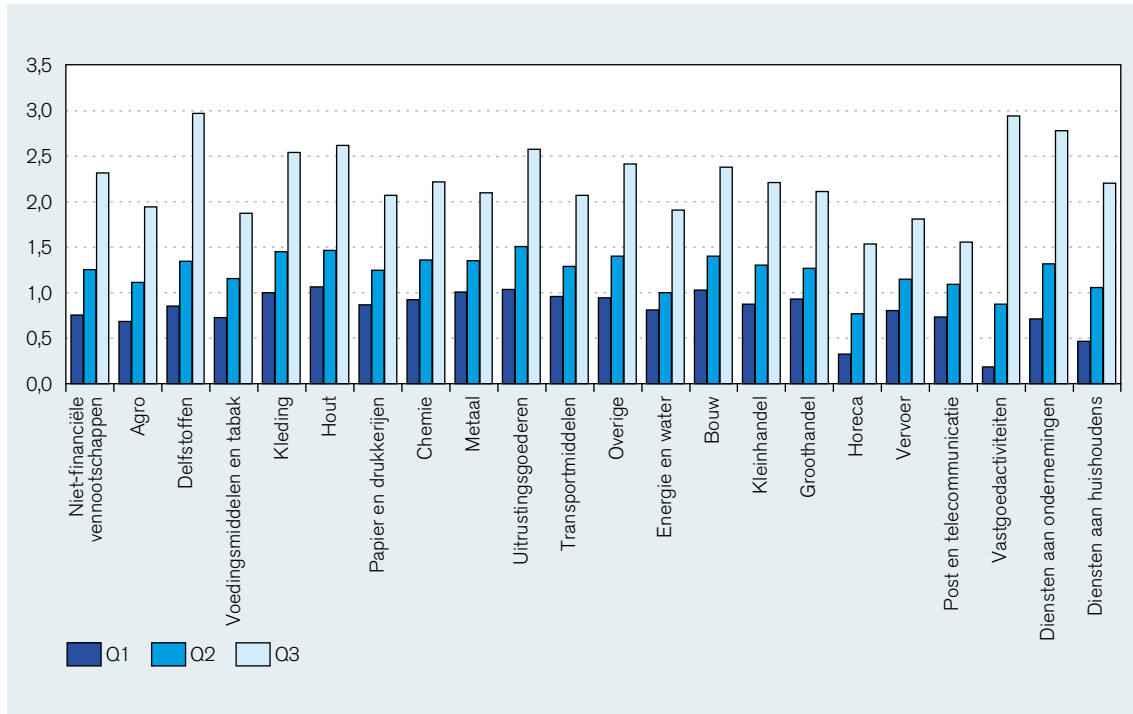
¹ Het dient verduidelijkt dat de liquiditeits- en solvabiliteitsratio's van de bedrijfstakken in 2001 niet zijn gecorrigeerd voor vertekening, in tegenstelling tot dezelfde ratio's waarvan sprake in de hoofdstukken II.3.3 en II.3.4.

GRAFIEK 14 – VERLOOP VAN DE LIQUIDITEIT IN DE RUIME ZIN VAN DE BEDRIJFSTAKKEN

Bron: NBB.

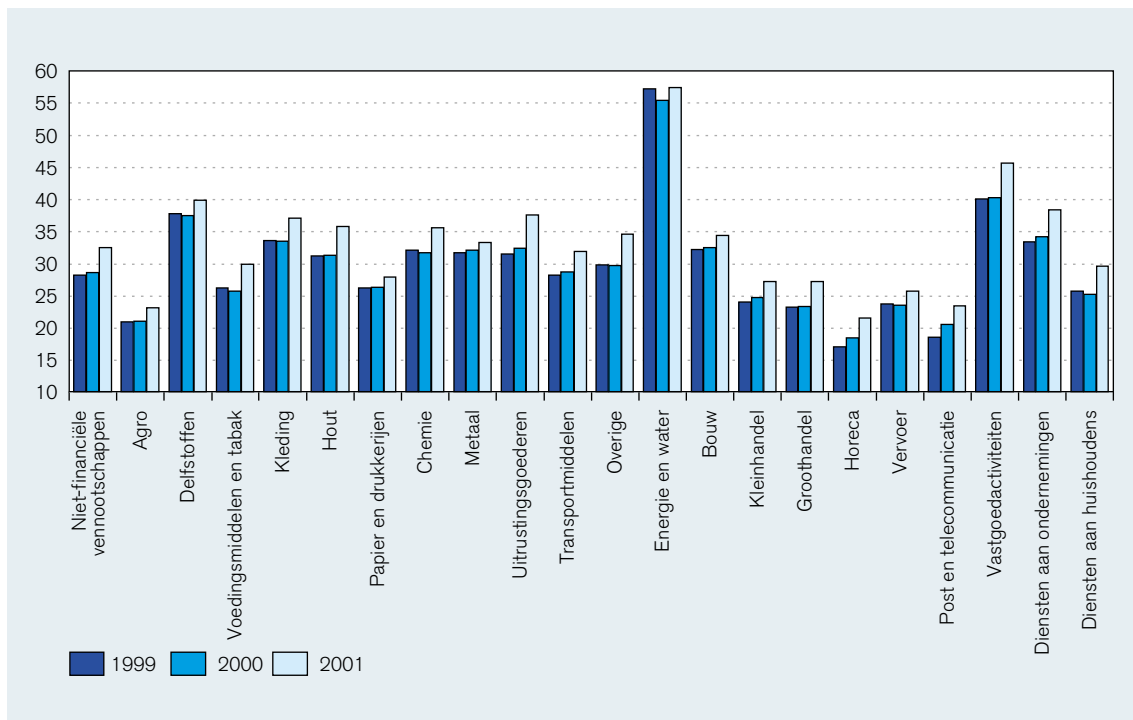
GRAFIEK 15 – SPREIDING VAN DE LIQUIDITEIT IN RUIME ZIN BINNEN DE BEDRIJFSTAKKEN

Bron: NBB.

GRAFIEK 16 – VERLOOP VAN DE TOTALE GRAAD VAN FINANCIËLE ONAFHANKELIJKHEID VAN DE BEDRIJFSTAKKEN

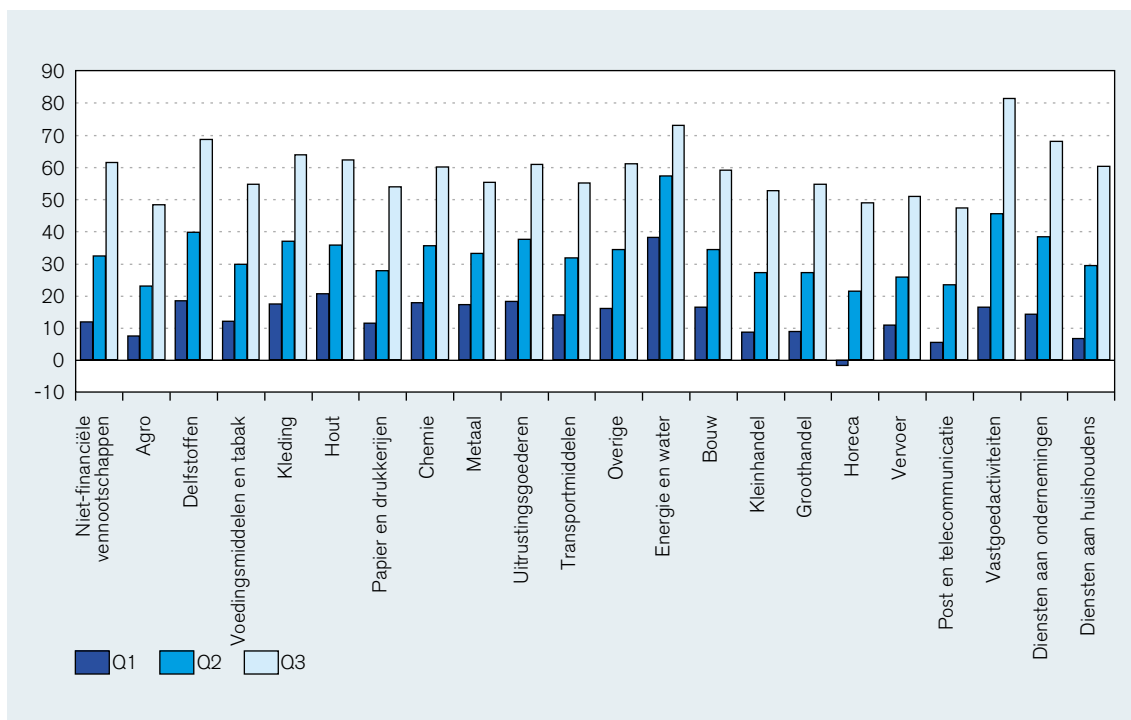
(procenten)

Bron: NBB.

GRAFIEK 17 – SPREIDING VAN DE TOTALE GRAAD VAN FINANCIËLE ONAFHANKELIJKHEID BINNEN DE BEDRIJFSTAKKEN

(procenten)

Bron: NBB.

Dit is onder meer het geval voor de diensten aan huishoudens, de horeca en de groothandel, waarvan de groei van de solvabiliteitsratio respectievelijk 17,3, 17 en 16,5 pct. bedroeg.

De Belgische niet-financiële vennootschappen zijn ten belope van 32,5 pct. gefinancierd met eigen vermogen. Het betreft hier de mediaanwaarde van de globale financiële onafhankelijkheidsgraad. Er bestaan echter grote verschillen tussen de bedrijfstakken. De sector energie en water onderscheidt zich duidelijk van de andere sectoren door zijn hoge financiële onafhankelijkheidsgraad (57,4 pct.). De overige sectoren waarin de ondernemingen een relatief hoge financiële onafhankelijkheidsgraad genieten, zijn: de verhuur en handel in onroerende goederen (45,7 pct.) en de winning van delfstoffen (39,9 pct.).

De horecasector, van zijn kant, heeft veruit de laagste financiële onafhankelijkheidsgraad

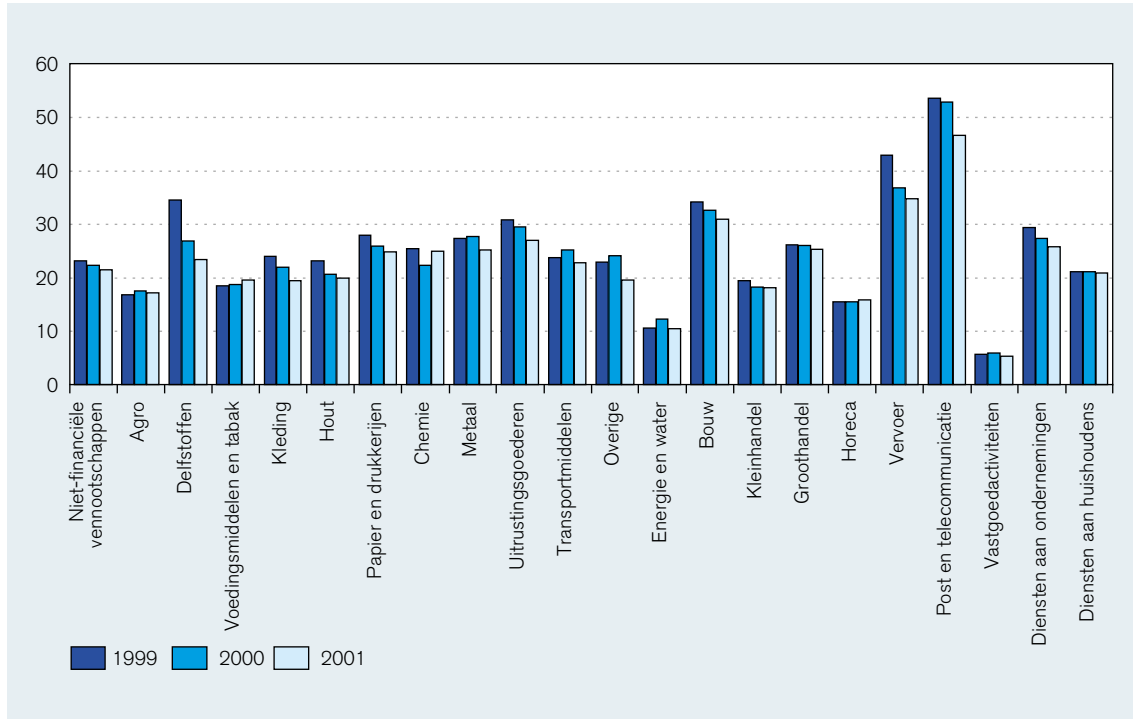
(21,6 pct.), wat voornamelijk te wijten is aan het hoge aantal verliesgevendende vennootschappen in deze sector. Bovendien is de horeca de enige bedrijfstak waarin het eerste kwartaal van de ratio negatief is (-1,8 pct.), wat betekent dat één vierde van de ondernemingen van de sector een negatief eigen vermogen heeft.

4.5 Analyse van de investeringen van de bedrijfstakken

De mediaanwaarde van de investeringsratio is in 2001 voor de meeste bedrijfstakken gedaald. Voor de niet-financiële vennootschappen in hun geheel bedroeg de daling 4 pct. in 2001, tegenover 3,4 pct. in 2000. Slechts twee sectoren hebben de reeds in 2000 ingezette positieve groeitrend van hun investeringen doorgetrokken: enerzijds de sector voeding en tabak (4,1 pct.),

GRAFIEK 18 – VERLOOP VAN DE INVESTERINGEN BINNEN DE BEDRIJFSTAKKEN

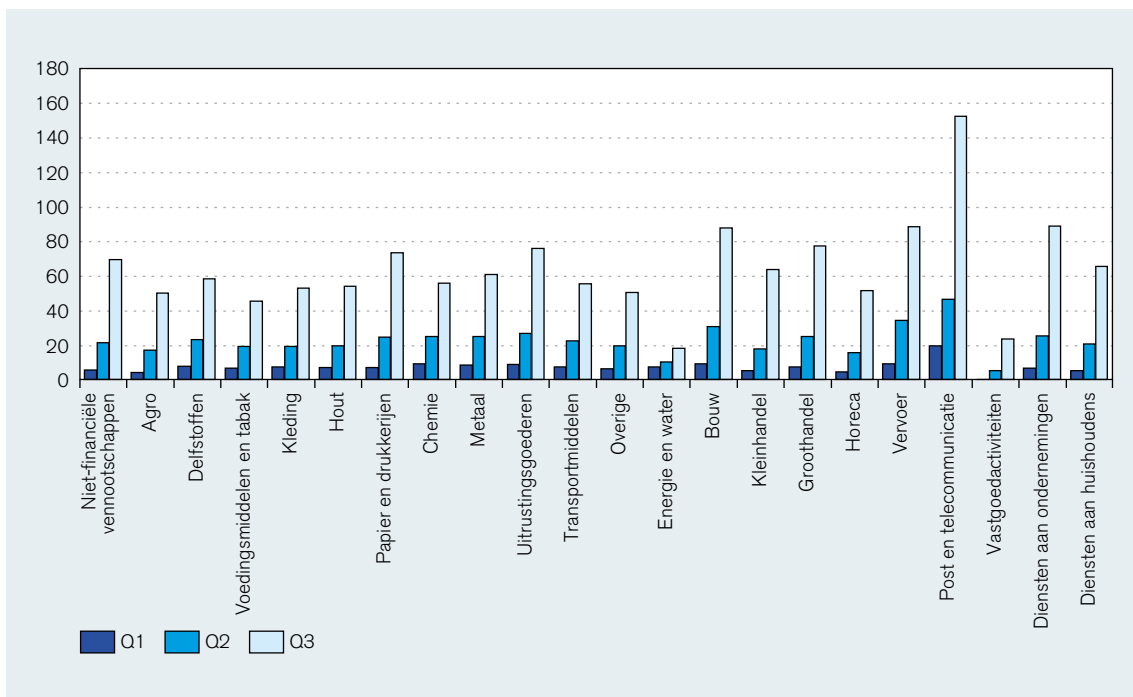
(procenten)

Bron: NBB.

GRAFIEK 19 – SPREIDING VAN DE INVESTERINGEN BINNEN DE BEDRIJFSTAKKEN

(procenten)

Bron: NBB.

en anderzijds de horeca (1,8 pct.). Het is de sector chemie die in 2001 de sterkste groei van de investeringsratio heeft opgetekend (11,9 p.c.), terwijl een jaar eerder op dit vlak nog een afname van 12,2 pct. werd genoteerd.

In 2001 heeft 50 pct. van de niet-financiële vennootschappen een investeringsratio van minstens

21,5 pct. laten optekenen. Tot de sectoren die het sterkst investeerden behoren de post en telecommunicatie (46,6 pct.), het vervoer (34,8 pct.), en de bouw (30,9 pct.). Daarentegen vielen de investeringen heel wat lager uit in de sectoren verhuur en handel in onroerende goederen (5,4 pct.), energie en water (10,5 pct.), en in de horeca (15,8 pct.).

Bijlage 1

INDELINGEN PER SECTOR

Sectoren	Codes NACE-BEL
Landbouw, jacht en bosbouw; visserij en aquacultuur (agro)	1, 2, 5
Winning van delfstoffen	10, 11, 12, 13, 14
Voedings- en tabaksnijverheden	15, 16
Textiel-, kleding-, leder- en schoeiselnijverheden	17, 18, 19
Houtnijverheid	20
Papier en drukkerijen	21, 22
Chemische nijverheid	23, 24, 25
Metaalnijverheid	27, 28, 29
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	30, 31, 32, 33
Transportmiddelen	34, 35
Andere verwerkende nijverheden	26, 36, 37
Energie en water	40, 41
Bouwnijverheid	45
Kleinhandel	50, 52
Groothandel	51
Horeca	55
Vervoer	60, 61, 62, 63
Post en telecommunicatie	64
Verhuur en handel in onroerende goederen	70
Diensten aan bedrijven	67, 71, 72, 73, 74 ¹ , 90
Diensten aan huishoudens	80,4, 92, 93, 95

¹ Met uitzondering van 74151 (beheer van de holdings).

Bijlage 2

ONDERSCHIED TUSSEN GROTE EN KLEINE ONDERNEMINGEN

Sectoren	Volledige schema's					Verkorte schema's				
	Totaal	Criteria niet-over-schreden (in eenheden)	Criteria niet-over-schreden (in pct)	Toe-gevoegde waarde van de sector (in miljoenen euro)	Toe-gevoegde waarde (in pct.) van de onder-nemingen die de criteria niet over-schreden hebben	Totaal	Criteria over-schreden (in eenheden)	Criteria over-schreden (in pct)	Toe-gevoegde waarde van de sector (in miljoenen euro)	Toe-gevoegde waarde (in pct.) van de onder-nemingen die de criteria over-schreden hebben
Landbouw, jacht en bosbouw; visserij en aquacultuur	106	68	64,2	131	21,3	4.214	3	0,1	459	1,2
Winning van delfstoffen	75	53	70,7	263	14,2	138	1	0,7	52	3,0
Voedings- en tabaksnijverheden..	496	123	24,8	4.276	2,2	2.664	1	0,0	564	0,4
Textiel-, kleding-, leder-, en schoeiselnijverheden	325	107	32,9	1.783	4,8	1.600	7	0,4	420	3,9
Houtnijverheid	97	39	40,2	322	9,2	926	2	0,2	238	1,4
Papier en drukkerijen	409	183	44,7	2.664	5,2	3.156	3	0,1	636	1,1
Chemische nijverheid	528	134	25,4	11.007	0,9	840	2	0,2	278	1,2
Metaalnijverheid	731	276	37,8	7.079	4,0	3.917	11	0,3	1.324	1,9
Elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	206	65	31,6	3.389	1,6	1.072	1	0,1	229	0,5
Transportmiddelen	130	44	33,8	3.036	1,3	384	0	0,0	103	0,0
Andere verwerkende nijverheden	514	209	40,7	2.575	6,9	2.619	4	0,2	652	1,2
Energie en water	80	23	28,8	5.923	0,3	44	1	2,3	10	8,0
Bouwnijverheid	809	334	41,3	3.343	8,5	21.540	36	0,2	4.002	2,2
Kleinhandel	1.129	509	45,1	5.156	5,8	34.244	30	0,1	3.572	1,0
Groothandel	3.664	1.652	45,1	11.055	8,2	26.781	70	0,3	3.473	1,6
Horeca	153	83	54,2	916	7,5	11.521	3	0,0	1.016	0,6
Vervoer	1.039	605	58,2	6.518	7,9	7.666	17	0,2	2.077	1,5
Post en telecommunicatie	84	31	36,9	6.258	0,1	451	0	0,0	48	0,0
Verhuur en handel in onroerende goederen	1.210	1.089	90,0	1.438	45,2	22.369	6	0,0	1.672	0,7
Diensten aan bedrijven	2.599	1.680	64,6	12.032	8,3	40.811	34	0,1	4.060	2,4
Diensten aan huishoudens	231	164	71,0	1.064	8,8	7.083	3	0,0	717	0,7
Totaal	14.615	7.471	51,1	90.229	5,5	194.040	235	0,1	25.602	1,6

Bron: NBB.

DEFINITIE VAN DE RATIO'S

	Codes gebruikt in het schema	
	volledig ¹	verkort
1. TOEGEVOEGDE WAARDE PER WERKNEMER		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
Het gemiddeld personeelsbestand berekend in voltijdse equivalenten moet positief zijn ..	9087 > 0	9087 > 0
Teller (bruto toegevoegde waarde)		
Verkoop en prestaties	+70/74	
Exploitatiesubsidies en compenserende bedragen ontvangen van de overheid	-740	
Handelsgoederen en grond- en hulpstoffen	-60	
Diensten en diverse goederen	-61	
Raming van de bruto toegevoegde waarde:		
Bruto exploitatiemarge		
Positief saldo		+70/61
of negatief saldo		+61/70
Noemer		
Gemiddeld personeelsbestand berekend in voltijdse equivalenten	9087	9087
2. NETTORENTABILITEIT VAN HET EIGEN VERMOGEN NA BELASTINGEN		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
De noemer moet positief zijn	10/15 > 0	10/15 > 0
Teller		
Winst van het boekjaar	+70/67	+70/67
of Verlies van het boekjaar	+67/70	+67/70
Noemer		
Eigen vermogen	10/15	10/15
3. LIQUIDITEIT IN RUIME ZIN		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Nihil	-	-
Teller		
Voorraden en bestellingen in uitvoering	+3	+3
Vorderingen op ten hoogste één jaar	+40/41	+40/41
Geldbeleggingen	+50/53	+50/53
Liquide middelen	+54/58	+54/58
Overlopende rekeningen van het actief	+490/1	+490/1
Noemer		
Schulden op ten hoogste één jaar	+42/48	+42/48
Overlopende rekeningen van het passief	+492/3	+492/3

Bron: Balanscentrale.

¹ De bijhorende resultatenrekening is weergegeven onder de vorm van een lijst.

	Codes gebruikt in het schema	
	volledig ¹	verkort
4. SOLVABILITEIT		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Nihil	–	–
Teller		
Eigen vermogen	10/15	10/15
Noemer		
Totaal der passiva	+10/49	+10/49
5. RELATIEF BELANG VAN DE AANKOOP VAN MATERIELE VASTE ACTIVA IN VERGELIJKING MET HET VOORGAANDE JAAR		
Voorwaarde voor het berekenen van de ratio		
Het boekjaar moet een looptijd van 12 maanden hebben	12 maanden	12 maanden
Teller		
Materiële vaste activa aangekocht gedurende het boekjaar (met inbegrip van gepro- duceerde vaste activa)	+8169	+8169
Meerwaarde op materiële vaste activa, verworven van derden	+8229	+8229
Afschrijvingen en waardeverminderingen op materiële vaste activa, verworven van derden	–8299	–8299
Noemer		
Waarde van de materiële vaste activa per einde van het voorgaande boekjaar	+8159	+8159
Meerwaarde op materiële vaste activa per einde van het voorgaande boekjaar	+8209	+8209
Afschrijvingen en waardeverminderingen op materiële vaste activa per einde van het voorgaande boekjaar	–8269	–8269

Bron: Balanscentrale.

¹ De bijhorende resultatenrekening is weergegeven onder de vorm van een lijst.

SUMMARIES OF ARTICLES

THE SOCIAL BALANCE SHEET 2001

The social balance sheet was introduced in 1996 in order to provide comprehensive and coherent information on the human resources policy of the Belgian employers. The range of topics covered by the social balance sheet is quite broad. It contains information on the contractual status of employees, the number and gender of the labour force, the volume of hours worked, the level of education, the status and gender of the workers hired and fired during the period under review, information on training programmes, and so on. This social information complements the financial data already available in the yearly accounts that Belgian companies have to publish. It should however be pointed out that the coverage of the social balance sheet goes beyond that of the yearly financial accounts enterprises are obliged to deposit with the National Bank of Belgium.

The main conclusions of the analysis made of the social balance sheet 2001 may be summarized as follows. Despite the economic slowdown, the number of persons employed increased by 2.6 p.c. in firms in the reduced population constructed according to the constant sample principle. The smaller rise in the volume of work calculated in hours, namely 1.5 p.c. and the still weaker growth in employment recorded at the end of the year, which came to barely 0.6 p.c., show that during the year firms had to adjust the volume of work in line with the downturn in economic activity. According to the information obtained from the social balance sheet, the tertiary sector accounted for most of the increase in average employment (about 80 p.c. of the additional workers). While all branches felt the impact of the slowdown in activity, industry actually paid the highest price for the deteriorating economic climate: at the end of the year it recorded a loss of 6,000 jobs compared to twelve months earlier. Finally, as in 1999 and 2000, the number of employees rose faster in small firms than in large ones.

Labour force movements reveal a net inflow of around 7,000 workers, representing a noticeable deterioration compared to the previous year. In contrast to what was observed for the year 2000, but in line with the trend between 1997 and 1999, net outflows of very low skilled workers were recorded in 2001. A substantial proportion of these departures can be attributed to the car manufacturing branch, where large outflows were recorded for workers with both primary and secondary level skills. In 2001, the number of departures due to redundancy was also higher than in 2000, evidence that job insecurity increased as the economy ran out of steam.

Owing to the downturn in activity seen in 2001, firms made use of the various opportunities of flexibility, in an attempt to adapt production to changes in their markets without making too many people redundant. Thus, compared to the previous year, there was less use of temporary workers, a decline in the proportion of workers on fixed-term contracts and a slight rise in part-time working. The branches most affected by a reduction in temporary employment and fixed-term contracts were industry and the hotel and catering trade.

In 2001, an average of around 41 p.c. of persons employed by firms in the reduced population took part in training schemes, at a cost of almost 1,400 euros per worker trained, with an

overall training period of 31 hours per beneficiary, or about 4 days a year. Taken as a whole, the indicators relating to training are down against the previous year. Expenditure on training has fallen by 9 p.c., the rate of participation is down slightly by 1.2 p.c. and the number of hours of training in relation to the number of hours worked has dropped by 6.2 p.c. The decline is more noticeable in small firms as regards participation rates and the proportion of firms providing training (both were already very low), and as regards the number of hours of training. On the other hand, large firms record a substantial fall in their budget allocation. Generally speaking, the training indicators are lower in the branches where part-time working is more highly developed. On the other hand, at the level of branches of activity, a positive correlation exists between the budgets devoted to training and the participation indicators, which seems to demonstrate that access to training becomes more commonly available the greater the resources allocated to it.

THE PHILLIPS CURVE: A MOVING HISTORY

Since the mid-eighties, a substantial deceleration of inflation, that had relatively little effect on economic activity or employment, has been observed in most industrialised countries. More recently, high economic growth and low unemployment went hand in hand with low inflation in the United States. In the euro area, too, inflation fell in the second half of the nineties without provoking higher unemployment. At first sight, these observations look contradictory to the Phillips curve, which claims a negative relationship between inflation and unemployment. The interpretation of the Phillips curve has, however, changed a lot over the past thirty years because of both theoretical considerations and empirical shifts.

The analysis of the debate is largely based on a comparison between the Belgian data and those of the euro area and the United States. The difference between on the one hand the Belgian and euro area data and on the other hand the American data shows that in the long run inflation and unemployment are not related. The development of unemployment was indeed substantially different in Europe and the United States, although the inflation history was for the most part the same. The reason for the higher unemployment in Europe is therefore mainly caused by hysteresis and badly functioning labour markets. In these circumstances monetary policy needs to be even more vigilant about price stability because of the high cost of disinflation afterwards.

In the short run, there is however a negative relationship between cyclical fluctuations of unemployment around its equilibrium level and fluctuations of inflation around the level at which expectations are anchored. That link is again clearly noticeable from 1986 onwards, even though the Phillips curve still shifted during the nineties. Strikingly, the empirically observed shifts in Belgium and the euro area differ from the shift in the American curve. In the United States it was rather a shift to the left along the unemployment axis, whereas in the euro area it was more a downward shift along the inflation axis. The latter shift seems to be created by the preparation for monetary unification, that had a favourable influence on inflation expectations. In Belgium, which had already linked up with price stability, there was less room for a similar effect.

THE ADJUSTMENT OF PRICES TO THE INTRODUCTION OF THE EURO

The purpose of this article is to analyse the adjustment of prices following the introduction of the euro and the possible interaction with inflation, on the basis of the microeconomic data constituting the basis of the Consumer Price Index.

The analysis shows that (i) a shift is observed from a situation in francs, there being almost no prices with decimals to a system in which most prices in euro have two decimals, (ii) as a result there has been a substantial increase in the number of the theoretical and observed pricing points, and (iii), the process of adjusting prices to the euro, which started in the second half of 2001, has made a lot of headway in the course of 2002. In particular, the proportion of attractive prices in euro – i.e. prices with 0, 5, 9 or 98 as last decimal digits – gradually increased from 35 p.c. in January 2002 to 61 p.c. in September 2002. This proportion is however still somewhat below the share of attractive prices which used to be observed in francs.

In most cases the conversion may be held to have been normal. Moreover, it is emphasised that there is no contradiction between observing pronounced price rises for some individual products, particularly in services, and having a subdued aggregate inflation rate. Overall, there seems to be no real cause to revise the conclusions of earlier publications suggesting the impact of the euro on total inflation has been no more than 0.2 percentage point.

Nevertheless, the inflation perceived diverges from the actual inflation in 2002. It is plausible that this divergence results from misinterpreting the impact of the introduction of the euro. The transition to a situation where most prices contain two decimals and the resulting increased diversity of prices are factors which may have contributed to that. That also holds for the time consumers need to acquire new standards of value and comparison.

DEVELOPMENT OF THE RESULTS OF THE NON-FINANCIAL COMPANIES IN 2001

The purpose of this article is to examine the development of the results of the Belgian non-financial companies. To that end, a survey has been conducted, based on data compiled by the Central Balance Sheet Office.

The added value created by the Belgian non-financial companies amounted to 123.4 billion euro in 2001. The annual growth rate decreased from 7.4 p.c. in 2000 to 2.5 p.c. in 2001. The decrease in the annual growth rate of the net operating results was even more pronounced, i.e. from 8.7 p.c. in 2000 to –12.2 p.c. in 2001. Non-financial companies thus have suffered a lot from the unfavourable Belgian and international economic situation, aggravated by the events of September 11. After taxes, the results decreased by 9.6 p.c. in 2001, against a still positive variation of 5.3 p.c. one year earlier. This negative growth of the after-tax results was due to the decrease in the net operating results and to the slowdown in the growth of the financial results.

The growth rate of the added value proved to vary a lot from one branch to another. This growth became particularly negative in sectors like metallurgy and electrical fittings and electronics, whereas it remained positive (although lower than previously) in other sectors like chemistry, construction, wholesale and services to companies. Most branches with lower net operating results in 2001 still registered a positive increase in it in 2000. This was especially true in sectors like food, electric fittings and electronics, chemistry, metallurgy and transport.

A comparison of the structure of the income statement for large and small enterprises did not reveal a significant difference as to the net operating results. But financial results seemed to be structurally positive for the large companies and negative for the small ones.

The development of the median of some financial ratios for the non-financial companies showed different features:

- a constant increase in the added value per employee over the period 1994-2001;
- a decrease in the return on equity in 2001 for the first time since 1996;
- a stable current liquidity ratio, as compared to 2000;
- structurally, a better solvability for small companies;
- and, finally, a reduction of the investment ratio since 2000.

The analysis of the financial health in 2001 of the various branches among the non-financial companies revealed that:

- energy, extractive industries and real estate were the branches in which the median company registered the highest added value per employee;
- energy, postal services and telecommunications, services to companies and transport were branches in which the shareholders of the median company enjoyed the highest return on equity. 25 p.c. of the companies showed a negative return on equity in different branches, including the hotel and catering trade, postal services and telecommunications, and services to individuals;
- 50 p.c. of the companies in the hotel and catering trade and real estate had to cope with potential liquidity problems which may result in serious financial problems;
- branches in which the median company had the highest solvability were the energy, real estate and extractive industries. 25 p.c. of the companies in the hotel and catering trade showed a negative equity;
- and, last but not least, the median of the investment ratio was particularly low in branches such as energy, real estate and the hotel and catering trade.

NATIONAL BANK OF BELGIUM – WORKING PAPERS SERIES**35. “AN ESTIMATED DYNAMIC STOCHASTIC GENERAL EQUILIBRIUM MODEL OF THE EURO AREA” BY F. SMETS EN R. WOUTERS, RESEARCH SERIES, OCTOBER 2002**

This paper develops and estimates a dynamic stochastic general equilibrium (DSGE) model with sticky prices and wages for the euro area. The model incorporates various other features such as habit formation, costs of adjustment in capital accumulation and variable capacity utilisation. It is estimated with Bayesian techniques using seven key macro-economic variables: GDP, consumption, investment, prices, real wages, employment and the nominal interest rate. The introduction of ten orthogonal structural shocks (including productivity, labour supply, investment, preference, cost-push and monetary policy shocks) allows for an empirical investigation of the effects of such shocks and of their contribution to business cycle fluctuations in the euro area. Using the estimated model, the paper also analyses the output (real interest rate) gap, defined as the difference between the actual and model-based potential output (real interest rate).

Verantwoordelijk uitgever

J. Hilgers

Directeur

Nationale Bank van België
de Berlaimontlaan 14 – B -1000 Brussel

Contactpersoon voor het Tijdschrift

M. Ph. Quintin

Chef van de dienst Communicatie

Tel.: 32 (0)2.221.22.41 – Fax: 32 (0)2.221.30.91
e-mail: philippe.quintin@nbb.be